

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ÖZEL HUKUK BİLİM DALI

**ÇİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKUNDA
YABANCI YATIRIMIN ÜLKEYE GİRME YÖNTEMLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

ABULIKEMU ABUDUREYIMU

İstanbul, 2015

T. C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
ÖZEL HUKUK BİLİM DALI

**ÇİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKUNDA
YABANCI YATIRIMIN ÜLKEYE GİRME YÖNTEMLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

ABULIKEMU ABUDUREYIMU

Danışman: Doç. Dr. MUSTAFA ERKAN

İstanbul, 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

HUKUK Anabilim Dalı ÖZEL HUKUK Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi ABULIKEMU ABUDUREYIMU'nun ÇİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKUNDA YABANCI YATIRIMIN ÜLKEYE GİRME YÖNTEMLERİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 06.07.2015 tarih ve 2015-25/13 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 29/07/2015

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Doç. Dr. MUSTAFA ERKAN	
2. Jüri Üyesi Prof. Dr. SİBEL ÖZEL	
3. Jüri Üyesi Yrd. Doç. Dr. GİZEM ERSEN PERÇİN	

ÖZET

Bir yatırım hareketi olan doğrudan yabancı yatırımın gerçekleşmesi zaman dilimi açısından, ülkeye girme, varlığını sürdürme ve sona erme olarak üç aşamadan oluşmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımın ev sahibi ülkedeki uygun sektöre doğru biçimde girmesi, yabancı yatırımın devam etme aşamasında teşvik edilmesi, korunması ve sonunda sorunsuz biçimde bitirilmesinin ön koşuludur. Çalışmamızda Çin'in doğrudan yabancı yatırımlar hukuku mevzuat sistemindeki düzenlemeleri esas alınarak, yatırımın Çin'e girme yöntemleri ve ülkedeki yatırım araçları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Doğrudan Yabancı Yatırımlar Hukuku, Yatırımın Girme Yöntemleri, Yabancı Yatırımlı İşletme, Onay Sistemi

ABSTRACT

As an investment activity, foreign direct investment operations can be divided into three stages – entering, continuing and ending. Foreign direct investments should enter to the right sector of a host state in the right type of way. This is a requirement for encouragement and protection of the investment, also for resulting without any legal issues. In this study we conducted a research on the entry modes of foreign direct investments in China in accordance with China's foreign investment legislation.

Key Words: China, Foreign Direct Investment Law, Entry Modes of Investment, Foreign Invested Enterprise, Permission System

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE ÇİN'DE BU TÜR YATIRIMLARIN GENEL DURUMU

1.1. ULUSLARARASI YATIRIM FAALİYETLERİ	3
1.2. YABANCI YATIRIM KAVRAMI.....	4
1.3. YABANCI YATIRIMIN TÜRLERİ	5
1.3.1. Doğrudan Yabancı Yatırım	6
1.3.2. Dolaylı Yabancı Yatırım.....	9
1.4. GENEL OLARAK ÇİN EKONOMİSİ	10
1.5. ÇİN'İN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM POLİTİKASI.....	12
1.6. ÇİN'İN DTÖ ÜYELİĞİNİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARA ETKİSİ..	13
1.7. ÇİN'İN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ÇEKMEDE BAŞARILI OLMASININ SEBEPLERİ.....	15
1.7.1. Çin'in Dünyadaki En Büyük Kalkınmakta Olan Pazar Olması	16
1.7.2. Çin'de Üretim Maliyetlerinin Ucuz Olması	17
1.7.3. Çin'in Dünyadaki Çin Diasporalarının Ekonomik Merkezi Olması....	18

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİN'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKU MEVZUAT SİSTEMİ

2.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKU VE ÇİN'DE KONUNUN ELE ALINMASI	20
---	----

2.2. ÇİN'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKUNUN TARİHİ GELİŞİMİ	22
2.2.1. Oluşum Dönemi (1979-1983).....	23
2.2.2. Kalkınma Dönemi (1984-1994)	24
2.2.3. Olgunlaşma Dönemi (1995-2000).....	25
2.2.4. Yeni Yüzyıl Dönemi (2001 Sonrası).....	26
2.3. ÇİN'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN BAĞLI OLDUĞU HUKUK DÜZENİ	27
2.3.1. Yürürlükteki İç Hukuk Mevzuatları	27
2.3.1.1. Anayasa	27
2.3.1.2. Kanunlar.....	28
2.3.1.3. İdari Düzenlemeler ve Devlet Konseyi'ne Bağlı Birimlerinin Düzenlemeleri	28
2.3.2. Çin'in Taraf Olduğu Uluslararası Anlaşmalar	29
2.3.2.1. Çin'in Taraf Olduğu İki Taraflı Yatırım Anlaşmaları	30
2.3.2.2. Çin'in Taraf Olduğu Çok Taraflı Yatırım Anlaşmaları	32
2.4. ÇİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKU MEVZUAT SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ.....	33
2.4.1. Yerel ve Yabancı Yatırımlar İçin Farklı Mevzuat Modelinin Tercih Edilmesi	33
2.4.2. Yatırımın Girme Yöntemleri Ölçüt Alınarak Ayrıntılı Hukuk Düzenlenmesi	35
2.4.3. İşletme Hukuku Mevzuatının Yatırım Hukuku Mevzuatıyla Birleştirilmesi	37

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN GİRMESİNE YÖNELİK KISITLAMALAR

3.1. YATIRIMIN AKTÖRLERİ	40
3.1.1. Yabancı Yatırımcı	40
3.1.1.1 Çin'in İç Hukukunda Yabancı Yatırımcı Kavramı	40
3.1.1.2. Çin'in İmzaladığı İkili Yatırım Anlaşmalarında Yabancı Yatırımcı Kavramı: Çin-Türk İkili Yatırım Anlaşması Örneği.....	41

3.1.2. Çinli Ortak.....	42
3.2. YATIRIMLARIN FAALİYET ALANI	43
3.2.1. Faaliyet Alanının Sınıflandırılması.....	44
3.2.1.1. Yasak Alan.....	44
3.2.1.2. Sınırlı Alan.....	46
3.2.1.3. Teşvik Edilen Alan	47
3.2.1.4. İzin Verilen Alan.....	48
3.2.2. Faaliyet Alanının Sınıflandırılmasında Değişiklik Yapılacak Durumlar	49
3.2.3. Çin'in DTÖ Üyeliğinden Sonra Faaliyet Alanında Yapılan Değişiklikler	50
3.2.3.1. Faaliyet Alanının Genişletilmesi.....	50
3.2.3.2. Hizmet Sektörünün Doğrudan Yabancı Yatırımlara Açılması	52
3.3. YATIRIMLARIN GİRMESİNE YÖNELİK ONAY SİSTEMİ - YABANCI YATIRIMLI İŞLETMELER ÖRNEĞİ	53
3.3.1. Onay Sistemi Kavramı ve Sistemin Amacı.....	53
3.3.2. Onaylayıcı Kurum ve Onun Yetkisi	55
3.3.3. Onaylanacak Evraklar ve Konular	56
3.3.3.1. Çin-Yabancı Ortaklık İşletmelerinin Kuruluşunda Onaylanacak Evraklar ve Konular	56
3.3.3.2. Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletmelerin Kuruluşunda Onaylanacak Evraklar ve Konular	57
3.3.4. İşletme Anlaşması, Sözleşmesi ve Tüzüğüne İlişkin Hükümler	58
3.3.5. Onay Başvurusunun Değerlendirilmesi	59

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN ÇİN'E GİRİŞ YÖNTEMLERİ

4.1. YABANCI YATIRIMIN ÜLKEYE GİRİŞİ	60
4.2. YABANCI YATIRIMLI İŞLETME KURMA	63
4.2.1. Çin-Yabancı Sermayeye Katımlı Ortaklık İşletmesi	63
4.2.2. Çin-Yabancı Sözleşmeye Dayalı Ortaklık İşletmesi	64

4.2.3. Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletme	67
4.3. YABANCI YATIRIMLI ANONİM ŞİRKET KURMA.....	69
4.4. YABANCI YATIRIMLI HOLDİNG ŞİRKET KURMA	71
4.5. SINIR ÖTESİ BİRLEŞME VE SATIN ALMA (M&A).....	73
4.6. YİD (YAP - İŞLET - DEVRET) ŞEKLİNDE YATIRIM YAPMA	75
4.7. ÇİN-YABANCI İŞBİRLİĞİNDE ENERJİ KAYNAKLARINI GELİŞTİRME	78
4.8. ŞUBE AÇMA	79
4.9. TEMSİLCİLİK OFİSİ AÇMA.....	81

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇİN'DE YABANCI YATIRIMLI İŞLETMELERİN KURULUŞUNDA SERMAYE REJİMİ

5.1. ÇİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKUNDA YABANCI SERMAYENİN ŞEKLİ	84
5.1.1. Çin'in İç Hukukunda Yabancı Sermayenin Şekli.....	84
5.1.2. Çin'in İmzaladığı İYA'larında Yabancı Sermayenin Şekli - Çin-Türk İYA'sı Örneği	86
5.2. KAYITLI SERMAYENİN TOPLAM YATIRIM TUTARI İÇİNDEKİ ASGARİ ORANI	87
5.3. ÇİN-YABANCI ORTAKLIK İŞLETMELERİNDE KAYITLI YABANCI SERMAYE ORANI	89
5.4. KAYITLI SERMAYENİN ASGARİ TUTARI.....	91
5.5. KAYITLI SERMAYENİN ÖDENME SÜRESİ	93
5.6. KAYITLI SERMAYENİN AZALTIKMASI	94
SONUÇ	96
KAYNAKÇA	98
ÇİN'DEKİ YÜRÜRLÜKTE OLAN İLGİLİ DÜZENLEMELERİN ÇİNCE ADI VE İNTERNET ERİŞİM ADRESİ	103

KISALTMALAR

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Bkz. / bkz.	Bakınız
BOT	Build – Operate – Transfer (Yap – İşlet – Devret)
BRIC	Brazil, Russia, India, China (Brezilya, Rusya, Hindistan,Çin)
C.	Cilt
Ch	Chapter (Bölüm)
ÇHC	Çin Halk Cumhuriyeti
ÇŞK	Çin Halk Cumhuriyeti Şirketler Kanunu
DSTM	Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Sanayi ve Ticaret Yönetim Genel Müdürlüğü
DTEB	Çin Halk Cumhuriyeti Dış Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Bakanlığı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
E.T.	Erişim Tarihi
GATS	General Agreement on Trade in Services (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması)
GDP	Gross Domestic Product (Gayri Safi Yurt İçi Hasıla)
ICSID	International Centre for Settlement of Investment Disputes (Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıkları Çözüm Merkezi)
IMF	International Money Fund (Uluslararası Para Fonu)

İYA	İki Taraflı Yatırım Anlaşması
M&A	Cross-Border Merger and Acquisition (Sınır Ötesi Birleşme ve Satın Alma)
M. Ö.	Milattan Önce
MIGA	Multilateral Investment Guarantee Agency (Uluslararası Yatırımlar Garanti Ajansı)
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
Pct	Percent (Yüzde)
RG	Resmi Gazete
RMB	Halk Parası (Çin'in Para Birimi)
S.	Sayı
s.	Sayfa
SDOK	Çin Halk Cumhuriyeti Çin-Yabancı Sözleşmeye Dayalı Ortaklık İşletmesi Kanunu
SDOKUN	Çin Halk Cumhuriyeti Çin-Yabancı Sözleşmeye Dayalı Ortaklık İşletmesi Kanunu Uygulama Normları
SKOK	Çin Halk Cumhuriyeti Çin-Yabancı Sermayeye Katılımlı Ortaklık İşletmesi Kanunu
SKOKUY	Çin Halk Cumhuriyeti Çin-Yabancı Sermayeye Katılımlı Ortaklık İşletmesi Kanunu Uygulama Yönetmeliği
T. C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDM	Transnational Dispute Management (Milletlerarası uyuşmazlık Yönetimi)

TO	Temsilcilik Ofisi
TRIMs	Agreement on Trade Related Investment Measures (Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması)
TRIPs	Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights (Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması)
TYSİK	Çin Halk Cumhuriyeti Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletme Kanunu
TYSİKUN	Çin Halk Cumhuriyeti Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletme Kanunu Uygulama Normları
vd.	ve devamı
vol.	Volume (Cilt)
WTO	World Trade Organization (Dünya Ticaret Örgütü)
YİD	Yap – İşlet – Devret

GİRİŞ

Tezimiz "Çin Doğrudan Yabancı Yatırımlar Hukukunda Yabancı Yatırımın Ülkeye Girme Yöntemleri" başlığını taşımaktadır. Bir yatırım hareketi olan doğrudan yabancı yatırımın gerçekleşmesi zaman dilimi açısından, ülkeye girme, varlığını sürdürme ve sona erme olarak üç aşamadan oluşmaktadır. Uluslararası uygulamalara baktığımızda, doğrudan yabancı yatırımı kabul eden ev sahibi ülkelerin mevzuatları yatırımın kendi sınırları içindeki uygun faaliyet alanına doğru yöntemle girmesini zorunlu kılmaktadır. Bu husus söz konusu yatırımın devam etme esnasında ev sahibi ülkenin yabancı yatırıma yönelik teşviklerinden yararlanabilmesi ve en sonunda sorunsuz biçimde nihayetlenilmesinin ön koşuludur. Konumuzu daraltmak ve daha iyi inceleyebilmek için çalışmamızda, yatırımın devam etme ve sona erme sürecinde uygulanan hukuk kurallarına değinmeyeceğiz.

Çin'in doğrudan yabancı yatırım mevzuat sistemi son 30 yılı aşkın sürede geliştirilen bir sistem olduğu için, çok karmaşık bir biçimde karşımıza çıkmaktadır. Mevzuat sisteminin karmaşık olması araştırma konusunu zenginleştirmekle birlikte, uygulamada pek çok probleme de yol açmaktadır. Öte yandan, bu husus yerel danışmanlık kuruluşlarının önemini de arttırmaktadır.

Son yıllarda Çin ekonomisinin kalkınması uluslararası medyada önemli konu haline gelmiştir. Eğer bugün Çin'i, "gelişmiş" ve "gelişmekte olan" ülkeler kategorilerinden birinde bulmak istersek, Çin'in şaşırtıcı makro ekonomik verilerine rağmen, gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alır. Çin hükümeti de yurtiçinde ve yurtdışında ülkenin gelişmekte olan ülke olduğunu vurgulamaktadır. Uluslararası örgütlerin ayrımları da bunu doğrulamaktadır.

Çin ile birlikte gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alan ve son yıllarda hızlı kalkınan Türkiye de Çin'deki doğrudan yabancı yatırımların gerçekleşme biçimlerini merak etmiş ve Çin'in başarılarından örnek almaya çalışmıştır. Ancak, konuyla ilgili araştırmaların hepsi ekonomi veya işletme bilimleri yönünden gerçekleşmesi ve kolayca edinilebilen makro ekonomik verilere dayanması nedeniyle, bu araştırmalar konunun

hukuki boyutuna yaklaşmamıştır. Bunun dışında, o araştırmalar da İngilizce kaynaklara dayanılarak yapıldığı için, kullanılan bazı kavramlar da Çincedeki orijinal kavramlarla bağdaşmamaktadır.

Çalışma sırasında Çin'in iç hukukundaki düzenlemelerin yanında, Çin'in taraf olduğu uluslararası yatırım anlaşmaları hakkında da bilgi verilecektir. Özellikle, Çin'in iki taraflı yatırım anlaşmalarının içeriğini ortaya koymak için, yeri geldikçe yoğun biçimde Çin'in Türkiye ile imzaladığı yatırım anlaşmasında yer alan hükümlerden örnekler gösterilecektir. Türkiye'nin iç hukukundaki düzenlemelere değinilmeyecektir. Çünkü mevzuat sisteminin paralel olmaması karşılaştırmalı inceleme yapma şansımızı azaltmaktadır. Çalışmamızda Çin'deki sosyalist anlayışın yabancı yatırım hukukuna yansıyan etkilerine de yeri geldikçe değinilecektir. Çalışmamız sadece Çin ankarasının doğrudan yabancı yatırımlar hukuku düzenlemeleri ile sınırlıdır.

Çalışmamızın birinci bölümünde doğrudan yabancı yatırım kavramı ve Çin'deki doğrudan yabancı yatırımların genel durumu hakkında bilgi verilecektir.

İkinci bölümünde Çin doktrininde doğrudan yabancı yatırımlar hukukunun incelenme biçimi ve ülkedeki mevzuat sistemi hakkında bilgi verilecektir.

Üçüncü bölümünde doğrudan yabancı yatırımların Çin'e girmesine yönelik kısıtlamalar, yani yatırımın aktörleri, faaliyet göstereceği alanı ve yatırımın girmesine yönelik onay (izin) sistemi incelenecektir.

Çalışmamızın dördüncü bölümü çalışmamızın başlığı ile yakından ilgilidir. Bu bölümde yabancı yatırımın Çin'e girme yöntemleri ve Çin'deki yatırım araçları incelenecektir.

Beşinci bölümünde doğrudan yabancı yatırımın gerçekleşmesinde en önemli unsur olan yabancı sermaye incelenecektir ve yatırımın ülkeye girme aşamasında uygulanan sermaye rejimi hakkında bilgi verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR VE ÇİN'DE BU TÜR

YATIRIMLARIN GENEL DURUMU

1.1. ULUSLARARASI YATIRIM FAALİYETLERİ

Dünyada başlayan sanayileşme hareketlerinden hemen sonra görülen yabancı sermaye transferleri, özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra nitelik değiştirmiş, çeşitlenmiş ve bu haliyle önemini arttırarak korumaktadır.¹ Uluslararası yatırım, günümüzde dünya ekonomisinin kalkınmasında en önemli rol oynayan faktörlerden biridir. Özellikle, son yıllarda uluslararası iş bölümünün genişletilmesi, uluslararası ekonomik işbirliğinin güçlendirilmesi ve üretim gücünün yükselmesiyle, uluslararası yatırımın alanı gittikçe genişlemiştir. Böylece uluslararası yatırım, dünya ekonomisinin kalkınmasında önemli bir güç haline gelmiştir. Günümüzde uluslararası yatırıma iştirak etme, ülkelerin uluslararası ekonomik ilişkilere katılmasının önemli şeklidir. Uluslararası yatırıma iştirak etme derecesi, alanı ve ölçütü ise bir ülke ekonomisinin kalkınma ve dışa açılma düzeyini, uluslararası rekabet gücünü ve o ülkenin yumuşak gücünü ölçen önemli kriterlerden biri haline gelmiştir. İştirak etme şekli iki çeşit olmaktadır. Bunlar, ev sahibi ülke olarak diğer ülkelere yatırım kabul etme ya da kaynak ülke olarak diğer ülkelere yatırım yapmadır.²

Aslında, sınır ötesi yatırım yapma etkinliğinde, daha ucuz emek pazarlarına girmek ve yatırım yapıldığı ülkenin yerel kaynaklarının kullanılması suretiyle daha çok kar elde etme amacı hâkimdir.³ Çeşitli ülkeler için yapılan hesaplamalar genellikle,

¹ ERTEN Rifat: Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun Türk Yabancılar Hukuku Sistemi İçindeki Yeri ve Rolü, Ankara, 2005, s. 1.

² TİRYAKİOĞLU Bilgin: Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması (Doğrudan Yatırımlar), Ankara, 2003, s. 9.

³ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 1.

gelişmiş ülkeler dışında yapılan yatırımların daha yüksek kar getirdiğini göstermektedir.⁴ Onun için sınır ötesi yatırım hareketlerine yol açan temel sebep ise gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kalkınma düzeyi arasındaki farklılıklardır. Tarihi nedenlerden dolayı, dünyada üretim ve sermaye gelişmiş ülkelerde yoğunlaşmıştır. Ancak, son yıllarda gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımlara sağladığı avantajlarından dolayı, gelişmiş ülkelerde bulunan yatırımcılar gelişmekte olan ülkelerde yatırım yapmak istemektedir. Sağlanan avantajlar ucuz işgücü ve hammaddelerin yanında, gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımı teşvik eden politikalarını da içermektedir. Böylece gelişmiş ülkelerin yatırımcıları üretim maliyetlerini indirerek daha yüksek kar edinmek amacına ulaşmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler için de ulusal kalkınmada önemli olan sermaye ve teknoloji eksikliklerini gidermek için uygun ortam oluşmaktadır.

1.2. YABANCI YATIRIM KAVRAMI

Ev sahibi ülke açısından, diğer ülkelerden kabul edilen sermaye yabancı sermayedir. Dolayısıyla yabancı yatırım yabancı sermaye ile gerçekleşmektedir. Onun için, yabancı yatırım kavramı yabancı sermaye kavramının tanımlanmasıyla açıklığa kavuşabilir. Yabancı sermaye kavramı çeşitli alanlarda farklı bakış açlarına göre farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Bunun nedeni, kavramın içeriğinin zamanla değişmesi ve gittikçe yeni unsurların kavrama dâhil olmasıdır.⁵

“Yabancı sermaye” kavramında daha çok dikkatimizi çeken “sermaye” ifadesi, hukuki açıdan baktığımızda, belli bir sosyal organizasyonda sahibine çalışmadan gelir getirebilen bütün menkul ve gayrimenkul değerler anlamına gelmektedir.⁶ Uluslararası hukuk metinlerinde yabancı yatırım kavramının tanımı yapılmamıştır. Hatta ICSID (Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Merkezi) Sözleşmesi, MIGA (Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu) Sözleşmesi gibi sözleşmeler de bir tanım yapmaktan bilinçli

⁴ TUNCER B.: Türkiye’de Yabancı Sermaye Sorunu, Ankara, 1968, s. 120, ERTEN, s. 19’dan naklen.

⁵ ERTEN, s. 21.

⁶ ŞİRİN Z. Ertunç: Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirme Rejimi, İstanbul, 2006, s. 5.

olarak kaçınmıştır.⁷

Yabancı sermayenin tüm özelliklerini kapsayan ve bizim de benimsediğimiz tanım şöyledir: “yabancı sermaye, bir ülkenin, karşılığını herhangi bir şekilde ileride ödemek üzere başka ülke ekonomilerinden aldığı ve ekonomisine kısa vadede eklenebileceği, ekonomik değeri olan maddi ve gayri maddi değerlerden oluşan kaynakların tümüdür.”⁸ Tanımdaki “karşılığını herhangi bir şekilde ileride ödemek” ifadesi hibeler için geçersiz gözüktüğü için tanımın dar olduğu düşünülebilir. Ancak, bu da uluslararası ilişkilerin gerçekliği açısından doğru bir düşünce olmayacaktır. Zira günümüzde hibelerin ideolojik veya siyasi amaçlarla verildiği bilinmektedir.⁹

Doktrindeki bu tanımların yanında, bazı uluslararası örgütler tarafından da yabancı yatırıma tanımlar getirilmiştir. Örneğin, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü’nün (OECD) yaptığı tanıma göre yabancı sermaye kavramı:

- Yabancı yatırımcının şirketin dağıtılmayan ve yatırıma tekrar aktarılan kazançlardaki payını,
- Yabancı yatırımcının nakit veya aynı sermaye yoluyla ana şirketten hisse ve borç senetleri (değişik vadelerde borç senetleri) alımını,
- Yabancı yatırımcının şirkete sağladığı kredileri,
- Yabancı yatırımcının şirketten nakit dışı makine ve üretim hakları alımlarını,
- Yabancı yatırımcının sağladığı ticari ve diğer türlü kredileri kapsamaktadır.¹⁰

1.3. YABANCI YATIRIMIN TÜRLERİ

Tüm yatırım türleri esasen, mal varlıkların sınır ötesi akışı içinde

⁷ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 9.

⁸ ERTEN, s. 21.

⁹ ERTEN, s. 22, dn. 60.

¹⁰ BAYRAKTAR Fulya: Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Ankara, 2003, s. 4 vd.

değerlendirilmektedir.¹¹ Yani, yabancı yatırım, mahiyet itibariyle uluslararası sermaye transferidir. Günümüzde uluslararası sermaye transferlerini en genel şekilde kamu ve özel sermaye transferleri olmak üzere başlıca iki grupta toplamak mümkündür.¹² Farklı ülkelerin hükümetleri ekonomik ilişkiler sırasında, bilinçli olarak işbirliği yapabilir ve siyasi ya da ekonomik amaçların etkisinde kendi aralarında sermaye transferleri gerçekleştirebilir.¹³ İşte bu tür sermaye transferleri kamu sermaye transferleridir. Kamu sermaye transferleri, genellikle kredi ve hibe olmak üzere iki şekilde gerçekleşir.¹⁴

Kamu sermaye transferleri de uluslararası özel sermaye transferlerinin önemli bir şeklidir. Ancak, günümüzde sermaye transferlerinin ikincisi olan özel sermaye transferlerine olan rağbet giderek artmaktadır.¹⁵ Uluslararası sermaye hareketlerinin büyük bir bölümü yine de özel sermaye transferleridir. Mahiyet itibariyle uluslararası özel sermaye transferi olan yabancı yatırım farklı bakış açlarına göre değişik biçimlerde sınıflandırılmaktadır.¹⁶ Günümüzde en benimsenen sınıflandırma şekli yatırımın akış biçimine göre yapılmış olup, yabancı yatırım, doğrudan yabancı yatırım ve dolaylı yabancı yatırım olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.¹⁷

1.3.1. Doğrudan Yabancı Yatırım

Doğrudan yabancı yatırımlar uluslararası özel sermaye hareketlerinin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.¹⁸ Uluslararası doğrudan yatırım, uluslararası dolaylı

¹¹ HAHN H. J. / GRAMLICH L.: "Foreign Commerce and Investment in Market Economy Countries", International Encyclopedia of Comparative Law, vol. XVII, State and Economy, Ch. 22, Tübingen, 1987, s. 3, TIRYAKIOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 12'den naklen.

¹² ERTEN, s. 23.

¹³ Devletten devlete verilmeyip, özel kişiler arasında transfer edilen yabancı sermayede siyasi bir amaç söz konusu değildir. Bkz. ERTEN, s. 24.

¹⁴ ERTEN, s. 23.

¹⁵ ERTEN, s. 24.

¹⁶ Diğer sınıflandırma biçimleri için bkz. TIRYAKIOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 9.

¹⁷ Bir başka sınıflandırma biçimine göre, yabancıların bir ülkede taşınmaz ya da taşınır mal satın almasının özel yabancı sermaye yatırımlarının üçüncü şekli olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. ERTEN, s. 36.

¹⁸ ERTEN, s. 25.

yatırıma karşılık gelen kavramdır ve yatırım şeklidir. Bir tanıma göre, doğrudan yabancı yatırım; taşınır veya taşınmaz varlıkların bir ülkeden başka bir ülkeye, bu varlıkların sahibinin kısmen veya tamamen denetimi altında, o ülkenin refahını arttırmak için kullanılması amacıyla transferi olarak tanımlanmaktadır.¹⁹

Geleneksel anlamda uluslararası doğrudan yatırım ve dolaylı yatırım anlayışı şu şekildedir. Yatırımcı yurtdışında işletme kurmuşsa ve ekipman, işgücü, know-how gibi üretim ve hizmet için gereken unsurları işletmeye yatırırsa, bu yatırımlar sermaye ile ölçüldüğünde uluslararası doğrudan yatırım olur. Uluslararası dolaylı yatırım ise, bir ülke yatırımcısının diğer ülkeye kredi sağlayarak, ya da sınır dışındaki bir ülke şirketinin dağıttığı hisse senetlerini satın alarak, ya da bir ülke hükümeti veya şirketinin dağıttığı tahvil gibi kıymetli evrakları satın alarak kar ettiği yatırım şeklidir.²⁰

Dünya Bankası'na göre doğrudan yatırım, yabancı yatırımcının ev sahibi ülke işletmesine finans sağlayarak, bununla işletmenin yönetim sürecine doğrudan iştirak ettiği yatırım şeklidir.²¹ Bu tanım doğrudan yatırımın geleneksel anlamdaki doğrudan yatırımın yanı sıra, kısmen dolaylı yatırımı da içereceğini ifade etmektedir. Yatırımcı kendi ülkesinde olmayan bir işletmenin hisse senedi veya tahvilini edinmişse, aslında dolaylı yatırım olmalıydı. Ancak, bu yolla edinilen hisse senedi ve tahviller belli orana ulaşırsa, yabancı yatırımcının bu işletmenin ticari yönetimi ve kontrolüne iştirak edebilmesi söz konusu olur. Bu nedenle diğer bir ifadeye göre, geniş anlamdaki doğrudan yatırım, "yatırımcının bir yabancı ülke işletmesi veya kuruluşunun sermayesini sürekli kontrol etme hareketidir."²² Kontrol etme derecesi bakımından, Uluslararası Para Fonu'na göre bir yabancı yatırımcı söz konusu teşebbüs hisselerinin en az %10'unu dolaylı yatırımla edinmişse, yatırım doğrudan yatırım sayılmaktadır.²³ Bu oran birçok

¹⁹ SORNARAJAH M.: The International Law on Foreign Investment, Cambridge, 1996, s. 4, TİRYAKIOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 10'dan naklen.

²⁰ 傅梦孜: 世界直接投资——发展, 理论与实践, 北京, 1998, 第 1-2 页。 (FU Mengzi: Dünyada Doğrudan Yatırımlar – Gelişim, Teori ve Uygulama, Pekin, 1998, s. 1-2).

²¹ 傅梦孜, 第 3 页。 (FU Mengzi, s. 3).

²² 傅梦孜, 第 3 页。 (FU Mengzi, s. 3).

²³ Ayrıntılı bilgi için bkz. International Money Fund: IMF Publishes 2001 Global Portfolio Investment Survey, <https://www.imf.org/external/np/sec/pr/2003/pr0317.htm>, (E.T.: 20.4.2015); International Money Fund: Coordinated Portfolio Investment Survey Guide, 2nd Edition, Washington D.C., 2002, s. 22.

ülke tarafından benimsenmiştir. Örneğin, Türkiye'nin yabancı yatırım mevzuatında benzer yaklaşım görülmüştür.²⁴ Çin'in kanun düzenlemelerinde dolaylı yatırımın ne kadar bir orana ulaşırsa doğrudan yatırım sayılacağı konusunda hüküm bulunmamaktadır. Fakat yabancı yatırımcının edindiği hisse oranı %25'e ulaşırsa, dolaylı ya da doğrudan edinmiş olmasına bakılmaksızın, doğrudan yatırıma yönelik teşvik tedbirleri uygulanmaktadır. Çin'deki konuya ilişkin düzenlemeleri sonraki başlıklarımızda ele alacağız.²⁵

Doğrudan yatırımlarda yabancı yatırımcı kendisiyle birlikte teknoloji ve yönetim bilgisini de ev sahibi ülkeye getirir.²⁶ Yatırımcının sadece şirket sermayesinin oluşumu için katkıda bulunması yeterli değildir. Yatırımını değerlendirerek şirketin üretim yapma ve hizmet sunma gibi ticari faaliyetlerine iştirak etmesi gerekir. Bu nedenle ev sahibi ülkeler için doğrudan yatırım dolaylı yatırıma göre daha önem taşımaktadır. Örneğin, Çin'deki ilgili mevzuatlarda ve doktrinde genel itibariyle, başka türlü belirtilmedikçe "yabancı yatırım" ifadesi sadece doğrudan yabancı yatırımı göstermektedir. "Doğrudan yabancı yatırım" ifadesi ise söz konusu yatırımı dolaylı yatırımdan ayırt etmek gereken durumlarda kullanılmaktadır.

Yabancı yatırımcı ev sahibi ülkede firma kurarak, kurulmuş olan bir firmayı satın alarak, ya da mevcut bir firmanın sermayesini artırarak yatırımda bulunabilir.²⁷ Yani yabancı yatırımcı, ev sahibi ülkede faaliyet gösteren bir gelir amaçlı teşebbüsün üzerinde yatırımı gerçekleştirmektedir. Söz konusu ekonomik teşebbüs çoğu zaman şirket olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, yatırım aracı yalnızca şirket olarak anlaşılmalıdır. Çünkü şirket olmayan işletme, firma ve şube gibi ekonomik

²⁴ Türkiye'nin 17.6.2003 tarihli ve 24141 sayılı RG ile yayınlanan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu ile menkul kıymet borsalarından mevcut bir şirketin sermayesinin belirli bir oranına veya belirli niteliğe sahip hisselerinin alınması suretiyle gerçekleştirilecek yatırımlar kanun anlamında doğrudan yatırım olarak kabul edilmiştir. Kanununun 2. maddesine göre, yabancı yatırımcı tarafından kanunda sayılan değerler kullanılarak "... menkul kıymet borsalarından en az %10 hisse oranı ya da aynı oranda oy hakkı sağlayan edinimler yoluyla mevcut bir şirkete ortak olmayı..." da doğrudan yabancı yatırım olarak tanımlamıştır. Bkz. ERTEN, s. 90.

²⁵ Tezimizin dördüncü bölümündeki "Yabancı Yatırlı Anonim Şirket Kurma" başlığına bkz.

²⁶ KARLUK Rıdvan: Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları, İstanbul, 1983, s. 14; Erten, s. 26.

²⁷ ERTEN, s. 25.

teşebbüsler de yatırım aracı olabilmektedir.

1.3.2. Dolaylı Yabancı Yatırım

Dolaylı yatırımlar, portföy yatırımları (portfolio investment) olarak da adlandırılmaktadır. Uluslararası ekonomi teorisinde, dolaylı yabancı yatırım bir ülkede çıkarılan hisse senedi ve tahvillerin uluslararası sermaye piyasasında satın alınması suretiyle yapılan yatırım türü olarak ifade edilmektedir.²⁸ Bu özel sermaye transferleri mahiyet itibariyle faiz haddinin ülkeden ülkeye değişmesinden kaynaklanmaktadır ve tahvil, hisse senedi gibi menkul kıymetlerle yapılmaktadır. Yatırımcılar satın aldıkları bu menkul kıymetlerin karşılığında faiz ve temettü geliri haricinde, özellikle menkul değerlerin piyasa değerindeki artışından kazanç beklerler.²⁹ Yatırımını değerlendirmek için, ev sahibi ülkede tesis kurmasına, sermayeden yararlanan teşebbüsün üretim ve hizmet faaliyetlerine karışmasına gerek yoktur.

Yukarıda görüldüğü gibi, yabancı yatırımcı ev sahibi ülkedeki ekonomik teşebbüsün tahvili, hisse senedi veya payını elde etmiş olmaktadır. Ev sahibi ülke teşebbüsü ise, bu yolla gerekli sermayeyi biriktirmiş olmaktadır. Bu tür yatırımlar çok açık finansal transfer niteliği taşımaktadır.

Ancak, "Doğrudan Yabancı Yatırım" başlığımızda belirttiğimiz gibi, dolaylı yatırım yapan yatırımcının elinde bulundurduğu hisse oranı belli miktara ulaşırsa, yatırımcı belli düzeyde yabancı yatırımlı teşebbüsün yönetim ve kontrol yetkisini kazanmış olmaktadır. Bu durumda yatırım doğrudan yatırım olarak değerlendirilmelidir. Bize göre, bu durumda yabancı yatırımcı sermaye yatırmanın dışında, yönetim ve kontrol bilgisini de kullanmaktadır ve yatırımdan kaynaklanabilecek risk altına girmektedir. Burada ifade edilen yönetim ve kontrol yetkisi, ev sahibi ülkenin mevzuat metinlerinde belirlenmiş olmanın yanı sıra, iki maddi hak üzerine kurulmaktadır. Bu haklardan biri şirket sermayesinin belli kısmı üzerindeki mülkiyet hakkıdır. Diğeri ise şirketin işletilmesi sırasındaki politika belirleme hakkıdır.

²⁸ KARLUK, s. 465.

²⁹ ERTEN, s. 25.

1.4. GENEL OLARAK ÇİN EKONOMİSİ

Asya kıtasının doğusunda yer alan Çin'in milattan binlerce yıl öncesine kadar uzanan köklü bir tarihi geçmişi vardır. Çin uygarlığı tarihte gözle görünür bir devamlılık sergilemiştir.³⁰ Çin tarihindeki ilk hanedan olan Xia hanedanı, M.Ö. 21. yüzyıl ile M.Ö. 16. yüzyıl arasında neredeyse 500 yıl varlığını sürdürmüştür.³¹ Yaklaşık 2000 yıl süren kölelik toplumunun ardından, M.Ö. 221 yılında Çin tarihindeki ilk birleşik, merkeziyetçi ve otoriter feodal yönetim olan Qin hanedanı kurulmuştur. Bu hanedanın kuruluşu, Çin tarihinde büyük önem taşıyor.³² Tarih boyunca birçok birleşme, bölünme ve hanedan çatışmalarına sahne olan Çin'de, imparatorluk sistemi 1911'de sona ermiş ve cumhuriyet kurulmuştur. Ancak, siyasi istikrar sağlanamamıştır. 1911-1949 dönemini içine alan siyasi güç çatışmaları, Mao Zedong'un 1.10.1949 tarihinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kuruluşunu ilan etmesi ile son bulmuştur.³³

Çin Komünist Partisi ve Mao Zedong öncülüğünde kurulan cumhuriyet uzun yıllar dünyaya kapalı bir ekonomi yapısını göstermiştir. 1949 yılından itibaren ilk 30 yıl içinde hükümet planlı ekonomi uyguladığı için, çeşitli ekonomi alanlarındaki gelişme hedefleri devletin özel kuruluşları tarafından saptanmaktaydı. Bu sistem Çin ekonomisinin planlı ve amaçlı olarak istikrarlı gelişmesini sağlamıştır, fakat canlılığı ve gelişme hızını ciddi biçimde engellemiştir.³⁴

Bu gerekçelerle 1970'li yılların sonunda Çin'in planlı ekonomi sistemini değiştirmeye yönelik reformlar başlatılmıştır. Bunu izleyen 1980'li yıllarda, ülkede siyasi tutuculuk devam etse de, ekonomik olarak dışa açılma çabaları başlatılmıştır. 1992

³⁰ T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Masası: Genel Bilgiler, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=EF74B78105A58E20F0132CCE5219>, (E.T.: 20.4.2015).

³¹ Çin Uluslararası Radyosu Çin Ansiklopedisi (Türkçe): Çin Tarihindeki İlk Hanedan Xia Hanedanı, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140101.htm>, (E.T.: 20.4.2015).

³² Çin Uluslararası Radyosu Çin Ansiklopedisi (Türkçe): Çin Tarihindeki İlk Feodal Hanedan Qin, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter14/chapter140104.htm>, (E.T.: 20.4.2015).

³³ T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Masası: Genel Bilgiler, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=EF74B78105A58E20F0132CCE5219>, (E.T.: 20.4.2015).

³⁴ Çin Uluslararası Radyosu Çin Ansiklopedisi (Türkçe): Sosyalist Piyasa Ekonomisi Sistemi, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30301.htm>, (E.T.: 20.4.2015).

yılında Çin Komünist Partisi'nin 14. ulusal kongresinde ülkede "Sosyalist Piyasa Ekonomisi" tesis edilmesi kabul edilmiştir. Ayrıca 1997 yılında Hong Kong'un ve 1999 yılında Makao'nun Çin'e dâhil olması ve ülke bünyesinde "Özel İdari Bölge" statüsü kazanması Çin'in bölgedeki önemini bir kat daha arttırmıştır. Bugün Çin, dünya ekonomik sistemine uyum sağlamak üzere çaba göstermektedir.³⁵ Böylece ülke 11 Kasım 2001 tarihinde Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) üye olmuştur.³⁶ Tüm bu gelişimlere ülkede "Reform ve Açılım" denmektedir.

Son yıllarda Çin, dışa açılım ve piyasa ekonomisine geçiş yönünde önemli ve ihtiyatlı adımlar atmıştır. Ülkenin 21. yüzyılın öne çıkan ekonomik güçlerinden biri olacağına kesin bir gözle bakılmaktadır.³⁷ Ülke hızlı gelişen ekonomisiyle uluslararası örgütlerde aktif rol oynayarak, gelişmekte olan ülkelerin temsilcisi haline gelmiş durumdadır.

Reform ve dışa açılma politikasının uygulanmaya başladığı 1978 yılından bu yana Çin'in Gayrisafi Yurtiçi Hâsılası çok hızlı büyümüştür.³⁸ Çin 2010 yılında Japonya'ya geçmiş, ABD'nin ardından dünyanın ikinci büyük ekonomisi haline gelmiştir.³⁹ Özellikle ülkenin doğu kısmında hissedilir ölçüde bir kalkınma başarılmıştır. Çin ekonomisi birçok sanayi alanında yetkinliğe ulaşmış durumdadır. Diğer taraftan, tarımsal üretim sektörünün de yüksek nüfusa rağmen, iyi bir planlama ile birlikte kendi kendine yeterlilik alanında önemli adımlar atabileceği düşünülmektedir.⁴⁰

³⁵ T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Masası: Genel Bilgiler, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=EF74B78105A58E20F0132CCE5219>, (E.T.: 20.4.2015).

³⁶ The World Trade Organization: "Members and Observers", Understanding the WTO, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, (E.T.: 20.4.2015).

³⁷ T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Masası: Genel Bilgiler, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=EF74B78105A58E20F0132CCE5219>, (E.T.: 20.4.2015).

³⁸ Çin Uluslararası Radyosu Çin Ansiklopedisi (Türkçe): Çin Ekonomisine Genel Bakış, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter3/chapter30101.htm>, (E.T.: 20.4.2015).

³⁹ T.C. Dışişleri Bakanlığı: Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomisi, <http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>, (E.T.: 20.4.2015).

⁴⁰ T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Masası: Sektörler, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=EF74B78105A58E20F0132CCE5219>, (E.T.: 20.4.2015).

1.5. ÇİN'İN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM POLİTİKASI

Çin'de doğrudan yabancı yatırım alanında, ilk olarak 1979'da yabancıların Çinli kuruluşlarla ortak olarak işletme kurmasına izin verilmiştir. Ekonomide Reform ve Açılım politikası ile doğrudan yabancı yatırımın ülkeye çekilmesi, tamamen birbirine bağımlı olarak gelişen ve aynı anda yüksek düzeyli gelişimi sağlayan iki faktör olmuştur.⁴¹ 11.12.2001 tarihinde Çin'in DTÖ'ye dâhil edilmesiyle, Çin'e yapılan yatırımların miktarı daha hızlı yükselmiştir. Çin son dönemde yabancı sermayeyi çekme konusunda çok başarılı olmuştur. 1990'lardan itibaren, gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımların başında Çin yer almıştır.⁴²

Çin Ticaret Bakanlığı'nın 2010'daki istatistiklerine göre, son 18 yıl içinde, Çin her sene doğrudan yabancı yatırımı en çok çeken gelişmekte olan ülke olmuştur.⁴³ 2013 yılında yararlanılan toplam doğrudan yabancı yatırım tutarı %5.25'lik artışla 117.59 milyar ABD dolarına ulaşmıştır.⁴⁴ Böylece, Çin günümüzde dünyanın en çok döviz rezervine sahip ülke olmaktadır.⁴⁵ Çin'in yurtdışına yaptığı yatırımlarda da çarpıcı istatistikler vardır. Latin Amerika, Çinli yatırımcıların Asya'dan sonra en çok yatırım yaptığı bölgedir.⁴⁶

Çin hükümeti Reform ve Açılım'ın ilk döneminde yabancı yatırımlara ayrıcalıklı vergi muamelesini uygularken, daha sonra ülkenin doğrudan yabancı yatırım alanında bir doyuma ulaştığı düşüncesi ile yerli ve yabancı yatırımlara eşit muamele anlamına

⁴¹ Türkiye Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi ve Türkiye İle İlişkileri, 2003, www.deik.org.tr, s. 6. (E.T.: 20.4.2015).

⁴² T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Masası: Genel Bilgiler, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=EF74B78105A58E20F0132CCE5219>, (E.T.: 20.4.2015).

⁴³ 周咏缙: 《中国连续18年成为吸引外资最多的发展中国家》, 新华社, 2010年9月27日 (ZHOU Yongmin: "Çin Art Arda 18 Sene Yabancı Sermayeyi En Çok Çeken Gelişmekte Olan Ülke Oldu", Xinhua Acentesi, 27.9.2010), http://news.xinhuanet.com/fortune/2010-09/28/c_12615382.htm, (E.T.: 20.4.2015).

⁴⁴ FU Peng: "China's FDI Inflow Grows 5.25 Pct In 2013", Xinhua News Agency, 16.1.2014, http://news.xinhuanet.com/english/china/2014-01/16/c_133050941.htm, (E.T.: 20.4.2015).

⁴⁵ ZHU Ning: "Testing Times For China's Foreign Exchange Reserves", China Daily, 18.12.2014, http://news.xinhuanet.com/ziliao/2009-06/09/content_11512684.htm, s. 1, (E.T.: 26.4.2015).

⁴⁶ T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Masası: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=EF74B78105A58E20F0132CCE5219>, (E.T.: 20.4.2015).

gelen uluslararası kabul görmüş milli muamele prensibini uygulamaya koymuştur.⁴⁷ Ancak, bize göre milli muamele prensibinin uygulanma alanı yine de bazı sınırlamalara maruz kalmaktadır.

Belirtmek gerekir ki, Çin her ne kadar dünya ekonomik konjonktürünü kendine uyarlamaya çalışıp "Sosyalist Piyasa Ekonomisi"ni benimsemiş olsa da, devlet sektörü hala ekonominin temel direği olmayı sürdürmektedir. Ancak, Çin ekonomisinin dinamizmi özel, kolektif ve yabancı sermayeli işletmelerden sağlanmaktadır.⁴⁸

Günümüzde Çin hükümeti, yerel sanayi oluşumu için gerekli sermayeyi yurtdışından sağlamak için büyük bir çaba içindedir. Yabancı yatırım, alt yapı, petrol, kömür madenciliği, ulaştırma, ilaç, tarım, konut ve turizm alanlarında yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte sivil havacılık, taşımacılık, gemi ulaştırma, finansman, sigorta ve muhasebe gibi hizmetler sektörü alanında da yoğunlaşma görülmektedir. Hükümet, özellikle orta ve büyük ölçekli kamu kuruluşlarının teknolojik olarak yenilenmesi ile ilgili, ihracata yönelik, yeni ve yüksek teknoloji projeleri desteklemektedir. Hali hazırda, Çin'de mevcut teknoloji ile yapılan veya yerel imkânlar ile piyasa talebinin karşılanabileceği yatırımlar ile devlet tarafından planlanan alanlara yönelik yatırım talepleri sınırlandırılmaktadır.⁴⁹

1.6. ÇİN'İN DTÖ ÜYELİĞİNİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARA ETKİSİ

Çin'in DTÖ'ye girmesiyle yabancı yatırımların ülkeye girmesine yönelik birçok sınırlar kaldırılmıştır. Bu değişim çoğunlukla yatırımın faaliyet göstereceği alanına yönelik olarak yapılmıştır. Faaliyet alanına ilişkin bazı sınırların kaldırılmasıyla gerçekten

⁴⁷ T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Masası: Genel Ekonomik Durum, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=EF74B78105A58E20F0132CCE5219>, (E.T.: 20.4.2015).

⁴⁸ T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Masası: Genel Ekonomik Durum, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=EF74B78105A58E20F0132CCE5219>, (E.T.: 20.4.2015).

⁴⁹ T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Masası: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=EF74B78105A58E20F0132CCE5219>, (E.T.: 20.4.2015).

ülkeye giren yabancı yatırımlarda artış görülmüştür. Ancak, yerli yatırımcıların rekabet gücü zayıf olan belli sektörlerde onların zor durumda bırakıldığı düşünülebilir.

Çin'in, DTÖ'ye giriş anlaşması kapsamında mal ve hizmetlerde pazara giriş ve fikri mülkiyet hakları gibi konularda vermiş olduğu başlıca tavizler şunlardır:⁵⁰

- DTÖ üyesi tüm ülkelere eşit muamele sağlanacaktır. Tüm yabancı kişi ve kuruluşlar ticaret hakları açısından eşit olacaktır.

- İç pazar ve ihracat için üretilen ürünler için iki fiyat uygulaması ve diğer ayrımcı uygulamalar kaldırılacaktır.

- Üç yıl içerisinde tüm işletmeler çok kısıtlı sınırlamalar dışında tüm ürünlerin ithalat ve ihracatını ve iç ticaretini yapabilecektir.

- Bazı madenler, tütün, tahıllar ve akaryakıt gibi belirli ürünlerde devlet monopolü devam ederken hali hazırda yabancılara kapalı olan diğer alanlar açılacaktır.

- Fikri mülkiyet hakları açısından üyeliğe geçiş ile birlikte TRIPs (Ticarette Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması) uygulanmaya başlanacaktır.

- Üyeliği takip eden ilk 12 yıl içerisinde Çin menşeli ürünlerin DTÖ üyesi ülkelerden herhangi birinin iç pazarına zarar vermesi veya zarar verme tehlikesi doğurması durumunda özel geçiş dönemi koruma tedbirleri ilgili ülkelere uygulanabilecektir.

- Gümrük tarifeleri belirli bir takvime göre azaltılacaktır. İndirimlerin büyük bir bölümü, 2004'e kadar, diğerleri ise 2010'a kadar yapılacak olup, tüm tavizlerin tamamlanmasından sonra tarım ürünlerinde ortalama vergi %15'e, sanayi ürünlerinde ise %8.9'a düşecektir.

- Çin tarım ürünlerine ihracat sübvansiyonu vermeyecektir. Diğer sübvansiyonlarda ürün değerinin %8,5'ini geçmeyecektir.

⁵⁰ Türkiye Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomisi ve Türkiye İle İlişkileri, 2003, s. 9, www.diek.org.tr, (E.T.: 20.4.2015).

- Tekstil sektöründe 31.12.2004 tarihinde tüm DTÖ üyesi ülkelerin kotaları kaldırmaları ile beraber Çin'e uygulanan kotalar da kaldırılacak, ancak, 2008'e kadar DTÖ üyesi ülkelerde Çin menşeli ürünlerin zarara neden olması durumunda özel önlemler uygulanabilecektir.

- Hizmet ticaretinde verilen tavizlerin en önemlileri telekom, bankacılık ve sigortacılık sektörlerindedir. Telekom hizmetlerinde, üyeliği takiben yabancı servis sağlayıcı firmalar Çin firmaları ile ortak yatırım yapabileceklerdir. Ancak yabancı hisseleri %25'i geçmeyecektir. Üyeliği takiben ilk yıl içerisinde bu oran %35'e çıkartılacak ve servis verilebilecek şehir sayısı artırılabilecektir. Dördüncü yıl içerisinde yabancı sermaye payı %49' çıkabilecek ve beşinci yıl içerisinde servis alanlarını sınırlayan tüm coğrafi sınırlamalar kaldırılacaktır. Bankacılık hizmetlerinde, üyeliğin ilk yıllarında yabancı finans kuruluşları müşteri kısıtlaması olmaksızın döviz ile işlem yapabileceklerdir. İkinci yıl içerisinde yabancı kuruluşlar Çin kurumlarına RMB işlemi de yapabileceklerdir. Beşinci yıl içerisinde yabancı bankalar Çin vatandaşlarına gerek döviz gerekse RMB servisi verebileceklerdir. Sigortacılık hizmetlerinde, hayat sigortası dışındaki sigorta çeşitlerinde %51'e varan yabancı hisseli ortaklık kurulabilecektir. Üyelikten iki yıl sonra yabancılar %100 hisseye sahip olabileceklerdir. Yabancı hayat sigortası şirketleri üyeliğe geçiş ile birlikte %50 hisseli ortaklıklar kurulabileceklerdir. Büyük finansal riskler, reasürans ve navlun sigortalarında üyelikle birlikte %50 ortaklık kurulabilecek, üçüncü yıl içerisinde %51, beşinci yıl içerisinde %100 yabancı sermaye olabilecektir.

- Turizm, eğlence ve taşımacılık hizmetlerinde üyeliği takip eden üç ila beşinci yıllar içerisinde %100 yabancı sermayeli firmaların kurulmasına izin verilecektir.

1.7. ÇİN'İN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARI ÇEKMEDE BAŞARILI OLMASININ SEBEPLERİ

Sınır ötesi doğrudan yatırım uzun süreli bir ekonomik süreçtir. İlgilendiği alanı genişdir, amacı çeşitlidir. Onun için, yabancı yatırımcıların yatırım amacını araştırmak, Çin'in doğrudan yabancı yatırım hukukunda yabancı yatırımın ülkeye girme yöntemlerini incelemek açısından ayrıca önem taşır. Gelişmekte olan ülkelerin doğrudan yabancı

yatırımları çekebilmesindeki sebepler genel itibariyle iki açıdan değerlendirilebilir. Gelişmekte olan ülkeler açısından, bu ülkelerin gelişmiş teknoloji ve yönetim bilgisini öğrenmek, kendi ülkesindeki ucuz işgücü ve hammaddeleri değerlendirmek istemesidir. Yabancı yatırımcılar açısından, özellikle büyük ölçekli çok uluslu şirketler açısından ise kendi rekabet üstünlüğünü değerlendirmek, ev sahibi ülkenin vergi teşviklerinden yararlanmak, riski dağıtmak ve siyasi istikrarlı bölgelerde yatırım yapmak istemesidir.

Makro ekonomik verilerle belirtildiği gibi, Çin'in doğrudan yabancı yatırımları çekmede başarılı olmasının sebepleri çok yönlüdür. Örneğin, tek partili yönetimin uygulanmasıyla siyasi istikrarın devam etmesi, hükümetin ekonomik kalkınmayı ön plana koyan bir iç politika izlemesi, ülkede sendikaların çok da aktif olmaması, çeşitli vergi teşviklerinin sağlanması, çevre kirliliği için alınan ücretlerin düşük olması⁵¹ vesaireler. Ancak, bize göre en temel sebepler ise aşağıda değerlendireceğimiz üç sebeptir.

1.7.1. Çin'in Dünyadaki En Büyük Kalkınmakta Olan Pazar Olması

Çin, günümüzde dünyadaki tipik kalkınmakta olan pazarlardan (emerging markets) biridir. Kalkınmakta olan pazarlar ise Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Japonya, Avustralya, Yeni Zelanda gibi olgunlaşmış pazarlara karşılık olarak kullanılan kavramdır.⁵² Büyük kalkınmakta olan pazarlar ise kalkınmakta olan pazarlar (ülkeler) içindeki pazar potansiyeli çok güçlü olan bazı ülkeleri ifade etmektedir. Özellikle Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin kalkınmakta olan pazarların başında yer almaktadır ve bu ülkelere "BRIC Ülkeleri" denmektedir.⁵³ Bu ülkelere yatırım yapıldığında, kolayca büyük ölçekli üretim yapma ve hizmet sunma amacına ulaşılır. Pazar ölçütü ve gelişim hızı bakımından, Çin şüphesiz dünyadaki en büyük kalkınmakta olan pazardır. Tüketim

⁵¹ Gelişmekte olan ülkelerde genellikle çevre standartlarının düşük olduğu bilinmektedir. Bkz. TIRYAKIOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 86.

⁵² 维基百科: 新兴市场, (Wikipedi Ansiklopedisi: Kalkınmakta Olan Pazarlar), <http://zh.wikipedia.org/wiki/%E6%96%B0%E5%85%B4%E5%B8%82%E5%9C%BA>, (E.T.: 20.4.2015).

⁵³ HAUB Carl: "The BRIC Countries", The Population Reference Bureau, 2012, <http://www.prb.org/Publications/Articles/2012/brazil-russia-india-china.aspx>, (E.T.: 20.4.2015).

kapasitesinden baktığımızda da, Çin'in nüfusu 2013'te 1.36 milyara ulaşmıştır.⁵⁴

Şu an dünya ekonomisinin, özellikle gelişmiş ülkeler ekonomilerinin durgunluk yaşadığı ve uluslararası yatırımın büyük ölçüde azaldığı bir dönemde yaşıyor olsak da, Çin'in iç ihtiyacı arttırarak, bağımsız şekilde büyüebilmesi tamamen mümkündür. Zira hızlı büyüyen bölgelerin yatırım ihtiyacının da fazla olduğu düşünülmektedir. Örneğin, 2013 yılında Çin'in Gayrisafi Yurtiçi Hâsılasında %7.7'lik artış görülmüştür.⁵⁵ Son yıllarda benzer büyüme hızı devamlılığını sürdürmektedir. Bu da Çin piyasasının sahip olduğu sağlam büyüme potansiyelinin bir göstergesidir.

1.7.2. Çin'de Üretim Maliyetlerinin Ucuz Olması

Çin, dünyanın en kalabalık ülkesi olması nedeniyle dünyanın en çok işgücüne sahiptir. Diğer ülkelere göre işgücünün ucuz olması, yüksek emek yoğunluğu gerektiren üretim sektörlerini yabancı yatırımları çekmede avantajlı kılmıştır. Bu da ekonomik kalkınmanın avantajlı koşulu ve büyük potansiyeli olmuştur. Son yıllarda Çin'de de maaşların yükselmesiyle bazı çok uluslu şirketler Çin'deki üretim noktalarından vazgeçerek, komşu Güneydoğu Asya ülkelerinde üretim noktası tesis etmeye başlamıştır. Ancak, Çin'deki üretim sektörlerinin rekabet avantajı yine de devam etmektedir.⁵⁶ Onun için, Çin'e giren yatırımlar hala üretim sektörlerinde yoğunlaşmaktadır.

Bunun dışında, Çin, yaklaşık 9.6 milyon kilometrekarelik yüzölçümüyle Asya'nın en büyük ülkesidir ve dünyanın Rusya ve Kanada'dan sonraki üçüncü büyük ülkesidir.⁵⁷ Çin'in yüzölçümü geniş olmasının yanında, doğal kaynakları da zengindir. Toplam

⁵⁴ T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Masası: Ülke Profili, <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=EF74B78105A58E20F0132CCE5219>, (E.T.: 20.4.2015).

⁵⁵ FU Peng: "China's GDP Up 7.7 Pct In 2013", Xinhua News Agency, 20,1,2014, http://news.xinhuanet.com/english/china/2014-01/20/c_133058484.htm, (E.T.: 20.4.2015).

⁵⁶ 郑策: 《跨国公司生产基地转移 <中国制造>直面成本考验》, 中国网, 2012年7月20日, 第一页, (ZHENG Ce: "Çok Uluslu Şirketler Üretim Noktasını Değiştiriyor – Çin Üretimi Maliyet Testine Uğruyor", Çin Sitesi, 20.7.2012, s. 1), http://www.china.com.cn/policy/txt/2012-07/20/content_25961854.htm, (E.T.: 20.4.2015).

⁵⁷ Çin Uluslararası Radyosu Çin Ansiklopedisi (Türkçe): Toprak Yüzölçümü, <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter1/chapter10101.htm>, (E.T.: 20.4.2015).

miktarından bakıldığında, doğal kaynaklarının, özellikle maden kaynaklarının rezervleri zengindir ve çeşitleri fazladır. Bu da yabancı yatırımları çekmede bir avantajlı koşul olmuştur. Dünyada yararlanılmakta olan 150 maden çeşidi Çin’de de bulunmuştur. Bunların içinde, 20’den fazla çeşidin tespit edilen rezerv miktarı dünyada ön sıralarda yer almaktadır. Su kaynakları ve su enerjisi bakımından, ülkede yıllık yağış miktarı dünyada altıncı sırada yer almaktadır. Ülke çarpında geliştirip yararlanılabilecek olan su enerjisi kaynağı dünyada ilk sırada yer almaktadır.⁵⁸

1.7.3. Çin’in Dünyadaki Çin Diasporalarının Ekonomik Merkezi Olması

Tarihi nedenlerle Çin’in dışındaki ülkelerde, özellikle Güneydoğu Asya ülkelerinde büyük sayıda Çin diasporaları mevcuttur. Çin anakarası⁵⁹ ise dünyadaki Çin diasporasının kültürel ve ekonomik merkezidir. Bunun yanı sıra, Çin sahip olduğu kalkınma potansiyeli ile yurt dışında yerleşik Çinlilerin sermaye yatıracığı önemli yerdir.

Çin’e yapılan yatırımların çoğunun doğrudan ya da dolaylı olarak yurtdışında yerleşik Çinlilerle ilgili olduğu gözlenmektedir. Örneğin, Çin’in en önemli sanayi merkezi olan Şangay’ın kalkınmasında yurtdışında yerleşik Çinlilerin yatırımları önemli rol oynamıştır.⁶⁰ Tayvan, Hongkong ve Makao bölgelerinde yerleşik gerçek kişi ve kuruluşların Çin anakarasında yaptığı yatırımları da yabancı yatırım sayılmaktadır.⁶¹ Bu da Çin’e giren doğrudan yatırımın hesaplanan tutarını artıran önemli faktördür. Çin, doğrudan yabancı yatırım mevzuatında bu üç bölge ve yurtdışında yerleşik Çinlilerin

⁵⁸ 张敦富: 中国投资环境, 北京, 1993, 第 148 页。(ZHANG Dunfu: Çin’in Yatırım Çevresi, Pekin, 1993, s. 148).

⁵⁹ İngilizce “Mainland China” olarak bilinen bu ifade Çin’in diğer topraklarını Çin’in Hongkong, Makao ve Tayvan bölgelerinden ayırt etmek için kullanılmaktadır. Tarihi nedenlerden dolayı bahsi geçen üç bölgede Çin anakarasındakinden farklı olan siyasi, hukuki ve ekonomik sistem uygulanmaktadır. Çalışmamız sadece Çin anakarasının doğrudan yabancı yatırımlar hukuku düzenlemeleri ile sınırlıdır.

⁶⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. 戴鞍钢: 海外华侨投资促进上海近代经济发展, 中国新闻网, 2013 年 10 月 29 日, (DAI Angang: “Yurtdışında Yerleşik Çinlilerin Yatırımı Şangay’ın Yakın Zaman Ekonomisinin Kalkınmasını İleri Sürmüştür”, Çin Haber Sitesi), <http://www.chinanews.com/zgqj/2013/10-29/5435689.shtml>, (E.T.: 3.5.2015).

⁶¹ Ayrıntılı bilgi için tezimizin üçüncü bölümündeki Çin’in iç hukukundaki yabancı yatırımcı kavramını inceleyen başlığına bkz.

yatırımlarını korumak ve teşvik etmek için, ayrıca düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelere çalışmamızın ikinci bölümündeki Çin'in yürürlükteki mevzuat sistemini inceleyen başlığımızda değineceğiz.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİN'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKU

MEVZUAT SİSTEMİ

2.1. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKU VE ÇİN'DE KONUNUN ELE ALINMASI

Genellikle ülkeler yabancı yatırımları hem çekmek, hem de denetlemek için dengeli bir politika uygulama ihtiyacı duymaktadır.⁶² İşte bu denge ülkelerin doğrudan yabancı yatırımları düzenleyen kanunları aracılığıyla oluşturulmaktadır. Ülkeler yabancı sermaye akışını kendilerine yöneltebilmek için çeşitli çabalar içine girmektedir ve bu çabaların sonucu olarak birçok ülkenin mevzuatında, yabancı yatırımlar ile ilgili hususların özel kanuni düzenlemelerin konusu yapıldığı görülmektedir.⁶³ Ev sahibi ülke hukuku yabancı yatırımın hangi hukuki yollarla ülkeye girebileceğini, dışarıdan gelecek sermaye kaynaklarının niteliğini, tesisin kuruluşunun tabi olacağı planlama ve çevre koşullarını, yabancı yatırımın sona erme şartları ve diğer benzer konuları belirleyebilir.⁶⁴ Böylece, doğrudan yabancı yatırımlar hukuku ev sahibi ülke açısından, ülkede gerçekleşen yabancı doğrudan yatırımlarla ilgili hukuki düzenlemelerin tamamını kapsamaktadır. Bu düzenlemeler esas itibarıyla, iç hukuk mevzuatı ve ülkenin taraf olduğu uluslararası anlaşmalardan oluşmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısında, silahlı gücün kullanılması hakkındaki uluslararası hukuk bir yana bırakılacak olursa, uluslararası hukukun hiçbir alanı, uluslararası yatırım hukuku kadar tartışma yaratmamıştır.⁶⁵

⁶² TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 1.

⁶³ ERTEN, s. 3.

⁶⁴ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 1.

⁶⁵ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 2.

Çin'in doğrudan yabancı yatırımlar hukukunu tanıtmak için ilk önce Çin'de bu konunun hangi hukuk dalında yer aldığı, nasıl bir yaklaşımla incelendiği hakkında kısaca bilgi vermemiz gerekmektedir. Uluslararası yatırım hukuku inceleme metodu bakımından, bazı ülkelerde uluslararası özel hukuk kapsamında incelenen bir konudur. Ancak, Çin'de doğrudan yabancı yatırımlar hukuku incelenirken uluslararası özel hukuk ya da yabancılar hukuku ile çok sıkı bir bağlantı kurulmamaktadır. Aksine, bu konu "uluslararası ekonomi hukuku" kapsamında ele alınmaktadır. Uluslararası ekonomi hukuku da uluslararası özel hukuktan bağımsız⁶⁶ olan ve yeni gelişen⁶⁷ bir hukuk dalı olarak algılanmaktadır. Bu ayrımın yapılmasında konunun teorik yönünden çok, uygulama yönüne önem verilmektedir. Uluslararası ekonomi hukukunun araştırma alanı genel itibariyle uluslararası ticaret hukuku, uluslararası yatırım hukuku, uluslararası finans hukuku, uluslararası vergi hukuku ve uluslararası ekonomik uyumsuzlukların çözümüne ilişkin hukuk olmak üzere beş alanı kapsamaktadır.⁶⁸ Doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin mevzuatların içerikleri ise yabancı yatırımın girmesine yönelik sınırlamalar, yatırımcının tâbiyeti, yabancı sermayenin şekli, yabancı yatırımın göreceği muamele, yabancı yatırımın teşvik edilmesi ve korunması, uyumsuzlukların çözümü gibi konulara ilişkin düzenlemeleri kapsamaktadır. Bunun dışında, doğrudan yabancı yatırım kavramını inceleyen başlığımızda belirttiğimiz gibi, Çin'deki ilgili mevzuatlarda ve doktrinde genel itibariyle, başka türlü belirtilmedikçe yabancı yatırım ifadesi sadece doğrudan yabancı yatırımı ifade etmektedir.

Uluslararası alanda günümüzdeki doğrudan yabancı yatırımlar hukukunun oluşması ve olgunlaşmasında, bazı aktörler önemli rol oynamıştır. Örneğin, ev sahibi ülkelerin yabancı yatırımın girmesine yönelik tedbirleri, kaynak ülkelerin kendi vatandaşlarının sınır dışında gerçekleştirdikleri yatırımları koruma tedbirleri ve

⁶⁶ Çin'deki üniversitelerin hukuk fakültelerinde uluslararası özel hukuk derslerinin yanında, ayrıca uluslararası ekonomi hukuku dersleri verilmektedir ve uluslararası ekonomi hukuku lisansüstü programları söz konusu olmaktadır.

⁶⁷ 王立波 / 乔贵斌 / 纪炳南 / 邱戊学: 国际经济法, 北京, 2005年, 第4页。(WANG Libo / QIAO Guibin / JI Bingnan / QIU Wuxue: Uluslararası Yatırım Hukuku, Pekin, 2005, s. 4) .

⁶⁸ 王立波 / 乔贵斌 / 纪炳南 / 邱戊学: 第4页。(WANG Libo / QIAO Guibin / JI Bingnan / QIU Wuxue: s. 4) .

uluslararası örgütlerin uluslararası yatırım faaliyetleri için getirdiği düzenlemeler⁶⁹ önemli rol oynamıştır. Yabancı yatırımların genellikle çok uluslu şirketler tarafından ev sahibi ülkelere getirilmesi⁷⁰ nedeniyle, bu şirketlerin kendi yatırımlarını koruma altına almak için gerçekleştirdikleri çalışmaları⁷¹ da yabancı yatırım hukukunun gelişimi için göze çarpacak katkılar sağlamıştır.

Bir diğer aktör ise devlet şirketleridir. Sosyalist devletlerin dışında refah devletleri de devletin daha tatmin edici olarak faaliyette bulunacağı kabul edilen sağlık, eğitim, taşımacılık, haberleşme gibi sektörlerde devlet şirketlerini kullanmıştır. Devlet şirketleri kamu sektörünün özelleştirilmesi ile gelişmiş ülkelerde artık demode olmuşsa da, gelişmekte olan ülkelerde önemli rol oynamaya devam etmektedir.⁷² Devlet şirketleri de günümüzde uluslararası yatırımın önemli iştirakçisidir. Örneğin, Çin'in diğer ülkelerde yaptığı yatırımların önemli bir kısmı devlet şirketlerince gerçekleştirilmektedir. Belli düzeyde kamu görevi taşıyan bu şirketlerin kendi yatırımlarını düzenli biçimde yürütebilmesi için, çok uluslu şirketler gibi bazı hukuki girişimlerde bulunduğu bilinmektedir.

Şu halde yabancı yatırım alanında önemli rol oynayan aktörler şöyle sıralanabilir: ev sahibi ülkeler, kaynak ülkeler, uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler ve devlet şirketleri.⁷³ Bunların hepsi aynı anda uluslararası yatırım hukukunun da olgunlaşmasını sağlayan aktörlerdir.

2.2. ÇİN'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKUNUN TARİHİ GELİŞİMİ

Çin'de 1949'da sosyalist cumhuriyetin kurulmasıyla, eski cumhuriyet

⁶⁹ Uluslararası yatırım faaliyetleri için hizmet veren ve uluslararası yatırım hukukunun oluşumu için katkı sağlayan uluslararası kuruluşlar için bkz. ERTEN, s. 12-14.

⁷⁰ ERTEN, s. 14; KIRLI AYDEMİR Deniz: Yabancı Yatırımların Korunması, İstanbul, 2005, s. 30.

⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. ERTEN, s. 14.

⁷² TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 40.

⁷³ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 32-41.

dönemindeki kanunlar yürürlükten kaldırılmış ve sosyalist planlı ekonomi uygulanmaya başlanmıştır. Ülke içindeki mal varlıklar üzerinde ise kamu mülkiyeti sistemi hâkim olmuştur. Yurtiçi ve uluslararası ortamdan kaynaklanan birçok nedenlerle ülke ekonomisi 1978'e kadar dış dünyaya kapalı kalmıştır. O dönemde yabancı ülkelere alınan az miktardaki kredilerin dışında ülkeye yabancı sermaye girişinden söz edilemez. Dolayısıyla, ülkenin doğrudan yabancı yatırım alanında hukuk koyma girişimleri 1978'de Reform ve Açılım politikasının benimsenmesinden sonra başlamıştır. Yani mevcut doğrudan yabancı yatırımlar mevzuatı sistemi 1979'dan günümüze kadar olan süreçte oluşmuştur. Aşağıda Çin'deki bu mevzuat sisteminin tarihi gelişimi dört döneme ayrılarak incelenecektir.

2.2.1. Oluşum Dönemi (1979-1983)

1979'da kabul edilen Çin-Yabancı Sermayeye Katılımlı Ortaklık İşletmesi Kanunu⁷⁴ Çin'in doğrudan yabancı yatırımlar mevzuatı sistemindeki ilk düzenlemedir. Bu kanun yabancı yatırımcıların Çinli ekonomik teşebbüslerle ortak şekilde ülkeye yatırım yapmasının yolunu açmıştır. 1982'de Dışa Yönelik İşbirliğinde Deniz Petrolü Kaynağını Geliştirme Yönetmeliği⁷⁵ yayınlanarak uygulamaya konulmuştur. Bununla devlet şirketlerinin yabancı sermayeden yararlanarak doğal zenginlikleri çıkarmasının yasal dayanağı oluşmaya başlamıştır. 1983'de Çin Yabancı Sermayeye Katılımlı Ortaklık İşletmesi Kanunu Uygulama Yönetmeliği⁷⁶ yayınlanarak söz konusu kanunun uygulanmasında karşılaşılan sorunların giderilmesi amaçlanmıştır. Aynı yılda, Yabancı İşletmelerin Devamlı Yerleşik Temsilcilik Ofislerinin Kaydı ve Yönetimine İlişkin Yönerge⁷⁷ yayınlanarak, yabancı şirket ve işletmelerin Çin'de temsilcilik ofisi kurmasına izin verilmiştir.

⁷⁴ Çin Ulusal Halk Temsilcileri Kongresi, 1.7.1979; Kanunun Türkçe metni için bkz. KIYMA İbrahim / KIYMA İsmail: Çin Halk Cumhuriyeti Hukuk Derlemeleri, İstanbul, 2012, s. 433-437.

⁷⁵ Çin Devlet Konseyi, 30.1.1982; Devlet Konseyi Çin'de Merkezi Halk Hükümeti olarak da adlandırılır. Bu organ Çin'in en yüksek idare organıdır.

⁷⁶ Çin Devlet Konseyi, 20.9.1983.

⁷⁷ Çin Devlet Sanayi ve Ticaret Yönetim Genel Müdürlüğü (DSTM), 5.3.1983.

2.2.2. Kalkınma Dönemi (1984-1994)

1986'da Medeni Kanun Genel Hükümleri⁷⁸ kabul edilerek yürürlüğe girmiş ve bu düzenleme Çin medeni hukuk mevzuatının temelini oluşturmuştur. Bu düzenlemede yabancı yatırımlı işletmelerin hukuki statüsü belirlenmiştir. Aynı yılda kabul edilen Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletme Kanunu⁷⁹ yabancı yatırımcıların Çinli ekonomik teşebbüslerle ortak olmaksızın, kendi başına da yatırım yapabilmesinin yolunu açmıştır. 1990'da bu kanuna dayanılarak düzenlenen Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletme Kanunu Uygulama Normları⁸⁰ yayınlanmıştır.

1988'de çıkarılan Çin-Yabancı Sözleşmeye Dayalı Ortaklık İşletmesi Kanunu'nun⁸¹ kabul edilmesiyle yabancı yatırımcıların Çinli ekonomik teşebbüslerle ortak olarak yatırım gerçekleştirmelerinin diğer bir yöntemi ortaya çıkmıştır. 1995'te Çin-Yabancı Sözleşmeye Dayalı Ortaklık İşletmesi Kanunu Uygulama Normları⁸² yayınlanmış ve bununla kanunun bazı hükümleri açıklığa kavuşturulmuştur.

1990'da Yurt Dışında Yerleşik Çinliler ve Hongkong, Makaolu Kardeşlerin Yatırımını Korumaya İlişkin Hükümler⁸³ yayınlanarak söz konusu yatırımcıların Çin anakarasında yaptıkları yatırımlar düzenleme altına alınmıştır. 1994'te Tayvanlı

⁷⁸ Çin Ulusal Halk Temsilcileri Kongresi, 12.4.1986; Kanunun Türkçe metni için bkz. KIYMA / KIYMA, s. 129-150; Belirtmemiz gerekir ki, Çin kendine özgü çağdaş hukuk sistemini daha oluşturma aşamasında olması nedeniyle, medeni hukuk düzenlemeleri henüz tek bir medeni kanun kodu haline gelmemiştir. Medeni hukuk ilişkileri; Medeni Kanun Genel Hükümleri, Evlilik Kanunu, Eşya Kanunu, Sözleşme Kanunu gibi ayrı ayrı kanunlar ile düzenleme altına alınmaktadır. Bu parça parça kanunları birleştirerek ve eksikliklerini gidererek, tek bir kanun kodu haline getirmek için Medeni Kanun Tasarısı hazırlama çalışmaları başlamışsa da, şu ana kadar hukukçular ile kamu yetkilileri arasındaki ihtilaflar nedeniyle tasarı daha oluşmamış durumdadır.

⁷⁹ Çin Ulusal Halk Temsilcileri Kongresi, 12.4.1986; Kanunun Türkçe metni için bkz. KIYMA / KIYMA, s. 443-446.

⁸⁰ Çin Dış Ticaret ve Ekonomi İşbirliği Bakanlığı (DTEB), 12.12.1990; Düzenlemenin Türkçe metni için bkz. KIYMA / KIYMA, s. 446-460; Belirtmemiz gerekir ki, DTEB 2003 yılında iptal edilmiştir. Tüm fonksiyonları aynı yılda yeniden kurulan Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

⁸¹ Çin Ulusal Halk Temsilcileri Kongresi, 13.4.1988; Kanunun Türkçe metni için bkz. KIYMA / KIYMA, s. 437-443.

⁸² DTEB, 7.8.1995.

⁸³ Çin Devlet Konseyi, 19.8.1990.

Kardeşlerin Yatırımını Koruma Kanunu⁸⁴ kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

Yabancı yatırımlara yönelik teşvikler daha çok vergilendirme sırasında söz konusu olduğundan, konuya ilişkin vergilerle ilgili olarak da düzenlemeler getirilmiştir. Böylece 1991'de Yabancı Yatırımlı İşletme ve Yabancı İşletmelerin Gelir Vergisi Kanunu⁸⁵ kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. 1993'te Dışa Yönelik İşbirliğinde Kara Petrolü Kaynağını Geliştirme Yönetmeliği yayınlanmıştır.⁸⁶ Aynı yılda Şirketler Kanunu⁸⁷ düzenlenerek, limited şirket ve anonim şirket olmak üzere iki şirket türü Çin hukukunca resmi olarak tanınmıştır.

2.2.3. Olgunlaşma Dönemi (1995-2000)

1995'ten 2000'e kadar olan dönem yatırımın değişik girme yöntemlerine ilişkin düzenlemelerin ortaya çıktığı ve mevzuat sisteminin olgunlaştığı dönemdir. 1995'te Yabancı Yatırımcıların Anonim Şirket Kurmasına İlişkin Bazı Konular Hakkında Geçici Hükümler⁸⁸ yayınlanarak yabancı yatırımcıların Çinli ekonomik teşebbüslerle ortak olarak anonim şirket kurmasının yolu açılmıştır. Aynı yılda Yabancı Yatırımcıların Holding Şirket Kurmasına İlişkin Geçici Hükümler⁸⁹ yayınlanmıştır. Bu düzenlemede holding şirket kavramı ilk defa tanımlanmış, örgütlenme biçimi, hak ve sorumlulukları belirlenmiştir. Yine aynı yılda Yabancı Yatırım Yönlendirme Geçici Hükümleri⁹⁰ ve onun eki olan Yabancı Yatırım Sektörel Rehber Katalogu yayınlanarak, yabancı yatırımın faaliyet göstereceği alanlar detaylı şekilde belirtilmiştir.

⁸⁴ Çin Ulusal Halk Temsilcileri Kongresi Daimi Komitesi, 5.3.1994.

⁸⁵ Çin Ulusal Halk Temsilcileri Kongresi, 9.4.1991.

⁸⁶ Çin Devlet Konseyi, 7.10.1993.

⁸⁷ Çin Ulusal Halk Temsilcileri Kongresi Daimi Komitesi, 29.12.1993.

⁸⁸ DTEB, 10.1.1995.

⁸⁹ DTEB, 4.4.1995.

⁹⁰ Çin Devlet Planlama Komitesi / Çin Devlet Ekonomi ve Ticaret Komitesi / DTEB, 20.6.1995.

2.2.4. Yeni Yüzyıl Dönemi (2001 Sonrası)

2001'de Çin'in DTÖ'ye üye olmasıyla, ülkenin yatırım hukuku mevzuatının DTÖ standartlarına uyum sağlaması gündeme gelmiştir. Bu itibarla 2000'den 2002'ye kadar yukarıda sözü geçen birçok kanun ve diğer düzenlemelerde değişiklikler yapılmıştır.

Ayrıca, 2002'de Yabancı Yatırımı Yönlendirme Geçici Hükümleri'ni yürürlükten kaldıran Yabancı Yatırımı Yönlendirme Hükümleri⁹¹ yayınlanmış ve uygulamaya konulmuştur. 2004'te Yabancı Yatırımcıların Holding Şirket Kurmasına İlişkin Hükümler⁹² yayınlanmış ve 1995'ten beri uygulanan Yabancı Yatırımcıların Holding Şirket Kurmasına İlişkin Geçici Hükümler yürürlükten kaldırılmıştır. 2003'te yabancı yatırımcıların sınır ötesi birleşme ve satın alma yoluyla yatırım yapmasına ilgili ilk düzenleme olan Yabancı Yatırımcıların Yurtiçi İşletmeleri Satın Almasına İlişkin Geçici Hükümler⁹³ yayınlanmıştır. Sadece üç yıl uygulanan bu düzenleme 2006'da Yabancı Yatırımcıların Yurtiçindeki İşletmeleri Satın Almasına İlişkin Hükümler'in⁹⁴ yayınlanmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır. 2005 yılında Şirketler Kanunu yeniden düzenlenerek yayınlanmıştır.⁹⁵ Bununla 1993 yılından beri uygulanan eski Şirketler Kanunu'nun eksiklikleri giderilmiştir. 2007 yılında İşletmelerin Gelir Vergisi Kanunu⁹⁶ kabul edilmiş ve bu kanun 1.1.2008 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bununla 1991'den beri uygulanan Yabancı Yatırımlı İşletme ve Yabancı İşletmelerin Gelir Vergisi Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. 1.3.2011 tarihinde Yabancı İşletmelerin Devamlı Yerleşik Temsilcilik Ofislerinin Kaydı ve Yönetimine İlişkin Yönetmelik⁹⁷ yürürlüğe girmiş ve 1983'ten beri uygulanan Yabancı İşletmelerin Devamlı Yerleşik Temsilcilik Ofislerinin Kaydı ve Yönetimine İlişkin Yönerge

⁹¹ Çin Devlet Konseyi, 11.2.2002.

⁹² Çin Ticaret Bakanlığı, 17.11.2004.

⁹³ Çin Ticaret Bakanlığı, 7.3.2003.

⁹⁴ Çin Ticaret Bakanlığı, 8.8.2006.

⁹⁵ Çin Ulusal Halk Temsilcileri Kongresi Daimi Komitesi, 27.10.2005; Kanunun Türkçe metni için bkz. KIYMA / KIYMA, s. 385-433.

⁹⁶ Çin Ulusal Halk Temsilcileri Kongresi, 16.3.2007; Bu kanunun uygulanma alanı yerel yatırımlı ve yabancı yatırımlı işletmeleri kapsamaktadır.

⁹⁷ Çin Devlet Konseyi, 19.11.2010.

yürürlükten kaldırılmıştır.

2.3. ÇİN'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN BAĞLI OLDUĞU HUKUK DÜZENİ

2.3.1. Yürürlükteki İç Hukuk Mevzuatları

Günümüze kadar Çin kapsamlı bir salt doğrudan yabancı yatırımlar kanunu çıkarmamıştır. Fakat yabancı yatırımlara ilişkin özel konuları düzenleyen kanunlar ve onların uygulama yönetmelikleri vardır. Bunların yanı sıra, yabancı yatırımın değişik yöntemlerle ülkeye girmesine yönelik idari düzenlemeler ve Devlet Konseyi birimlerinin düzenlemeleri yayınlanmıştır. Tüm bunlar anayasa ve Çin'in taraf olduğu uluslararası anlaşmalarla birlikte ülkenin doğrudan yabancı yatırımlar hukuku mevzuat sistemini oluşturmaktadır.

2.3.1.1. Anayasa

Anayasa üzerindeki doğrudan yabancı yatırıma ilişkin nitelendirme ev sahibi ülkenin yabancı yatırıma bakış açısını yansıtan en temel hükümdür. Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası'ndaki⁹⁸ yabancı yatırıma ilişkin en göze çarpıcı hüküm olan 18. maddede şu şekilde ifade edilmiştir:

"Çin Halk Cumhuriyeti yabancı işletme ve diğer ekonomik kuruluşların ya da şahısların Çin Halk Cumhuriyeti kanunlarındaki düzenlemelere göre Çin'de yatırım yapmasına, Çin işletmeleri ya da diğer ekonomik kuruluşları ile çeşitli şekillerde ekonomik iş birliklerini yürütmesine izin verir.

Çin sınırları içerisindeki yabancı ülke işletmeleri ve diğer yabancı ekonomik örgütler ile Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmelerinin tamamı Çin Halk Cumhuriyeti'nin kanunlarına uymak zorundadır. Onların yasal hak ve çıkarları Çin Halk Cumhuriyeti kanunlarının koruması altındadır."

⁹⁸ Çin Ulusal Halk Temsilcileri Kongresi, 4.12.1982; Anayasanın Türkçe metni için bkz. KIYMA / KIYMA, s. 3-34.

Maddede sadece Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesinden bahsedilmiştir. Ama doğrudan yatırımın Çin'e girme yöntemleri sadece bu yatırım aracının kurulmasıyla sınırlı değildir. Maddenin böyle düzenlenmesinin nedeni bu anayasanın çıkarıldığı tarihte diğer yatırım araçlarını düzenleyen kanunların henüz oluşturulmamış olmasıdır.

2.3.1.2. Kanunlar

Çin'de kanunlar Ulusal Halk Temsilcileri Kongresi veya onun daimi komitesi tarafından çıkarılmaktadır. Kanunlar Çin mevzuat sisteminin önemli kısmını oluşturmaktadır. Doğrudan yabancı yatırımları düzenleyen temel kanunlar şunlardır: Çin-Yabancı Sermaye Katılımlı Ortaklık İşletmesi Kanunu (SKOK), Çin-Yabancı Sözleşmeye Dayalı Ortaklık İşletmesi Kanunu (SDOK), Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletme Kanunu (TYSİK), İşletmelerin Gelir Vergisi Kanunu. Bunların yanı sıra, Çin Şirketler Kanunu'nun (ÇŞK) bazı hükümleri de ülkedeki doğrudan yabancı yatırım faaliyetlerine uygulanmaktadır.

2.3.1.3. İdari Düzenlemeler ve Devlet Konseyi'ne Bağlı Birimlerinin Düzenlemeleri

Bu başlık altındaki düzenlemeler ise yatırımı düzenleyen kanunların uygulama yönetmeliklerini, uygulama normlarını ve ülkedeki yatırım faaliyetlerinin belli konularına ilişkin "Hükümler"⁹⁹ ve "Tebliğ" gibi başlıklar altında çıkarılan düzenlemeleri kapsamaktadır.

İdari düzenlemeler, Çin Devlet Konseyi'nin kendi yetkisine dayanarak çıkardığı, ilgili kanunların uygulanmasına yönelik detaylı ve "yasal" nitelikteki düzenlemelerdir. Çin'de idari düzenlemeler sadece Devlet Konseyi'nin çıkardığı düzenlemelere verilen isimdir. Devlet Konseyi'ne bağlı birimler ve yerel yönetimlerin düzenlemelerini kapsamamaktadır. Devlet Konseyi birimlerinin düzenlemeleri ise, Devlet Konseyi'ne bağlı bakanlık ve komitelerin kanun ve idari düzenlemelere dayanarak kendi yetki

⁹⁹ Çincedeki "Hüküm" (规定) ifadesi "Kanun Hükümleri", "Belirleme" anlamını taşımaktadır. Çin'deki belirli konuyu düzenleyen bazı düzenlemeler "...na İlişkin Hükümler" başlığını taşımaktadır. Örneğin, Yabancı Yatırımcıların Holding Şirket Kurmasına İlişkin Hükümler.

sınırları içerisinde çıkardığı düzenlemelere denmektedir.

Devlet Konseyi'nin çıkardığı doğrudan yabancı yatırımlara ilişkin önemli idari düzenlemeler ise şunlardır: Çin-Yabancı Sermayeye Katımlı Ortaklık İşletmesi Kanunu Uygulama Yönetmeliği (SKOKUY), Çin-Yabancı Sözleşmeye Dayalı Ortaklık İşletmesi Kanunu Uygulama Normları (SDOKUN), Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletme Kanunu Uygulama Normları (TYSİKUN), Dışa Yönelik İşbirliğinde Deniz Petrolü Kaynağını Geliştirme Yönetmeliği, Dışa Yönelik İşbirliğinde Kara Petrolü Kaynağını Geliştirme Yönetmeliği, Yabancı Yatırımı Yönlendirme Hükümleri, Yabancı İşletmelerin Devamlı Yerleşik Temsilcilik Ofislerinin Kaydı ve Yönetimine İlişkin Yönetmelik.

Devlet Konseyi'ne bağlı birimlerin çıkardıkları doğrudan yabancı yatırımlar ile ilgili önemli düzenlemeler şunlardır: Yabancı Yatırım Sektörel Rehber Kataloğu, Yabancı Yatırımcıların Anonim Şirket Kurmasına İlişkin Bazı Konular Hakkında Geçici Hükümler, Yabancı Yatırımcıların Holding Şirket Kurmasına İlişkin Hükümler, Yabancı Yatırımcıların Yurtiçindeki İşletmeleri Satın Almasına İlişkin Hükümler.

2.3.2. Çin'in Taraf Olduğu Uluslararası Anlaşmalar

Günümüzde uluslararası alanda yabancı yatırımları çekme amacıyla, aslında ulusal mevzuat ile getirilen güvence, uluslararası taahhütler düzeyine çıkarılmaktadır.¹⁰⁰ Çin doğrudan yabancı yatırımlar hukukunun uluslararası kaynakları Çin'in imzaladığı uluslararası yatırım ilişkilerini düzenleyen iki taraflı veya çok taraflı yatırım anlaşmalarına denmektedir. Uluslararası anlaşmaların geçerliliği konusunda Çin medeni kanun genel hükümlerindeki temel hüküm aşağıdaki gibidir:

"Çin kanunları ile Çin'in imzaladığı ya da katıldığı uluslararası anlaşmalarda farklı hükümler bulunursa, uluslararası anlaşmalardaki hükümler uygulanır. Ancak, Çin'in çekince koyduğu maddeler bunun dışındadır".¹⁰¹

Düzenlemeden anlaşıldığı gibi konuyla ilgili uluslararası anlaşmalar da Çin'deki

¹⁰⁰ TİRYAKİOĞLU Bilgin: "Yatırımlar ve Uluslararası Tahkim Arasındaki İlişki: ICSID Tahkimi" (ICSID Tahkimi), Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, 2007, C. 1, S. 2, s. 1.

¹⁰¹ Medeni Kanun Genel Hükümleri, md. 142.

yabancı yatırım faaliyetlerinin önemli hukuki kaynağını oluşturmaktadır.

2.3.2.1. Çin'in Taraf Olduğu İki Taraflı Yatırım Anlaşmaları

Bugün doğrudan yabancı yatırımların bütün yönlerini ve bu konuda ev sahibi ülkeler ile kaynak ülkeler arasındaki ilişkilerin tamamını veya büyük bir çoğunluğunu içine alan kapsamlı bir uluslararası belge yoktur.¹⁰² Bunun nedeni yabancı yatırımın korunması ile ilgili olarak şimdiye kadar yabancı yatırımlar alanında uygulanacak maddi ilkeleri belirleyen kapsamlı bir çok taraflı uluslararası anlaşma için devletlerin uzlaşmaya varmalarının mümkün olmayışıdır.¹⁰³ Her ülkenin ekonomik durumu farklı olduğundan, bazı önemli konularda aynı fikre varılamaması doğaldır.

Ev sahibi ülkenin yatırım hukukundaki düzenlemeler sadece yatırımın ülkeye girmesine yönelik olmamaktadır. Çünkü yabancı yatırımlı teşebbüs kurulduktan sonra bu teşebbüsün yapacağı ticari işlemler ev sahibi ülke ekonomisinin üretim, satış, teknoloji geliştirme gibi her alanını etkilemektedir. Bu hususta ev sahibi ülkenin mevzuatında her kaynak ülkenin yatırımı için geçerli olan tek bir düzenleme yapmak da zordur. Zira ev sahibi ülkenin her kaynak ülke ile ekonomik ilişkileri farklı olmaktadır. İşte bu durum iki taraflı yatırım anlaşmalarının önemini arttırmaktadır. Günümüzde hemen her ülke diğer ülkelerle İkili Yatırım Anlaşması (İYA) imzalayarak, kendi aralarında karşılıklı yatırımları teşvik etmekte ve korumaktadır.

İki taraflı yatırımların karşılıklı korunması ve teşviklerine ilişkin anlaşmalar her iki akit tarafın kendi ülkesinde diğer akit tarafın yatırımcılarının yatırımlarına sunacağı hukuki koruma ve bu kapsamdaki teşvikleri içerir.¹⁰⁴ Yani, İYA kaynak ülke ile ev sahibi ülkenin hükümetleri arasında, bir akit ülke yatırımcılarının diğer ülke sınırları içindeki yatırımlarına kolaylık sağlanacağı konusunda imzalanan anlaşmadır. Bu anlaşmalar, her iki akit devletin diğer akit devlete karşı yatırımlarında yatırım sürecine sağlanacak

¹⁰² TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 51.

¹⁰³ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 123.

¹⁰⁴ YILMAZ İlhan: "Çin-Türk Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması", ERKAN Mustafa, ASAT Rayhan, YENİDÜNYA Caner: İpek Yolu Canlanıyor: Türk-Çin Hukuk Zirvesi (Konferans Bildiri Kitabı), Ankara, 2013, s. 55.

muamele konusunda daha kapsamlı hükümler içerir.¹⁰⁵ Bunun dışında, İYA'lardaki yatırımcı ve yatırım gibi terimlere getirilen tanımlar, genel itibariyle akit ülkelerin kendi iç hukuklarındaki tanımlardan daha detaylı olabilmektedir.

İlk İYA'sını 1982'de İsveç¹⁰⁶ ile imzalayan Çin, günümüze kadar toplam 130 ülke¹⁰⁷ ile İYA imzalamıştır. İmzalanan İYA'lar Çin ekonomisinin kalkınma sürecini izleyerek olgunlaşmıştır. Çin'in Türkiye ile imzaladığı ikili yatırım anlaşması ise 13.11.1990 tarihinde imzalanmış, 20.8.1994 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.¹⁰⁸

Çin-Türk İYA'sını değerlendirecek olursak:

"Zaman dilimi ve içerik olarak baktığımızda bu anlaşma her iki taraf için de erken dönem İYA'sı olarak karşımıza çıkar. İzleyen yıllarda, gerek Çin gerek Türkiye imzalamış olduğu anlaşmalarda yatırımların korunması anlamında daha kapsamlı sözleşmeler imzalamışlardır. Özellikle Çin, son yıllarda imzaladığı yeni anlaşmalarla erken dönem ya da ilk nesil anlaşmalarını, Çin'in dışa açılım politikası ve aktif bir yatırım ihraç eden ülke sınıfına dâhil olması kapsamında değiştirmektedir."¹⁰⁹

"Çin-Türk İYA'sı her iki akit taraf için de mevcut uygulamaların gerisinde kalmaktadır. Gerek Çin gerek Türkiye yeni anlaşmalarında, mevcut anlaşmaya göre daha liberal ve yatırımcıların lehine olduğunu düşündüğümüz düzenlemelere yer vermektedir. Mevcut anlaşmanın kendi içinde uygulaması bile eşit durumda olması gereken iki akit ülke yatırımcıları için, Çin ve Türkiye'nin ICSID'in yetkisine dair yapmış oldukları bildirimlerin farklı içerikte olmaları nedeniyle farklı sonuçlara yol açmaktadır. Bu sonucun giderilmesi ve artan Çin Türkiye

¹⁰⁵ TİRYAKİOĞLU, s. 55-56.

¹⁰⁶ 中国商务部条约法律司：《我国对外签订双边投资协定一览表》，2011，（Çin Ticaret Bakanlığı Anlaşma ve Kanunlar Bürosu: Ülkemizin Yabancı Ülkelerle İmzaladığı İki Taraflı Yatırım Anlaşmaları Listesi, 2011），<http://tfs.mofcom.gov.cn/article/NoCategory/201111/20111107819474.shtml>, (E.T.: 20.4.2015).

¹⁰⁷ 中国国家发展和改革委员会政策研究室：《加快我国企业走出去步伐推进境外投资管理体制改革的的重要举措》，（Çin Devlet Kalkınma ve Reform Komitesi Politika Araştırma Merkezi: Ülkemiz İşletmelerinin Yurtdışına Çıkma Kademesinin Hızlandırılması ve Sınır Dışında Yatırım Yapma Yönetim Sisteminin Reformunun İleri Sürülmesindeki Önemli Girişimler），http://zys.ndrc.gov.cn/xwfb/201404/t20140410_606608.html, (E.T.: 26.4.2015).

¹⁰⁸ Çin Halk Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunmasına İlişkin Anlaşma, (T.C. RG: 1.5.1994 – 21291); YILMAZ, s. 57.

¹⁰⁹ YILMAZ, s. 57.

yatırım ilişkilerinin yatırımcılar bakımından eşit zeminde daha teşvik edici bir yapıya kavuşması için, en kısa zamanda mevcut İYA'nın yenilenmesi gerekli olmaktadır."¹¹⁰

Çin-Türk İYA'sında da doğrudan yatırımın Çin'e girmesine ilişkin hükümler bulunduğundan, çalışmamızda yeri geldikçe değinilecektir. Örneğin, Çin hukukundaki yabancı yatırımcı ve yabancı sermaye kavramları incelenirken Çin'in iç hukukundaki düzenlemeler incelenmenin yanı sıra, söz konusu İYA'daki hükümler de ele alınacaktır.

Çin'in Türkiye ile imzaladığı çifte vergilendirmeyi önleme anlaşmasında¹¹¹ da iki ülke arasında yapılan yatırımların vergilendirilmesine ilişkin hükümler bulunmaktadır. Ancak, çalışmamız yatırımın teşvik edilmesine ilişkin düzenlemeleri içermediği için, bu ikili vergi anlaşmasındaki hükümleri ele almayacağız. Çin'in bazı ülkelerle imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarında da doğrudan yatırımlar ile ilgili hükümler vardır. Ancak, günümüze kadar Çin ile Türkiye arasında serbest ticaret anlaşması imzalanmamıştır.

2.3.2.2. Çin'in Taraf Olduğu Çok Taraflı Yatırım Anlaşmaları

Günümüzde, uluslararası alanda en etkin rol oynayan çok taraflı iki yatırım anlaşması bulunmaktadır. Dünya Bankası, Uluslararası Yatırım Uyuşmazlıklarının Çözümü Merkezi (International Center for the Settlement of Investment Disputes: ICSID) aracılığı ile uluslararası yatırım alanında bir uzlaşma ve tahkim sistemini uygulamaya koyma kararı vermiştir ve 1965'te bir sözleşme ile ICSID kurulmuştur. İşte bu sözleşme "ICSID Sözleşmesi" olarak bilinmektedir.¹¹² Bunun dışında, gelişmekte olan ülkelere yatırımı teşvik etmek amacıyla, Dünya Bankası, Çok Taraflı Yatırım Garanti Kuruluşu (Multilateral Investment Guarantee Agency: MIGA) aracılığıyla inisiyatifi eline almış bulunmaktadır. MIGA 11.10.1985 tarihinde bir çok taraflı sözleşme ile kurulmuştur ve bu sözleşmeye "MIGA Sözleşmesi" denmektedir.¹¹³ Çin 9.2.1990

¹¹⁰ YILMAZ, s. 65.

¹¹¹ Türkiye Cumhuriyeti İle Çin Halk Cumhuriyeti Arasında Gelir Üzerinden Alınan Vergilerde Çifte Vergilendirmeyi Önleme ve Vergi Kaçakçılığına Engel Olma Anlaşması, (T.C. RG: 30.12.1996 - 22863).

¹¹² TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 148.

¹¹³ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 154-155.

tarihinde ICSID Sözleşmesi'ni imzalamıştır.¹¹⁴ Çin bununla birlikte MIGA Sözleşmesi'ni imzalayan ülkelerden biridir.¹¹⁵

Bunların dışında, DTÖ çerçevesindeki anlaşmaların bazıları da yabancı doğrudan yatırımlarla yakından ilgilidir. Örneğin, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS), Ticaretle Bağlantılı Yatırım Tedbirleri Anlaşması (TRIMs) ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (TRIPs) gibi anlaşmalar da DTÖ üyesi ülkeler arasındaki yatırım ilişkilerini düzenlemektedir.¹¹⁶ Çin de DTÖ üyesi olduğundan örgüt çerçevesindeki bu anlaşmalara taraf olmaktadır.¹¹⁷

2.4. ÇİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKU

MEVZUAT SİSTEMİNİN ÖZELLİKLERİ

2.4.1. Yerel ve Yabancı Yatırımlar İçin Farklı Mevzuat Modelinin Tercih Edilmesi

Ev sahibi ülkede gerçekleşen yatırım hareketleri yabancı sermaye kullanılmaksızın sadece o ülkenin kendi yatırımcıları tarafından da gerçekleştirilebilir. Bu tür yatırım doğrudan yabancı yatırımlar hukukunda incelenirken yabancı yatırıma karşılık olarak "yerel yatırım" olarak algılanmalıdır. Yatırımın sermayenin bir işletmeye yatırılarak o işletmenin ticari faaliyetine katkı sağlamak suretiyle gerçekleştirildiği düşünülürse, işletme de yabancı yatırımlı işletme ve yerel yatırımlı işletme şeklinde ikiye ayrılabilir.

Çin doktrininde doğrudan yabancı yatırımlar için hukuk koyma modeli

¹¹⁴ International Centre for Settlement of Investment Disputes: List of Contracting States and Other Signatories of the Convention (as of April 11, 2015), <https://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=ICSIDDocRH&actionVal=ShowDocument&language=English>, (E.T.: 26.4.2015), s. 1.

¹¹⁵ Multilateral Investment Guarantee Agency: MIGA Member Countries (180), <http://www.miga.org/whoweare/index.cfm?stid=1789>, (E.T.: 20.4.2015). Bu kaynaktan Çin'in ne zaman MIGA Sözleşmesi'ni imzaladığı bilinmemektedir.

¹¹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 52-53.

¹¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. The World Trade Organization: "The WTO Agreements", The WTO In Brief: Part 3, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/inbrief_e/inbr03_e.htm#top, (E.T.: 3.5.2015).

konusunda aşğıdaki görüş hâkimdir:

Yabancı yatırım için hukuk koyma modeli genelde iki şekilde olmaktadır. Bunlar tek boyutlu model ve çift boyutlu model şeklinde ifade edilebilir. Tek boyutlu modelin benimsediğı yol, yabancı yatırımlara özel hükümler koymamak, yabancı yatırımlar için direkt yerel yatırımlı işletme hukukunu uygulamaktır. Yani, yerel ve yabancı yatırımlara uygulanan mevzuat tek bir mevzuattır. Çift boyutlu modelin benimsediğı yol ise yabancı yatırımlı işletmeler ve yerel yatırımlı işletmeler için iki farklı hukuk uygulamaktır.¹¹⁸

Çin'in yerli yatırımlı ve yabancı yatırımlı işletmeler için uyguladığı mevzuat sistemi ise iki farklı mevzuat sistemidir. Böyle yerel ve yabancı yatırım ayırt edilerek hukuk koyulan çift boyutlu mevzuat sistemi belli düzeyde planlı ekonominin izlerini taşımaktadır.¹¹⁹ Bu şu anlama gelmektedir. Çin'de önceden sosyalist umumi mülkiyet sistemine dayanan devlet işletmeleri ve kolektif işletmeler milli ekonomide önemli yer tutuyordu. Reform ve Açılım'dan sonra hükümet özel ekonomiyi de korumaya ve kalkınmasını desteklemeye başlamıştır. Bu Çin'in ekonomiye yönelik hukuk koymasındaki temel düşünceyi oluşturmuştur. Mülkiyet şeklindeki farklılıklar düşünülerek Çin'in doğrudan yabancı yatırımlar mevzuatında yerel yatırım mevzuatından bağımsız olan bir mevzuat sistemi tercih edilmiştir. Zira doğrudan yabancı sermaye yatırımları da çoğu zaman özel mülkiyet altındaki işletme veya şirketler üzerinde gerçekleşmektedir.

Belirttiğimiz gibi Çinli ve yabancı farklı tâbiyetteki yatırımcıların Çin sınırları içinde yaptıkları yatırımlar için iki farklı mevzuat sistemi söz konusudur. Örneğin, yatırımın yeniden işletme kurma yoluyla gerçekleştiğini düşünürsek, yerel yatırımlı işletmelere Umumi Halk Mülkiyetindeki Sanayi İşletmeleri Kanunu, Ortaklık İşletmesi Kanunu, Bireysel İşletme Kanunu ve Şirketler Kanunu uygulanmaktadır. Tek bir ticaret

¹¹⁸ 郑鹏程 / 徐德刚 / 张重实: 《论加入 WTO 对外资法的影响》, 湖南省政法管理干部学院学报, 2001 年, 4 期, 第 36 页。(ZHENG Pengcheng / XU Degang / ZHANG Chongshi: "DTÖ'ye Girmenin Yabancı Yatırım Hukukuna Etkisi", Hunan Eyaleti Adli Yönetim Personelleri Enstitüsü Dergisi, 2001, S. 4, s. 36) .

¹¹⁹ 李广辉 / 彭晓红: 《中国加入世贸组织与外资立法的完善》, 韶关学院学报【社科版】, 2002 年, 11 期, 第 35 页。(LI Guanghui / PENG Xiaohong: "Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne Girmesi ve Yabancı Yatırım Mevzuatının İyileştirilmesi", Shaoguan Enstitüsü Dergisi [Sosyal Bilimler Kısmı], 2002, S. 11, s. 35) .

kanunu kodu da oluşmamıştır. Sözü geçen yerel yatırımlı işletme kanunlarından Ortaklık İşletmesi Kanunu, Bireysel İşletme Kanunu ve Şirket Kanunu sınırlı düzeyde yabancı yatırımlı işletmeler için de uygulanması¹²⁰ dışında, ilki yabancı yatırımlı işletmeler için uygulanmamaktadır. İç yatırımlı işletme kanunları ve yabancı yatırımlı işletme kanunlarındaki aynı konuya ilişkin hükümler de çoğu zaman uyumsuzdur.

Ekonomik sisteme yönelik reformun derinleşmesiyle ve özellikle de piyasa ekonomisi sisteminin oluşmasıyla, bu mevzuat modeli eksikliklerini ve yan etkilerini açık şekilde sergilemektedir. Örneğin, yerel ve yabancı yatırımlı işletmelere karşı vergi, döviz yönetimi, ithalat ve ihracat hakkı gibi açılardan uygulanan farklı muameleler yerel yatırımlı işletmeleri piyasada dezavantajlı durumda bırakmıştır. Bu durum birçok yerel yatırımlı işletmelerin yabancı yatırıma yönelik teşviklerden yararlanmak için, hiçbir şey bakmadan sahte Çin-yabancı ortaklıklarını oluşturmaya çalışmasına neden olmuştur.¹²¹ Uluslararası alanda da yerel katılıma ilişkin şartların hile ile açılması çabaları olmuştur.¹²²

2.4.2. Yatırımın Girme Yöntemleri Ölçüt Alınarak Ayrıntılı Hukuk Düzenlenmesi

Üç yabancı yatırımlı işletme kanununun başlıklarına baktığımızda, kanun koyucu yabancı yatırımlı işletmeleri yatırımın ülkeye giriş biçimi, yatırımcı unsuru ve işletmenin dayandığı unsurlar esasına göre sınıflandırmaktadır. Bu üç kanun öyle bir sınıflandırmadan yola çıkarak her çeşit işletme için ayrıntılı olarak düzenleme yapmıştır. Bunun nedeni, Çin'in yabancı yatırımla ilgili kanun koyma girişimlerini başlattığı dönem

¹²⁰ Örneğin, ÇŞK'nın 218. maddesinde yer alan bu kanundaki hükümlerin yabancı yatırımlı işletmelere uygulanması konusundaki hüküm şöyledir: "Yabancı yatırımlı limited şirket ve anonim şirketlere bu kanun uygulanır. Ancak, yabancı yatırımlı işletmeleri düzenleyen kanunlarda başkaca hükümler varsa, o hükümler uygulanır." Böylece yabancı yatırımlı işletme kanunlarındaki hükümler sanki ÇŞK'nın özel hükümleri niteliğinde düzenlenmiş gibi gözükmektedir. Ancak, yabancı yatırımlı işletme kanunlarındaki hükümler de çok detaylıdır ve çoğu zaman ÇŞK'daki hükümlerle uyumsuzdur. Bunun dışında, yabancı yatırımlı işletme kanunları ÇŞK'dan önce çıkarıldığı için, o kanunlar ÇŞK'nın özel hükümleri niteliğinde olamaz.

¹²¹ 慕亚平 / 黄勇: 《适应<入世>新形势重构我国外资立法》, 律师界, 武汉, 2001年, 11期, 第8页。
(MU Yaping / ZHAO Kang: "DTÖ'ye Girdikten Sonraki Yeni Gündemin İzlenmesi ve Ülkemiz Yabancı Yatırım Mevzuatının Yeniden Oluşturulması", Avukatlar Dünyası, Wuhan, 2001, S. 11, s. 8) .

¹²² TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 90.

Reform ve Açılım'ın ilk dönemi olduğundan, yabancı yatırımdan yararlanma tecrübesi yeterli değildi. Onun için, kanun koyucular yabancı yatırımlar için giriş biçimini ölçüt olarak ayrıntılı şekilde kanun koyarak, yabancı yatırımları denetlemek ve böylece ülkenin henüz olgunlaşmamış sermaye piyasasını korumayı amaçlamıştır. Yabancı yatırımlı işletme kanunlarının içerikleri; söz konusu işletmelerin onay ve tescil işlemleri, örgütlenme biçimi, sermaye yönetimi, işgücü yönetimi, döviz yönetimi vesairelere ilişkin hükümleri kapsamaktadır.

Bu kanunların düzenlediği konuları aşağıda belirtilen dört konudan oluşmaktadır: devletin yabancı yatırımlı işletmelere karşı iktisadi yönetim ilişkisi, yabancı yatırımlı işletmeler ile yurtiçi ve yurtdışındaki diğer işletmeler ve ekonomik teşebbüsler arasındaki ekonomik ilişkiler, yabancı yatırımlı işletmelerin yatırımcıları arasındaki ekonomik ilişkiler ve yabancı yatırımlı işletmelerin iç ilişkileri.¹²³

Doğrudan yatırımın ülkeye girme yöntemlerine baktığımızda, yabancı yatırımcı yeniden işletme kurmanın dışında; YİD (Yap – İşlet - Devret), sınır ötesi birleşme ve satın alma, şube açma gibi yöntemlerle de yatırımı gerçekleştirir. Çin, söz konusu yatırım ülkeye hangi yöntemle girdiyse o girme yöntemini düzenleyen yasaları koyma yoluna gitmiştir. Örneğin, bir yabancı yatırımcının kendi başına ya da diğer yabancı yatırımcılarla ortak olarak, Çin'de işletme kurma şeklinde yatırımı gerçekleştirmesini düzenleyen mevzuat ise Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletme Kanunu'dur. Yabancı yatırımın Çin'e girme yöntemlerini inceleyen başlığımızda söz konusu girme yöntemleriyle ilgili kanun ve diğer düzenlemelere değineceğiz.

Bu mevzuat sisteminin eksikliği ise doğrudan yatırımın farklı girme yöntemlerini düzenleyen yasalardaki aynı konuya ilişkin hükümlerin çoğu zaman tekrarlanması, böylece hukukun üstünlüğünün etkilenmesidir. Çünkü yabancı yatırımın ülkeye girme şekli nasıl olursa olsun, aynı konulara ilişkin hukuki sorunlar genellikle aynıdır. Farklı düzenlemelerde hükümlerin tekrarlanması kaçınılmazdır. Buna rağmen farklı düzenlemelerde hükümlerin tekrarlanması yoluna gidilmesi ise gereksiz bir

¹²³ 漆多俊：中国经济组织法，北京，2003年，328-329页。（QING DuoJun: Çin Ekonomik Örgütler Hukuku, Pekin, 2003, s. 328-329）.

karmaşıklığa sebep olmaktadır. Örneğin, üç yabancı yatırımlı işletme kanunundaki yabancı yatırımcı ve yabancı sermaye unsurları, onay ve tescil prosedürleri, örgütlenme biçimi ve yönetim şekli gibi konulara ilişkin hükümler değişik düzeyde birbirlerine benzerlik göstermektedir.

2.4.3. İşletme Hukuku Mevzuatının Yatırım Hukuku Mevzuatıyla Birleştirilmesi

Belirttiğimiz gibi Çin'de henüz kapsamlı bir doğrudan yabancı yatırımlar kanunu çıkarılmamıştır. Aksine, özel hükümler niteliğinde Çin-Yabancı Sermayeye Katımlı Ortaklık İşletmesi Kanunu, Çin-Yabancı Sözleşmeye Dayalı Ortaklık İşletmesi Kanunu ve Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletme Kanununu düzenlenerek uygulamaya konulmuştur. Bu üç kanunun uygulanmasına yönelik çok sayıda detaylı idari düzenlemeler ve Devlet Konseyi birimlerinin düzenlemeleri yayınlanmıştır. Bunlar doktrinde incelenirken yabancı yatırımlı işletme hukuku mevzuatı olarak ele alınmaktadır. Söz konusu kanunlarda yer alan üç çeşit işletme de, yabancı yatırımlı işletmeler olarak adlandırılmaktadır.

Doğrudan yabancı yatırım çoğu zaman ev sahibi ülkede teşebbüs kurma şeklinde gerçekleşir. Çin'e giren yatırımlar da istisna değildir. Onun için, Çin'deki yatırım mevzuatı sistemi esas itibarıyla yabancı yatırımlı ekonomik teşebbüsleri düzenleyen mevzuat ile birleştirilmiştir.

Çin'deki yabancı yatırımlı teşebbüslerin oluşumuna baktığımızda, bu tür teşebbüslerin sözü geçen üç çeşit yabancı yatırımlı işletmelerin dışında, yabancı yatırımlı anonim şirketler, yabancı yatırımlı holding şirketler, yabancı yatırımcıların satın aldığı ya da birleştiği Çin işletmeleri ve yabancı teşebbüslerin Çin'deki şubeleri olabildiği görülmektedir. Niteliği bakımından bunların hepsi aslında yabancı yatırımlı işletmelerdir. Fakat idari düzenlemeler ve Devlet Konseyi birimlerinin düzenlemelerindeki yabancı yatırımlı işletme kavramı bunların tamamını kapsamamaktadır. Aksine, sadece Çin-yabancı sermayeye katımlı ortaklık işletmesi, Çin-yabancı sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesi ve tümüyle yabancı sermayeli işletmeyi kapsamaktadır. Böyle bir sınırlama doktrinde de benimsenmektedir. Çünkü bu üç çeşit yabancı yatırımlı işletme birçok açıdan benzerliğe sahiptir ve onları düzenleyen kanunlar da daha erken çıkarıldığından

onları düzenleyen mevzuat da olgunlaşmıştır. Zira uygulamada da ülkeye doğrudan yatırım girişlerinin çoğu bu üç çeşit yabancı yatırımlı işletmelerin kurulması yoluyla gerçekleşmektedir. Biz de yabancı yatırımın Çin'e girme yöntemlerini inceleyen başlığımızda bu üç çeşit işletmeyi bir başlık altında ele alacağız ve onların hukuki statüsü ve örgütlenme biçimi hakkında bilgi vereceğiz.

Tüm bunları dikkate alarak Çin hukukundaki yabancı yatırımlı işletme ve yabancı yatırımlı işletmeler hukuku kavramlarını tanımlayacak olursak şu şekilde tanımlanabilir. Yabancı yatırımlı işletme; yabancı yatırımcının Çin hukukuna göre Çin sınırları içerisinde doğrudan özel sermaye yatırma şeklinde başkasıyla ortak olarak ya da bağımsız kurduğu Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesi, Çin-yabancı sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesi ve tümüyle yabancı sermayeli işletmelere denmektedir.¹²⁴ Yabancı yatırımlı işletmeler hukuku ise yabancı yatırımlı işletmelerin kuruluşu, işletilmesi, sona ermesi, dağılması ve Çin-yabancı uyumsuzluklarının çözümüne ilişkin hukuki düzenlemelerin tamamına denmektedir.¹²⁵

Doğrudan yatırımın Çin'e girme yöntemleri yabancı yatırımlı işletmelerin kurulmasıyla sınırlı değilse de, ülkeye yatırım girişlerinin çoğu o işletmelerin kurulmasıyla gerçekleşmektedir. Çıkarılan düzenlemelerin çoğu da bu üç yatırım aracıyla ilgilidir. Böylece, Çin doğrudan yabancı yatırımlar hukuku sisteminin önemli kısmını yabancı yatırımlı işletmeler hukuku oluşturmaktadır. Onun için, yabancı yatırımlı işletmelerin diğer yatırım araçlarından ayırt edilerek incelenmesi de mantıklı olmaktadır. Biz de bu çalışmamızda Çin hukukundaki onay sistemi, yabancı yatırımcı kavramı ve yabancı sermaye rejimi gibi konuları tanıtırken yoğun olarak söz konusu üç çeşit işletmeye ilişkin hükümleri örnek göstereceğiz.

Burada ifade edilen yabancı yatırımlı işletmeler kimi zaman tüzel kişi statüsüne sahip olabilir, kimi zaman olmayabilir. Örgütlenme biçimi de kimi zaman şirket şeklinde olabilir, kimi zaman olmayabilir. Eğer şirket şeklinde kurulacaksa limited şirket olarak

¹²⁴ 曹建明 / 陈治东: 国际经济法专论, 第 4 卷, 北京, 2000 年, 第 58 页。(CAO Jianming / CHEN Zhidong: Uluslararası Ekonomi Hukuku Özel Konuları, C. 4, Pekin, 2000, s.58) .

¹²⁵ 沈四宝 / 王军 / 焦津洪: 国际商法, 北京, 2002 年, 第 154 页。(SHEN Sibao / WANG Jun / JIAO Jinhong: Uluslararası Ticaret Hukuku, Pekin, 2002, s. 154) .

kurulmalıdır. Konuya, yatırımın Çin'e girme yöntemlerini inceleyen başlığımızda detaylı olarak değineceğiz.

Üç yabancı yatırımlı işletme kanunu ve onlara dayanılarak çıkarılan detaylı düzenlemelerin içeriklerine baktığımızda, hepsi aynı anda yatırım hukuku ve işletme hukukunun çifte içeriklerini barındırmaktadır ve özellikle işletme hukukuna ilişkin düzenlemeler esas düzenlemeyi teşkil etmektedir.¹²⁶

¹²⁶王玉梅：中国的外国直接投资法律制度研究，北京，2003年，第35页。（WANG Yumei: Çin'in Yabancı Doğrudan Yatırımlar Hukuku Mevzuatının İncelenmesi, Pekin, 2003, s. 35）.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇİN'DE DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN

GİRMESİNE YÖNELİK KISITLAMALAR

3.1. YATIRIMIN AKTÖRLERİ

3.1.1. Yabancı Yatırımcı

Yabancı yatırımcı, doğrudan yabancı yatırımı gerçekleştiren aktör olduğundan, uluslararası yatırım faaliyetlerinde önemli yer tutmaktadır. Yabancı yatırımcı yatırım faaliyetlerindeki hukuki ilişkilerin önemli iştirakçisidir, ev sahibi ülkenin tanıdığı haklardan yararlanır ve ilgili sorumlulukları üstlenir. Uluslararası uygulamada, sadece yatırım yapılan ev sahibi ülkenin tanıdığı nitelikteki yabancı yatırımcı o ülkenin iç hukuku ve imzaladığı uluslararası anlaşmaları çerçevesinde hukuki koruma ve ilgili muamelelerden yararlanabilir. Bu nedenle ev sahibi ülke kendi yatırım hukukunda genellikle kendi tanıdığı yabancı yatırımcılarla ilgili hükümleri getirmektedir.¹²⁷ Çünkü bir devletin yabancı yatırımın kendi ülkesine girişini denetleme hakkı, egemenlikten kaynaklanan bir hak olması nedeniyle sınırsızdır.¹²⁸ Bu denetleme sadece yatırım için değil, yatırımcı için de geçerlidir.

3.1.1.1 Çin'in İç Hukukunda Yabancı Yatırımcı Kavramı

Genel itibarıyla Çin hukukundaki yabancı yatırımcı; yabancı gerçek kişi, yabancı şirket, işletme veya diğer ekonomik kuruluşlar olmaktadır. Örneğin, Çin yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesi; yabancı şirket, işletme ve diğer ekonomik kuruluşlar ya da gerçek kişilerin Çin hukukuna göre Çin hükümetinin onayı ile eşitlik ve

¹²⁷ 姚梅镇：比较外资法，武汉，1993年，第261-262页。（YAO Meizhen: Karşılaştırmalı Yabancı Yatırım Hukuku, Wuhan, 1993, s. 261-262）.

¹²⁸ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 75.

karşılıklılık ilkesine uyarak Çin sınırları içerisinde Çinli şirket, işletme ya da diğer ekonomik kuruluşlarla birlikte kurdukları ortaklık işletmesidir.¹²⁹

Doğrudan yabancı yatırımın diğer yöntemlerle ülkeye girmesini düzenleyen düzenlemelerde de benzer ifadeler kullanılmaktadır. Çin, vatandaşlık hukuku açısından Hongkong, Makao ve Tayvanlı gerçek kişileri yabancı olarak tanımamaktadır. Ancak, Çin bahsi geçen bölgelerin yatırımcılarını da Çin anakarasına gelip yatırım yapmaya teşvik etmek için, bu bölgelerin şirket ve işletmeleri veya diğer ekonomik teşebbüsleri ile gerçek kişileri Çin anakarasında yatırım yaparsa, bunlara yabancı yatırım mevzuatındaki ilgili düzenlemeleri uygulamaktadır. Bunların dışında, yurt dışında yerleşik Çinliler de yabancı yatırımcı kapsamında yer almaktadır.¹³⁰

Yabancı şirket, işletme ve diğer ekonomik teşebbüsler ise genel itibariyle yabancı tüzel kişilerdir. Yüksek mahkemenin yayınladığı Medeni Kanun Genel Hükümleri'nin Uygulanması ve Yürütülmesine İlişkin Bazı Konular Hakkında Öneri'nin¹³¹ 184. maddesinde tüzel kişinin vatandaşlığının belirlenmesiyle ilgili olarak şu hüküm yer almaktadır: "yabancı tüzel kişinin milli hukuku, tescil edilip kurulduğu ülkenin hukukudur". Yani, tüzel kişilerin vatandaşlığını belirlemekte tescil edilip kurulduğu ülkesi esas alınmaktadır. Onun için, yabancı şirket, işletme veya diğer ekonomik teşebbüsler yabancı ülkelerde tescil edilip teşekkül edilen kuruluşları ifade etmektedir.

3.1.1.2. Çin'in İmzaladığı İkili Yatırım Anlaşmalarında Yabancı Yatırımcı Kavramı: Çin-Türk İkili Yatırım Anlaşması Örneği

Çin'in diğer ülkelerle imzaladığı İYA'larında yabancı yatırımcının belirlenmesiyle ilgili daha detaylı hükümler yer almaktadır. Örneğin, Çin'in Türkiye ile imzaladığı yatırım anlaşmasının 1. maddesinde anlaşma kapsamındaki yatırımcılar, şirket ve vatandaş olarak tanımlanmıştır. Şirket ise kuruluş, ticari şirket, iş dernekleri ve diğer organizasyonlar dâhil, akit taraflardan birinin yürürlükteki mevzuatına göre usulüne

¹²⁹ SKOK, md. 1.

¹³⁰ TYSİKUN, md. 82.

¹³¹ Çin Yüksek Halk Mahkemesi, 5.12.1990.

uygun olarak teşekkül edilen her türlü tüzel kişidir. Yani, anlaşmadaki şirket kavramı şirketler hukukunda kabul edilen şirket kavramından geniştir. Diğer akit devletin yatırımcısı vatandaş ise, ilgili akit tarafın kanunları çerçevesinde o akit tarafın vatandaşı statüsündeki gerçek kişidir.

Anlaşmada yer alan yabancı yatırımcı kavramının kapsamı Çin'in iç hukukunda tanımlanan yabancı yatırımcı kavramından dardır. Örneğin, Türkiye'de yerleşik Çin vatandaşı olan gerçek kişi, bu ikili yatırım anlaşmasına göre yabancı yatırımcı olarak tanınmamaktadır. Söz konusu gerçek kişi Çin'de yatırım yaparsa Çin'in iç hukukuna göre yabancı yatırımcı olarak değerlendirilir. Fakat iki ülke arasındaki yatırım anlaşmasına dayanarak hakkını ileri süremez.

Bu anlaşmadaki yatırımcı tanımı her iki ülkenin de daha sonra diğer ülkelerle imzalamış olduğu anlaşmalardaki yatırımcı tanımlarına göre daha geniş bir tanımı ifade etmektedir. Nitekim Çin, özellikle 2008 yılından itibaren imzalamış olduğu yeni İYA'larında, yatırımcı tanımını şirketler bakımından akit taraf ülkesinde esaslı bir varlık gösterme veya akit devlet vatandaşları tarafından kontrol olunan şirketler olarak tanımlamaktadır. Böylelikle, tabela şirketleri olarak bilinen şirketler kapsam dışı bırakılmak istenmektedir. Örneğin, Çin'in Meksika ile imzaladığı İYA'sı, Yeni Zelanda ve Peru ile imzaladığı serbest ticaret anlaşmasında benzer yaklaşım görülmüştür.¹³²

3.1.2. Çinli Ortak

Çin-yabancı ortaklık işletmelerinde Çinli ortak da yabancı yatırımcı ile birlikte yatırımın önemli iştirakçisidir. Bu nedenle, yatırım aktörü unsurunu incelerken Çinli ortağa ilişkin hükümlere de değineceğiz.

Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesinin yatırımcılarından baktığımızda, Çinli ortak ise Çinli şirket, işletme ya da diğer ekonomik kuruluşlar olabilmektedir. Çinli gerçek kişi kapsam dışı bırakılmaktadır. Aynı sınırlama sözleşmeye dayalı ortaklık işletmeleri, yabancı yatırımlı anonim şirketler ve yabancı yatırımlı holding

¹³² DULAC Elodie: "The Emerging Third Generation of Chinese Investment Treaties", Transnational Dispute Management (TDM), Voorburg, Vol. 7, Issue 4, December 2010, s. 6, YILMAZ, s. 58'den naklen.

şirketler için de söz konusudur. Böylece yabancı yatırımcı Çinli gerçek kişi ile ortak olarak yatırımı gerçekleştirememektedir.

Aslında ev sahibi ülkenin gerçek kişinin de yabancı yatırımcılarla ortak olabileceği, piyasa ekonomisini uygulayan ülkelerin yabancı yatırım hukuklarında genel kabul edilmesi gereken bir esastır. Çoğu ülkenin yatırım hukukunda, yerli gerçek kişinin yabancı yatırıma ortak olması doğal bir olgu olarak karşılanmaktadır. Nitekim uluslararası yatırımı içeren bazı uluslararası ekonomik faaliyetlerde Çinli gerçek kişi sınırlamalara maruz kalmaktadır. Bu da Reform ve Açılım öncesi uygulanmış olan planlı ekonominin olumsuz etkisinin günümüz Çin yatırım hukukundaki yansımasıdır. Fakat belirttiğimiz gibi yurt dışında yerleşik Çinli gerçek kişiler Çin'deki şirket, işletme ve diğer ekonomik kuruluşlarla birlikte yatırımı gerçekleştirebilmektedir.

3.2. YATIRIMLARIN FAALİYET ALANI

Bir devlet yatırımlara karşı "açık kapı" politikası izlemeye karar vermiş olsa bile, zararlı sanayilerin veya aşırı kirlenmeye yol açabilecek sanayilerin kurulmasını önlemek isteyebilir.¹³³ Yabancı yatırımcı bir ülkeye yatırım yaparken ilk karşılaşacağı sorun, ev sahibi ülkenin yabancı yatırımın girmesine müsaade edip etmemesi ve hangi sektörlere girmesine müsaade edeceğidir. Yabancı yatırımın yöneleceği sektörler konusunda ev sahibi ülke ile yabancı yatırımcı arasında menfaat çatışması mevcuttur. Yabancı yatırımcı sermayesini hızlıca yüksek kar getiren, düşük riskli sektörlere yatırmayı ister. Ev sahibi ülke ise yatırımın yeni kalkınan veya ciddi kalkındırılması gereken sektörlere girmesini ister.¹³⁴ Gelişmekte olan ülkeler genelde, yabancı yatırımın ülke ekonomisinin kalkınmasına katkı sağlaması amacına ulaşmak için, yatırımın girmesine yönelik net koşulları koyarak, yabancı yatırımı kalkındırılması gereken alanlara veya sektörlerle yönlendirmeye çalışırlar. Böylece yabancı yatırım ülkenin ekonomik kalkınma amacına uyum sağlar. Aslında yabancı yatırımın girmesine yönelik koşulların kapsamı çok geniştir. Bunun başında, yabancı yatırımın yöneleceği sektörler için getirilen koşullar

¹³³ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 80.

¹³⁴ 车丕照: 国际经济法概要, 北京, 2008年, 第307页。(CHE Pizhao: Uluslararası Yatırım Hukuku Genel Bilimleri, Pekin, 2008, s. 307) .

gelmektedir. Bu koşullar, ev sahibi ülke yatırım mevzuatının faaliyet alanını düzenleyen kısmında yer almaktadır. Faaliyet alanı ise yabancı yatırımın faaliyet gösterebileceği alanları ifade etmektedir.

Çin, dünyada doğrudan yabancı yatırım alanında yatırımı en çok çeken ev sahibi ülke olmasına rağmen, yatırımın faaliyet gösterebilecek alanları konusunda son derece spesifik bir şekilde ayırım yapmış ve sınırlamalar koymuştur. Doğrudan yabancı yatırımın faaliyet alanını belirleyen düzenlemeler, Yabancı Yatırımı Yönlendirme Hükümleri (buna "Yönlendirme Hükümleri" denir) ve ona dayanılarak çıkarılan Yabancı Yatırım Sektörel Rehber Kataloğu (buna "Katalog" denir) içinde yer almaktadır. Doğrudan yatırım girişlerinin tamamı, Yönlendirme Hükümleri ve Katalog'da yer alan faaliyet alanıyla ilgili kurallara uymak zorundadır. Yatırımın hangi yöntemle ülkeye girdiği sonucu değiştirmez.

3.2.1. Faaliyet Alanının Sınıflandırılması

Yönlendirme Hükümleri'ne göre, ülkedeki tüm yabancı yatırım sektörleri "teşvik edilen", "izin verilen", "sınırlı" ve "yasak" olmak üzere dört kategorine ayrılmıştır.¹³⁵ Aynı maddede, Katalog'da sadece teşvik edilen, sınırlı ve yasak alanların yer aldığı, Katalog'da yer almayan sektörlerin izin verilen sektörler olduğu belirtilmiştir. Yönlendirme Hükümleri'nde, dört yatırım alanının ayırt edilme esasları da genel prensip niteliğinde belirtilmiştir. Sonra ona dayanılarak çıkarılan ve sık sık güncellenen¹³⁶ Katalog'da, dört kategorideki sektörler spesifik bir biçimde sıralanarak bazı sektörler için özel koşullar da eklenmiştir.

3.2.1.1. Yasak Alan

Yabancıları belli sanayilerin dışında tutmak için ev sahibi ülkenin makul ekonomik gerekçeleri olabilir.¹³⁷ Çin'deki yasak alan, yeniden yabancı sermayeli teşebbüslerin kurulamayacağı ve yatırımın diğer yöntemlerle de giremeyeceği alandır.

¹³⁵ Yönlendirme Hükümleri, md. 4.

¹³⁶ Katalog en son 24.12.2011 tarihinde güncellenmiştir.

¹³⁷ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 82.

Genel itibariyle, gerçekleşecek yatırım aşağıdaki niteliklerden birini taşırsa yasaklanan yabancı yatırım kategorisine girer:¹³⁸

- Ulusal güvenliği tehlikeye sokan veya halkın çıkarlarını zedeleyen projeler.
- Çevreyi kirleten veya zarar veren, doğal kaynakları zedeleyen ya da insan sağlığı açısından tehdit unsuru taşıyan projeler.
- Geniş tarım arazisi işgal eden, arazi kaynaklarının korunması ve gelişimine zarar veren projeler.
- Askeri üslerin güvenliği ve etkin kullanımını tehlikeye sokan projeler.
- Çin'e özgü üretim teknikleri veya teknolojileri kullanan projeler.
- Kanunlar ve idari düzenlemelerde belirtilen diğer projeler.

İlk sırada yer alan "ulusal güvenliği tehlikeye sokan" ifadesine dikkat çekilmelidir. Ulusal güvenlik, yatırımın ülkeye girişine kapsamlı bir denetim getirmek amacıyla geniş yorumlanabilir.¹³⁹ Gelişmiş ülkeler de bazı sanayileri ulusal güvenlik ve savunma mülahazaları ile yabancı yatırımdan uzak tutmak isteyebilir.¹⁴⁰ Örneğin, ABD'nin yatırım mevzuatında, ABD başkanına ulusal güvenliği tehdit eden yabancı yatırım akışını önleme yetkisi verilmiştir.¹⁴¹

Az önce bahsettiğimiz gibi, yukarıda sıralanan altı çeşit durum genel prensip niteliğindeki bir hükümdür. Yasak kategorisinde yer alan sektörler Katalog'da detaylı biçimde sıralanmıştır.

¹³⁸ Yönlendirme Hükümleri, md. 7.

¹³⁹ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 76, dn. 285.

¹⁴⁰ CLASEN T. F.: Foreign Trade and Investment, A Legal Guide, Milwaukee-Wisconsin, 1987, s. 202; SEID H. S.: Global Regulation of Foreign Direct Investment, Hampshire, 2002, s. 36, TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 82'den naklen.

¹⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 76.

3.2.1.2. Sınırlı Alan

Yabancı yatırımın girmesine yönelik sınır, bazı sektörlerde yabancı sermayenin girebilmesi için konulan daha katı şart ve denetim prosedürlerini ifade etmektedir. Konulan şartlar sektörden sektöre değişmektedir.

Birçok gelişmekte olan pazar ekonomisinde yabancı yatırımın girişi için bir metod olarak yerel yatırımlı şirketler ile yabancı yatırımcı şirket arasında ortak girişim gerçekleştirilmesi büyük ölçüde tercih edilmiştir.¹⁴² Hem yerileştirme tedbirleri, hem de yeni yabancı yatırım girişimlerinde yerel katılım ile ilgili şartlar ev sahibi ülke ekonomisi için açık avantajları getirmiştir.¹⁴³ Çin-yabancı işbirliğinde yabancı yatırımlı işletmelerin kurulması iki tarafın sermaye sıkıntısını hafiflatır. İki taraf da satış konusundaki avantajlardan yararlanarak satış miktarını artırır. Yabancı yatırımcı bu yöntemle daha kolay ev sahibi ülke piyasasına girebilir. Ev sahibi ülke hükümetinin yabancı işletmelerin yerel işletmelerin yerini alması korkusu da ortadan kalkar.¹⁴⁴ Çin'deki sınırlı kategorisindeki bazı sektörlerde de, sermayeye katılımlı ya da sözleşmeye dayalı ortaklık şartı aranmıştır. Bu tür sektörlerde tümüyle yabancı sermayeli işletmeler giremez. Ortaklık koşulu aranan bazı sektörlerde yine "Çin tarafı hisseyi kontrol etme" ya da "Çin tarafı hisseyi nispeten kontrol etme" koşulu getirilmiştir. Yönlendirme Hükümleri'nin 8. maddesinde, bu iki koşul aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

"Çin tarafı hisseyi kontrol etme; Çinli ortakların toplam sermaye oranının, tüm işletme sermayesi miktarının %51'ini ya da daha fazlasını oluşturmayı ifade eder. Çin tarafı hisseyi nispeten kontrol etme; Çinli ortakların toplam sermaye oranının, herhangi bir yabancı ortağın sermaye oranından daha yüksek olmasını ifade eder."

Sınırlı alandaki sektörlerde yapılan yatırımlarda hisse oranına o kadar önem verilmesi dikkat çekicidir. Gelişmekte olan ülkelerde böyle bir dışlama, temel sanayi faaliyetlerinin yerli girişimcilerle yapılmasının daha iyi olacağı gerekçesine

¹⁴² TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 84.

¹⁴³ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 90.

¹⁴⁴ 李笑丰: "中国企业国际化经营战略选择", "对外经贸实务", 2004年第4期, 第27页。(Li Xiaofeng: Çin İşletmelerinin Globalleşme Stratejisi, Dış Ekonomik İlişkiler Uygulaması, 2004, S.4, s.27) .

dayanmaktadır.¹⁴⁵

Çin’de genel olarak, gerçekleşecek yatırım aşağıdaki niteliklerden birini taşırsa sınırlı alan kategorisine girer:¹⁴⁶

- Eski teknolojileri içeren projeler.
- Kaynak tasarrufu ve biyolojik çevrenin geliştirilmesine katkıda bulunmayan projeler.
- Devlet iznine tabi bazı özel madenlerin aranması veya kullanımına yönelik projeler.
- Devletin kademeli açılım politikasına tabi, endüstrilere yönelik projeler.
- Kanunlar ve idari düzenlemelerde belirtilen diğer projeler.

3.2.1.3. Teşvik Edilen Alan

Teşvik edilen alan, yabancı yatırımcıların söz konusu alana yaptıkları yatırımlarının ilgili teşviklerden geniş kapsamda yararlanabileceği anlamına gelir. Bu alanda sağlanan teşvikler, özellikle vergilendirme sırasında bir anlam ifade eder. Çin’de söz konusu teşvikler diğer düzenlemelerde yer almaktadır. Teşvik edilen alanda yer alan sektörlere yapılan yatırımların onay yetkisi yaygın bir şekilde yerel yönetimlere devredilmektedir. Teşvik edilen alanda da bazı sektörler için, Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklığı ya da sözleşmeye dayalı ortaklığı şartının arandığını belirtelim.

Genel olarak, gerçekleşecek yatırım aşağıdaki niteliklerden birini taşırsa, teşvik edilen yatırım kategorisine girer:¹⁴⁷

- Yeni tarımsal teknoloji ve tarımda geniş anlamda kalkınma sağlayan projeler. Enerji, ulaşım ve önemli hammadelerde önemli gelişmeleri kapsayan projeler.

¹⁴⁵ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 82.

¹⁴⁶ Yönlendirme Hükümleri, md. 6.

¹⁴⁷ Yönlendirme Hükümleri, md. 5.

- Yüksek, yeni, ileri ve uygulanabilir teknoloji ya da ürün kalitesi ve etkinliğini veya işletmelerin teknolojik ve ekonomik etkinliğini arttıracak yeni materyal ve ekipman ihtiva eden projeler. Çin’de eksik olan yeni ekipman veya materyalleri üreten projeler.

- Pazar talebini karşılayan ve ürün kalitesini yükselten, yeni pazarlar açan veya ürünlerin uluslararası rekabet gücünü arttıran projeler.

- Yeni teknoloji veya ekipmanları içeren enerji, hammadde ve doğal kaynak tasarrufu sağlayan projeler. Çevre kirliliğinin önlenmesi ve kontrolüne katkıda bulunan projeler.

- Orta ve Batı bölgelerdeki insan ve doğal kaynak avantajını kullanan ve devletin endüstri politikaları ile uyumlu olan projeler.

Uluslararası alanda birçok devlet, yabancı yatırımları kendi ülkesine çekebilmek için vergi indirim ve muafiyeti başta olmak üzere, çeşitli teşvikler öngörür. Bu teşvikler genellikle, özel bir kategori olarak kabul edilen, yüksek teknoloji getiren ve ev sahibi ülkede bölgesel iş merkezi bulunan yatırımcılar için öngörülmektedir.¹⁴⁸ Onun için, yatırımcılar, yatırım uzmanları ve yatırımı geliştirme ajansları teşvik politikalarını yabancı yatırımı çekmede önemli faktör olarak düşünmektedir.¹⁴⁹

3.2.1.4. İzin Verilen Alan

Belirttiğimiz gibi, izin verilen alan Katalog’da yer almamaktadır. Yönlendirme Hükümleri’nde, sadece teşvik edilen, yasak ve sınırlı kategorisine dâhil edilmeyen yatırım sektörlerinin izin verilen kategorisindeki sektörler olduğu belirtilmiştir. Hangi nitelikleri taşıyan yatırım projelerinin, izin verilen yatırım projeleri olduğu da belirtilmemiştir. Ancak, izin verilen sektörlere yapılan yatırımların, teşvik edilen sektörlere yapılan yatırımlar kadar teşviklerden yararlanamayacağı kanaatindeyiz.

¹⁴⁸ TIRYAKIOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 96.

¹⁴⁹ 王元龙: 《外商直接投资宏观调控论》, 北京, 2005年, 第20页。 (Wang Yuanlong: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Pekin, 2005, s.20) .

3.2.2. Faaliyet Alanının Sınıflandırılmasında Değişiklik

Yapılacak Durumlar

Dört kategorinin sınıflandırma şekli mutlak değildir. Belli koşullarda sınıflandırma şekli değişebilir. Örneğin:

- İnşaat, enerji, ulaşım ve kentsel altyapıyı ilgilendiren (kömür, petrol, doğal gaz, elektrik, demiryolu hatları, kara yolları, limanlar, havaalanları, kent yolları, kanalizasyon suyu arıtma, atık arıtma vesaireler) ve ciddi yatırım gerektirmekle birlikte, dönüşüm hızı yavaş olan teşvik edilen yabancı yatırım projeleri, onay almak kaydıyla çalışma alanlarını genişletebilir.¹⁵⁰

- Ürünlerinin hepsi doğrudan ihracat edilen izin verilen yabancı yatırım projesi, teşvik edilen yatırım projesi olarak değerlendirilir. İhracat edilen ürünlerinin satış miktarı, toplam satış miktarının %70'inden fazla olan sınırlı kategorideki yabancı yatırım projesi, yetkili kurumların onayı ile izin verilen kategorideki yabancı yatırım projesi olarak değerlendirilir.¹⁵¹

- Orta ve Batı bölgelerdeki avantajları kullanma kapasitesine sahip, izin verilen ya da sınırlı kategorideki yabancı sermayeli projeler için, özel muamele şartları gevşetilebilir.¹⁵²

İkinci örnekte geçtiği gibi, ihracatın hoşgörülükle karşılanması dikkat çekmektedir. Çin hükümeti yabancı yatırımlı işletmelerin ürünlerini uluslararası piyasada satmalarını teşvik etmektedir.¹⁵³ Aslında uluslararası alanda da, üretimin büyük bir kısmının ihracata yönelik olması koşuluyla, yabancı yatırımcının bir yerli ortak ile işbirliği yaparak ülkeye giriş yapması koşulundan genellikle vazgeçilmektedir.¹⁵⁴

¹⁵⁰ Yönlendirme Hükümleri, md. 9.

¹⁵¹ Yönlendirme Hükümleri, md. 10.

¹⁵² Yönlendirme Hükümleri, md. 11.

¹⁵³ 赵相林 / 曹俊: 外商投资法律事务, 北京, 2002年, 第77页。(ZHAO Xianglin / CAO Jun: Yabancı Yatırım Hukuku Uygulamaları, Pekin, 2002, s. 77).

¹⁵⁴ TIRYAKIOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 88.

Bunların dışında, Katalog sonunda atıf yapılmış olup, atıf 1’de şu ifade yer almaktadır: “ülkemiz ile ilgili ülkelerin imzaladığı serbest ticaret anlaşmalarında başkaca düzenlemeler varsa, o düzenlemeler uygulanır.” Bu hüküm de yatırım ile ilgili bahsi geçen sınıflandırmaların mutlak olmadığı, ikili anlaşmalarda farklı hüküm bulunursa ikili anlaşmalara öncelik tanınacağını belirtmektedir.

3.2.3. Çin’in DTÖ Üyeliğinden Sonra Faaliyet Alanında Yapılan Değişiklikler

3.2.3.1. Faaliyet Alanının Genişletilmesi

Çin 2001’de DTÖ’ye resmi üye ülke olarak girmeyi başarmıştır. Bununla Çin, yabancı yatırımla ilgili düzenlemeleri içeren ekonomik alandaki birçok sayıda mevzuatı değiştirerek, DTÖ standartlarına uyum sağlama ihtiyacı duymuştur. Yatırım mevzuatında yapılan göze çarpan en önemli değişiklik, yabancı yatırımların faaliyet alanının genişletilmesi ve hizmet sektörünün de yabancı yatırıma açılmasıdır. Bu değişiklikler, bahsettiğimiz kataloğu sıkça güncellemek suretiyle gerçekleşmiştir.

Katalog, ilk olarak 1995’te yayınlanmış ve 1997’de ilk defa değiştirilmiştir. Ülkenin DTÖ üyeliğinden hemen sonra, 11.3.2002 tarihinde yine bir defa güncellenmiştir. 2002 kataloğunda teşvik edilen kategorideki yatırım sayısı 186’dan 262’ye arttırılmış, sınırlı kategorideki yatırım sayısı 112’den 75’e indirilmiştir.¹⁵⁵ Aslında yasak kategoride yer alan telekomünikasyon, doğal gaz, termal enerji, su temini ve kanalizasyon gibi kentsel şebeke işletmeciliğini ilgilendiren sektörler ilk kez yabancı yatırıma açılmıştır. Göze çarpan diğer önemli gelişim ise, “Sınırlı Kategori A” ve “Sınırlı Kategori B” tanımlamasına son verilerek, tek bir “Sınırlı Kategori” tanımına gidilmesi, böylelikle onay prosedürünün basitleştirilmesidir.¹⁵⁶

Güncel Katalog’dan baktığımızda yabancı yatırımın faaliyet alanı gittikçe

¹⁵⁵ 张学安: 《中国外资准入法律再审视》, 河南社会科学, 郑州, 2006年, 3期, 第58页。(ZHANG Xue’an: “Çin’in Yabancı Yatırımın Girmesine Yönelik Kanunlarının Yeniden İncelenmesi”, Henan Sosyal Bilimleri, Zhengzhou, 2006, S. 3, s.58) .

¹⁵⁶ T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği: “Genel Bilgiler”, İş ve Yatırım Yöntemleri, <http://www.counsellors.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=798&dil=TR&ulke=CHC>, (E.T.: 15.4.2015).

genişlemektedir. Örneğin, şu an yasak alanda yer alan sektör sayısı 37'dir.¹⁵⁷

¹⁵⁷ 1. Çin'e özel değerli bitki çeşitlerinin yetiştirilmesi.

2. Hayvancılık, su yavrularını yetiştirme ve genetiği değiştirilmiş tohumların çeşitlerini yetiştirme, balıkçılık.

3. Çin'deki sualtı hayvanlarını avlama.

4. Tungsten, molibden, kalay, antimon ve florit arama ve madencilik.

5. Nadir toprak keşif, madencilik, zenginleştirme.

6. Radyoaktif maden arama, maden, zenginleştirme.

7. Geleneksel tıbbi Kaynakları Koruma Yönetmeliği ve Çin Nadir ve Tehlike Altındaki Bitkiler Kataloğu kapsamındaki bitkileri yetiştirme.

8. Çin bitkisel tıp sağlık buğulanmış, kızarmış kalsine ve diğer uygulamaları işletme teknolojisi ve özel gizli reçete ürünlerini yetiştirme.

9. Radyoaktif mineral eritme, işleme, nükleer yakıt üretimi.

10. Silah ve mühimmat imalatı.

11. Fildişi oymacılığı.

12. Kaplan kemik işleme.

13. Kağıt, mürekkep külçe üretimi.

14. 300.000 Kilowatt altındaki geniş güç aralığı, stand alone kapasiteli kömür yakıtı termik elektrik santrali, stand alone kapasitesi. 20 Kilowatt kömür yakıtı, buhar çıkarma, çift kullanımlı kojenerasyon santrali yapımının işletilmesi.

15. Hava trafik kontrolü.

16. Posta şirketinin yurt içi ekspres posta servisi.

17. Tütün, sigorta ve diğer tüm muhamullerinin üretimi.

18. Sosyal anket.

19. Çin hukuku müşavirliği.

20. İnsan kök hücreleri, gen teşhisi ve tedavi teknolojisinin geliştirilmesi ve uygulanması.

21. Jeodetik, deniz ölçme, hava fotoğrafçılığı, haritalama, idari sınırları ölçme ve haritalama, topografik haritaların üretilmesi.

22. Doğal rezervleri ve uluslararası öneme sahip kaynakları üretme.

23. Devletin koruduğu.

24. Zorunlu eğitim kurumları, askeri polis, siyasi parti ve diğer özel eğitim kurumları.

25. Haber ajansı.

26. Kitaplar, gazeteler, dergiler ve yayın işi.

27. Yayın ve video ürünleri ve elektronik yayınların üretim operasyonları.

3.2.3.2. Hizmet Sektörünün Doğrudan Yabancı Yatırımlara Açılması

Çin’de genel itibariyle, hizmet sektörü hala tümüyle yabancı yatırıma açık olan bir alan değildir.¹⁵⁸ Ancak, hükümet DTÖ’ye girerken, hizmet sektörünü de kademeli olarak yabancı yatırıma açacağını taahhüt etmiştir ve bunu yerine getirmiştir. Mesela, Çin DTÖ’ye girerken verdiği taahhütler çerçevesinde yabancı sermayeli bankacılık, sigortacılık, borsa, fon, finans, ticaret, dış ticaret, taşımacılık, turizm, hukuk hizmetleri (hukuki danışmanlık), muhasebe denetimi, ses bandı üretimi, özel izinli dış ticaret işletmeciliği, doğrudan satış gibi sektörlerin tamamına açık bölge, miktar, ticaret alanı, hisse oranına konulan şartlar konusunda gevşetici düzenlemeler yapmıştır. Böylece hizmet sektörü yatırımların yeni ve sıcak bir noktası olmuştur.

2002 kataloğunun ekinde Çin’in DTÖ’ye girerken taahhüt ettiği açılım takvimine göre, yabancı sermaye oranında değişiklik yapılan hizmet sektörleri yer almaktadır. Aşağıda bu hükümlerden örnekler gösterdik:

- Demiryolu mal taşımacılığı şirketlerinde yabancı sermaye oranı %49’u geçmeyecektir. En geç 11.12.2004 tarihinden itibaren yabancı tarafın hisseyi kontrol

28. İletim ağlarının işletilmesi.

29. Radyo ve televizyon programı yapım şirketi.

30. Film yapımı şirketi, dağıtım şirketi, sinema şirketlerinin işletilmesi.

31. Haber siteleri, online yayıncılık hizmetleri, ağ görsel – işitsel program hizmetleri, internet servis alanı. İnternet kültürü operasyonu. Kültürel eserler ihaleleri, antika dükkanlarının işletilmesi.

32. Müzelerin işletilmesi.

33. Golf sahası, villa inşaatı.

34. Askeri tesislerin güvenliği ve performansını tehlikeye sokan projeler.

35. Kumar.

36. Pornografi.

37. Uluslararası anlaşmalar, ulusal yasalar ve Çin düzenlemeleri sonucuna veya yasaklanmış diğer sanayi hükümleri kapsamındaki sektörler.

¹⁵⁸ T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği: “Yabancı Yatırım Araçları”, İş ve Yatırım Yöntemleri, <http://www.counsellors.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=1257&dil=TR&ulke=CHC>, (E.T.: 15.4.2015).

etmesine izin verilmiştir. En geç 11.12.2007 tarihinden itibaren tümüyle yabancı sermayeli olmasına izin verilmiştir.¹⁵⁹

• Sigorta brokerliği şirketlerinde yabancı sermaye oranı %50'yi geçmeyecektir. En geç 11.12.2004 tarihinden itibaren yabancı sermayenin %51'e ulaşmasına izin verilmiştir. En geç 11.12.2006 tarihinden itibaren tümüyle yabancı sermayeli olmasına izin verilecektir.¹⁶⁰

Bu değişimler umut verici olmakla birlikte, hizmet sektörünün yatırıma açılımı konusunda hala genel bir politika belirlenememiştir. Yabancı yatırımlar "kademeli liberalizasyon" adına, geçici önlemler ve politikalar ile yönetilmektedir.¹⁶¹

3.3. YATIRIMLARIN GİRMESİNE YÖNELİK ONAY SİSTEMİ - YABANCI YATIRIMLI İŞLETMELER ÖRNEĞİ

Gelişmekte olan ülkelerde, gerekçeleri farklı da olsa, yabancı yatırımların ülkeye girişini hem teşvik eden, hem denetleyen mevzuat sistemi vardır.¹⁶² Ev sahibi ülkedeki yabancı yatırımın girmesine yönelik sınırlamalar, giriş öncesi yatırımın denetime tabi tutulmasını gerektirmektedir. Çin doğrudan yabancı yatırımlar hukukunda, yabancı yatırımın ülkeye girmesine yönelik onay sistemi uygulanmaktadır. Temsilcilik ofisi kurmanın dışında, yatırımın gerçekleşme yöntemlerinin hepsi için önceden yetkili kurumdan onay alma zorunluluğu söz konusudur. Bu başlığımızda Çin-yabancı ortaklık işletmeleri ve tümüyle yabancı sermayeli işletmeler için uygulanan onay sistemini örnek göstereceğiz.

3.3.1. Onay Sistemi Kavramı ve Sistemin Amacı

Yabancı yatırımlı işletmelerin kurulmasına yönelik uluslararası alanda değişik sistemler mevcuttur. Bunların önemli olanları izin sistemi ve bildirim sistemidir. İzin

¹⁵⁹ Yabancı Yatırım Sektörel Rehber Kataloğu (2002 Kataloğu Eki), md. 2/(3).

¹⁶⁰ Yabancı Yatırım Sektörel Rehber Kataloğu (2002 Kataloğu Eki), md. 2/(11).

¹⁶¹ T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Genel Bilgiler".

¹⁶² TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 78.

sistemi "onay sistemi" olarak da adlandırılır. Bu sistem, kurulacak işletmenin kanunda belirlenmiş maddi şartlara uygun olmanın yanında, belli idare yönetim organlarının denetimi ve onayından sonra ancak tescil edilip kurulabilmesine denmektedir. Yani onay sistemli mevzuat sistemi altında idarenin iş öncesi izni işletme kurulabilmesinin ön koşuludur. Bildirim sistemi "tescil sistemi" olarak da adlandırılır. Bu sistem, işletmenin kurulmasının ilgili yönetim organlarınca onaylanmasının gerekmediği, sadece kanunda belirlenmiş şartlara uygun ise, yabancı yatırımcının işletme tescil organlarına tescil başvurusunda bulunabileceği, tescil organlarının kontrolünce uygun ise, işletmeye yasal statüsün verilmesine denmektedir. Yabancı yatırımlı işletmelerin kurulmasında Çin izin sistemini tercih etmiştir. Yani yabancı yatırımlı işletmenin kurulması mutlaka onaylayıcı kurumun onayından geçmelidir.¹⁶³

Çin'de yatırım araçlarının kurulması onaylandıktan sonra ancak tescil işlemleri başlatılabilir. Onaylayıcı kurum ile tescil edici kurum da farklı iki kurumdur. Bu husus yabancı yatırımları düzenleyen kanunlarda açıkça belirtilmiştir. Burada, Çin'de onay sisteminin uygulanma alanının sadece yabancı yatırımlı işletmelerle sınırlı olmadığını belirtelim.

Uluslararası uygulamalara baktığımızda gelişmiş ülkeler genelde bildirim sistemini uygulamaktadır, gelişmekte olan ülkeler ise genelde onay sistemini uygulamaktadır.¹⁶⁴ Ancak bazı gelişmekte olan ülkelerde onay sisteminden bildirim sistemine geçilmiştir.¹⁶⁵ Ulusal yatırım mevzuatı, bir yandan kısıtlama ve denetim mekanizmalarını öngörürken, öte yandan da yabancı yatırımı ülkeye çekmek için güvence ve teşvikler sunmaktadır.¹⁶⁶ Yatırımın ülkeye girmesine yönelik denetim ve onay sistemi, ev sahibi ülke ekonomisinin kalkınması ve güvenliğini ilgilendiren önemli bir konudur. Bu sistemin amacı, ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınma ihtiyacına göre

¹⁶³ 徐景和：中国利用外资法律理论与实务 [上]，北京，1999年，第153-154页。（XU Jinghe: Çin'in Yabancı Yatırımlardan Yararlanma Hukukunda Teori ve Uygulama [Birinci Bölüm], Pekin, 1999, s. 153-154）.

¹⁶⁴ 车丕照，第309页。（CHE Pizhao, s. 309）.

¹⁶⁵ Örneğin, Türkiye'nin 17.6.2003 tarihli ve 24141 sayılı RG ile yayınlanan 4875 sayılı Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununda bildirim sistemi belirlenmiştir.

¹⁶⁶ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 80.

planlı, amaçlı biçimde yabancı yatırımdan yararlanarak, yatırımın ülke ekonomisine getirdiği avantajını değerlendirmektir. Bir diğer amacı, yabancı yatırımın ülke güvenliğini ilgilendiren önemli alanlara girmesini engelleyerek, onun ev sahibi ülkenin milli ekonomisini ve sosyal düzenini olumsuz etkilemesinden kaçınmaktır. Gelişmekte olan ülkeler özel denetim makamlarını kurarak yabancı yatırımlara katı bir denetim mekanizması uygulamaktadır.¹⁶⁷ Burada, idarenin en önemli görevi, yabancı yatırımcının ev sahibi ülkeye gerçekliği kolaylıkla algılanabilen menfaatler getirmesini güvence altına almaktır.¹⁶⁸

Onun için, gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırım hukukları, yabancı yatırımın ülkeye girmesi için ev sahibi ülkenin onayının alınması gerektiğini belirtmektedir. Ancak, küçümsenemeyecek sayıda ülke onay sisteminin uygulanmasını sadece belli yatırımlarla sınırlamaktadır. Gelişmiş ülkeler de belli düzeyde yabancı yatırım onay sistemini kurmuşlardır.¹⁶⁹ Yabancı yatırım alanında açık bir politika izleyen devletler bile şimdi yabancı yatırımın ülkeye girişine sınırlama koymaya başlamışlardır.¹⁷⁰ Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda olduğu gibi Çin'de de doğrudan yabancı yatırımın ülkeye girmesine veya yabancı yatırımlı işletmelerin kurulmasına yönelik onay sistemi uygulanmaktadır.

3.3.2. Onaylayıcı Kurum ve Onun Yetkisi

Çin'deki yatırım mevzuatına göre, yabancı yatırımlı işletme kurma başvurusu Ticaret Bakanlığı'nca ya da Devlet Konseyi'nin yetkilendirdiği diğer kurumlarca denetlenerek onaylanır. Başka bir deyişle, Ticaret Bakanlığı ulusal onay kurumudur. Devlet Konseyi'nin yetkilendirdiği eyalet, özerk bölge ve doğrudan yönetilen şehirlerin hükümetleri ise yerel onay kurumudur.

¹⁶⁷ 綦建红: 国际投资学教程, 北京, 2005年, 第322页。(QI Jianhong: Uluslararası Yatırım Bilimleri Ders Kitabı, Pekin, 2005, s. 322) .

¹⁶⁸ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 81.

¹⁶⁹ 张庆麟: 国际投资法问题专论, 武汉, 2007年, 第209页。(ZHANG Qinglin: Uluslararası Yatırım Hukuku Sorunları Özel Konuları, Wuhan, 2007, s. 209) .

¹⁷⁰ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 77.

Başlangıçta yabancı yatırım izinleri merkezden verilirken, gittikçe yetki devri genişlemiştir.¹⁷¹ Örneğin, Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesi için aşağıdaki şekilde hüküm getirilmiştir:¹⁷²

“Çin sınırları içerisinde Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesinin kurulması, Ticaret Bakanlığı’nın denetimi ve onayından geçmelidir. Onaylanırsa bakanlıktan Onay Belgesi verilir.

Aşağıdaki durumlarda Devlet Konseyi’nin yetkilendirdiği eyalet, özerk bölge ve doğrudan yönetilen şehirlerin halk hükümetleri ya da Devlet Konseyi’nin ilgili birimleri onay verir:

- Toplam yatırım tutarı Devlet Konseyi’nin belirlediği onay yetkisi sınırı içindeyse veya Çinli ortağın sermaye kaynağı belli ise.

- Devletin ham madde ayırmasını gerektirmese veya kaynak, ulaşım ve taşımacılık, dış ticaret gibi konularda yurdun genel dengesini etkilemezse.”

Konuyla ilgili olarak Ticaret Bakanlığı’nın çıkardığı, yerel hükümetlerin onaylayabileceği yatırımların maksimum sermaye tutarını belirleyen düzenlemeler vardır. Uygulamada onaylayıcı kurum yabancı yatırımlı işletmenin yerleşim yeri, faaliyet göstereceği alanı, sermaye tutarı ve işletmenin örgütlenme biçimine bağlı olarak Ticaret Bakanlığı’ndan yerel idarelere kadar değişmektedir.

3.3.3. Onaylanacak Evraklar ve Konular

3.3.3.1. Çin-Yabancı Ortaklık İşletmelerinin Kuruluşunda Onaylanacak Evraklar ve Konular

Gelişmekte olan ülkelerde idari makamlar, yatırımın ev sahibi ülke ekonomisine potansiyel yararlarını gösteren bir fizibilite çalışmasını gerekli görebilmektedir.¹⁷³ Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesi ile sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesinin

¹⁷¹ T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Yabancı Yatırım Araçları”.

¹⁷² SKOKUY, md. 6.

¹⁷³ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 81.

kuruluş başvurusunda onaylayıcı kurumca istenen evraklar hemen hemen aynıdır. Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesini örnek aldığımızda, onaylayıcı kurumca incelenmesi gereken evraklardan en önemlileri proje teklifi, fizibilite çalışma raporu, ortaklık sözleşmesi ve işletme tüzüğüdür.¹⁷⁴ Bu dört evrak söz konusu işletmenin kurulmasında hazırlanması zorunlu olan evraklardır. Onaylanması gereken konular da bu evraklarda yer almaktadır.

Fizibilite çalışma raporu; yürütülecek projeye yönelik ekonomi, teknik, mali, üretim ekipmanları, yönetim düzeni, ortaklaşma koşulu gibi konularla ilgili detaylı uygulama planını içeren rapordur. Proje teklifi ise Çinli ortağın yabancı yatırımcı ile görüşmeler sırasındaki anlaşmalara dayanarak hazırladığı, onaylayıcı kuruma ibraz edilecek ilk evraktır. Proje teklifi onaylandıktan sonra ortaklar fizibilite çalışma raporunu merkez kılan diğer evrakları hazırlayabilir.¹⁷⁵

3.3.3.2. Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletmelerin Kuruluşunda Onaylanacak Evraklar ve Konular

Tümüyle yabancı sermayeli işletmenin kuruluş başvurusunda proje teklifi hazırlanmaz. Ancak, proje onayı başvurusundan önce yerel hükümetten idarenin projeyi öngörüp görmediğiyle ilgili bir cevap yazısının alınması söz konusudur. Bu zorunluluk sadece tümüyle yabancı sermayeli işletmelere özeldir. Böylece hazırlanması gereken en önemli evraklar ise yerel hükümetin cevap yazısı, fizibilite çalışma raporu ve işletme tüzüğü olmaktadır. Eğer iki veya ikiden fazla yabancı yatırımcı ortak şekilde tümüyle yabancı sermayeli işletme kuracaksa, sözleşme de imzalamalıdır ve onaylayıcı kuruma onaylatmalıdır.¹⁷⁶

Yerel hükümetin yazılı cevabına ilişkin TYSİKUN'nin 9. maddesinde aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

“Yabancı yatırımcı tümüyle yabancı sermayeli işletme kuruluş başvurusunda

¹⁷⁴ SKOKUY, md. 7.

¹⁷⁵ T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, “Yabancı Yatırım Araçları”.

¹⁷⁶ TYSİKUN, md. 10.

bulunmadan önce, aşağıdaki hususlar konusunda, işletmenin kurulacağı yerleşim yerindeki ilçe veya ilçe derecesi üzerindeki yerel halk hükümetine rapor ibraz etmelidir. Raporun içeriği: işletmenin kuruluş amacı; işletme mevzuu ve ölçeği; ürün üretimi; kullanılacak teknik ve aletler; kullanılacak arazi ile ilgili talepleri; ihtiyaçlı su, elektrik, kömür, gaz veya diğer kaynakların şartları ile kapasitesi; altyapı tesislerine ilişkin taleplerini kapsamalıdır.

İlçe veya ilçe derecesi üzerindeki yerel halk hükümeti yabancı yatırımcının raporunu aldığı günden itibaren 30 gün içinde yazılı şekilde cevaplamalıdır.”

Dikkat edilmelidir ki, ilçe ya da ilçe derecesi üzerindeki yerel hükümet ne onaylayıcı kurumdur, ne tescil edici kurumdur. Bu aşamada yerel hükümet tarafından sadece kurulacak işletmenin altyapı ihtiyacının yerleşim yerince karşılanıp karşılanamayacağı, yerel altyapının etkilenip etkilenmeyeceği konusunda ön inceleme yapılır ve yabancı yatırımcıya cevap verilir. Yabancı yatırımcı onaylayıcı kuruma işletme kuruluşu başvurusunda bulunduğu sırada sözü geçen cevap yazısını da teslim etmelidir.¹⁷⁷ Uygulamada yerel hükümetlerin, yatırımı kendi bölgesine çekmek için olumlu cevap vermeye çalışacağı düşünülmektedir.

3.3.4. İşletme Anlaşması, Sözleşmesi ve Tüzüğüne İlişkin Hükümler

Ortaklık işletmesi anlaşması ve sözleşmesi uyuşmazsa, ortaklık sözleşmesi esas alınır. Ortaklar oy birliğiyle ortaklık anlaşması hazırlamayıp, yalnızca ortaklık sözleşmesi ve tüzüğü hazırlayabilirler.¹⁷⁸

Ortaklık işletmesinin anlaşması, sözleşmesi ve tüzüğü (tümüyle yabancı sermayeli işletmenin işletme tüzüğü) onaylayıcı kurumca onayladıktan sonra geçerli olacaktır, onlarda yapılan değişiklikler için de aynı hüküm geçerlidir.¹⁷⁹ Bu hükümden, ortaklık anlaşması, sözleşmesi ve tüzüğünün işletmenin tescilinden önce geçerli olacağı

¹⁷⁷ 徐崇利 / 林忠：中国外资法，北京，1998年，第83-84页。（XU Chongli / LIN Zhong: Çin Yabancı Yatırımlar Hukuku, Pekin, 1998, s. 83-84）.

¹⁷⁸ SKOKUY, md. 10; SDOKUN, md. 10.

¹⁷⁹ SKOKUY, md. 14; SDOKUN, md. 11; TYSİKUN, md. 16.

sonucu çıkmaktadır.

Ortaklık işletmesinin sözleşmesine ilişkin konular için Çin hukuku uygulanır.¹⁸⁰ Uluslararası alanda "tüm yabancı yatırım sürecinin ev sahibi ülkenin kanunlarına tabi olması" ¹⁸¹ da, sözleşmeye ilişkin konular için Çin hukukunun uygulanmasını gerektirmektedir. Yani bu, aslında uluslararası yatırım hukuku teorisinde genel kabul edilen bir esastır.

3.3.5. Onay Başvurusunun Değerlendirilmesi

Üç çeşit yabancı yatırımlı işletmeleri düzenleyen kanunlarda işletmenin kuruluş başvurusunun onaylanmayacağı durumlar sıralanmış olup, benzer şekilde ifadeler kullanılmıştır. Örneğin, sermayeye katılımlı ortaklık işletmesinin kuruluş başvurusunda aşağıdaki durumlardan biri varsa başvuru onaylanmaz:¹⁸²

- Ulusal egemenliği zedeleyecekse,
- Çin kanunlarına aykırı ise,
- Çin'in milli ekonomisinin kalkınma ihtiyacına uygun değilse,
- Çevre kirliliğine yol açacaksa,
- İmzalanan anlaşma, sözleşme ve tüzük adil olmayıp, bir tarafın hakkını ihlal edecekse.

Yukarıda geçen hüküm genel prensip niteliğindedir. Uygulamada Yabancı Yatırım Sektörel Rehber Kataloğu içinde yer alan yasak alandaki sektörlerde yabancı yatırımlı işletmelerin kurulamayacağı, yerel katılım şartı aranan sınırlı ve teşvik edilen alandaki sektörlerde tümüyle yabancı sermayeli işletmelerin kurulamayacağı düşünülmektedir. Onaylayıcı kurumun karar alma süresi, Çin-yabancı sermayeye

¹⁸⁰ SKOKUY, md. 12; SDOKUN, md. 55.

¹⁸¹ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 76.

¹⁸² SKOKUY, md. 4.

katılımlı ortaklık işletmesi ve tümüyle yabancı sermayeli işletme için en fazla 90 gündür.¹⁸³ Bu süre sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesi için ise en fazla 45 gün olmaktadır.¹⁸⁴

Eğer işletmenin kuruluş başvurusu onaylanırsa belirttiğimiz gibi onay belgesi verilir. Ortaklar (tümüyle yabancı sermayeli işletmede ise yabancı yatırımcı) onay belgesi verildikten sonra bir ay içerisinde devletin ilgili düzenlemeleri çerçevesinde sanayi ve ticaret yönetim kurumlarına tescil işlemlerini yaptırmalıdır. İşletme ruhsatının verildiği tarih işletmenin kurulduğu tarihtir.¹⁸⁵

Görüldüğü gibi, üç tip yabancı yatırımlı işletmenin onay ve tescil prosedürüne ilişkin hükümler hemen hemen aynıdır. Göze çarpan fark ise, sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesinde onaylayıcı kurumun proje onayı için karar alma süresinin sınırı 45 gün olup, diğerlerinden daha kısa olmasıdır.

¹⁸³ SKOKUY, md. 8; TYSİK md. 11.

¹⁸⁴ SDOKUN, md. 7.

¹⁸⁵ SKOKUY, md. 9; SDOK, md. 11; TYSİKUN, md. 16.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLARIN ÇİN'E GİRİŞ

YÖNTEMLERİ

4.1. YABANCI YATIRIMIN ÜLKEYE GİRİŞİ

Doğrudan yabancı yatırımın ev sahibi ülkeye yoğun bir şekilde girişi, söz konusu ülkenin yatırımı çekme politikasının sonucudur. Doğrudan yabancı yatırımı çekmek; ev sahibi ülkenin, yabancı yatırımcının kendi sermayesini kullanarak ülkede üretim ve ticarete bulunmasına izin vermek, aynı anda yabancı yatırımcıyı belli ticari kontrol yetkisiyle donatmak şeklindeki yatırım politikasıdır.¹⁸⁶ Bunun yanında, yatırımcının ülkeye girişinden sonra, faaliyetini yürütme biçimi bakımından da şartlar getirilebilir.¹⁸⁷

Çin 1978'de dışı açılım politikasını belirledikten sonra, hükümet ekonomi ve teknoloji alanında çeşitli şekilde dışı yönelik iş birliklerini aktif bir şekilde ileri sürerek, yabancı sermaye ve gelişmiş teknolojiyi ülkeye çekmeye çalışmıştır. Yabancı yatırımı teşvik edici girişimlerde bulunmuştur. Bu da Reform ve Açılım hareketinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Reform ve Açılım'ın ilk döneminde yatırımın ülkeye girme yöntemleri üç çeşit yabancı yatırımlı işletmeleri kurmak ve dışı yönelik işbirliğinde doğal kaynakları geliştirmek ile sınırlı kalmıştır. Reform ve Açılım'ın derinleşmesiyle yatırımın ülkeye girme yöntemleri giderek çoğalmıştır.

Günümüzde yabancı yatırımcıların Çin'de doğrudan sermaye yatırımlarını gerçekleştirme yöntemleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

¹⁸⁶ 马龙图： 利用外资简明教程， 北京， 2000 年， 第 4 页。（MA Longtu: Yabancı Sermayeden Yararlanma Temel Ders Kitabı, Pekin, 2000, s. 4）.

¹⁸⁷ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 75.

- Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesi kurma,
- Çin-yabancı sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesi kurma,
- Tümüyle yabancı sermayeli işletme kurma,
- Yabancı yatırımlı anonim şirket kurma,
- Yabancı yatırımlı holding şirket kurma,
- Sınır ötesi birleşme ve satın alma (M&A),
- Çin-yabancı işbirliğinde enerji kaynaklarını geliştirme,
- YİD şeklinde yatırım yapma,
- Şube açma,
- Temsilcilik ofisi (irtibat bürosu) açma.

Çin’de değişik yatırım yöntemlerinde kullanılan yatırım araçları hukuki statüsü, kurulma prosedürü, yönetim yetkisinin dağılımı, yatırımcıların hakları ve sorumlulukları, sermayenin ödenme şekli, vergi indirimi bakımından çok farklılık göstermektedir. Onun için, uygun yatırım biçiminin seçilmesi yatırımın sorunsuz gerçekleşmesi ve yatırım aracının gelişiminde önem taşımaktadır.

Çin mevzuat sisteminin özelliklerini inceleyen başlığımızda belirttiğimiz gibi, yukarıda sıralanan yatırım araçlarından ilk üçü, doktrinde “yabancı yatırımlı işletmeler” olarak ele alınmaktadır. Bu üç yabancı yatırımlı işletme bazı bakımlardan birbirlerine benzemekle birlikte, onları düzenleyen mevzuat da olgunlaşmıştır. Devlet Konseyi birimlerinin bu üç çeşit işletmenin belli konularına ilişkin düzenlemeleri, aynı tebliğler içinde yer almaktadır ve aynı hükümlerin bu üç çeşit işletmenin hepsi için uygulanacağı belirtilmektedir. Onun için, biz de çalışmamızda doğrudan yatırımın Çin’e girme yöntemlerini incelerken, söz konusu üç çeşit işletmeyi bir başlık altında ele alacağız.

4.2. YABANCI YATIRIMLI İŞLETME KURMA

Yeniden yabancı yatırımlı işletme kurma, belli yabancı ülke yatırımcılarının ev sahibi ülke hukukuna göre, o ülkede hisselerinin kısmen veya tümüyle kendilerine ait olduğu işletmeleri kurmasına denmektedir.¹⁸⁸ Sıfırdan yeni yatırımların yapılması yatırımın en yaygın gerçekleşme yöntemidir¹⁸⁹ ve ev sahibi ülkenin doğrudan yabancı yatırıma yönelik politikasını en açık şekilde yansıtmaktadır.

Yabancı yatırımcıların Çin sınırları içerisinde sermaye yatırarak, mevcut Çin işletmeleri ya da diğer ekonomik teşebbüslerle ekonomik iş birliği yapmasının en önemli yöntemlerinden biri yeniden Çin-yabancı ortaklığı (Sino-Foreign Joint Venture) kurmaktır. Bu tür ortaklık da ortaklığın dayandığı esasın farklı olması nedeniyle, Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklığı (Sino-Foreign Equity Joint Venture) ve Çin-yabancı sözleşmeye dayalı ortaklığı (Sino-Foreign Contractual Joint Venture) olmak üzere iki farklı biçimde örgütlenmektedir. Çin’de bunlardan ilkinde Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesi denmektedir. İkincisine ise Çin-yabancı sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesi denmektedir. Uluslararası alanda yerel ortak, yerel idare nezdinde etkili bir çözüm bulucu olabilir.¹⁹⁰ Yabancı yatırımcıların Çinli işletmelerle ortaklık oluşturmaksızın, sermayenin tamamını kendileri yatırarak kurdukları işletmelere tümüyle yabancı sermayeli işletme (Wholly Foreign-Owned Enterprise) adı verilmektedir.

Bu üç çeşit işletmeyi üç farklı kanun düzenler. Aşağıda bu işletmelerin hukuki statüsü ve örgütlenme biçimini inceleyeceğiz.

4.2.1. Çin-Yabancı Sermayeye Katılımlı Ortaklık İşletmesi

Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesi SKOK ve ona dayanılarak çıkarılan SKOKUY ile düzen altına alınmaktadır. SKOK’nın ilk maddesindeki hükümden

¹⁸⁸ 葛亮 / 梁蓓: 国际投资法学, 北京, 1994 年, 第 152 页。(GE Liang / LIANG Bei: Uluslararası Yatırım Hukuku, Pekin, 1994, s. 152) .

¹⁸⁹ Bu tür yatırımlar, sıfırdan yeni yatırımlar ya da komple yeni yatırımlar olarak İngilizcede "greenfield investments" şeklinde ifade edilmektedir. Bkz. DEMİRCAN Hayrettin: Dünyada ve Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları ve Stratejileri, Ankara, 2003, s. 3, KIRLI AYDEMİR Deniz, s. 29’dan naklen.

¹⁹⁰ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 84.

şu tanım çıkmaktadır: Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesi; yabancı şirket, işletme ve diğer ekonomik kuruluşlar veya gerçek kişilerin eşitlik ve karşılıklılık ilkesine uyarak Çin hükümetinin onayı ile Çin sınırları içerisinde Çinli şirket, işletme veya diğer ekonomik teşebbüslerle birlikte kurdukları ortaklık işletmesidir.

Sermayeye katılımlı ortaklık işletmesinin yasal örgütlenme biçimi ise limited şirkettir. Şirket onaylanıp kurulduktan sonra Çin tüzel kişisi statüsünü kazanır. Yani, şirket Çin şirkettir.¹⁹¹ İşletmenin ortak sayısı 50'yi geçmemelidir. Çünkü ÇŞK'ya göre, limited şirket en fazla 50 hissedar tarafından birlikte sermaye yatırılarak kurulabilir.¹⁹²

Bu tür işletmede ortaklar birlikte sermaye yatırır, ticari faaliyetleri yürütür, ticari riskler ve zarardan sorumlu olur. Her ortak kayıtlı sermayesinin oranına göre karı paylaşır.¹⁹³ Her ortağın ortaklık işletmesine karşı sorumluluğu, kendi ödemeyi taahhüt ettiği sermaye tutarı ile sınırlıdır.¹⁹⁴ Ortaklık işletmesi sermayesinin tamamıyla işletmenin borç sorumluluğunu üstlenir. İşletmenin yönetiminde, Çinli ve yabancı ortaklardan bir taraf yönetim kurulu başkanı oluyorsa, diğer taraf yönetim kurulu başkan yardımcısı olmalıdır.¹⁹⁵ Eğer Çinli ortağın bir devlet şirketi olduğu düşünülürse, söz konusu yabancı yatırımlı şirketin "yönetim kurulundaki devlet kurumundan gelen üyeler vasıtasıyla devlet politikası yürütülebilir."¹⁹⁶

4.2.2. Çin-Yabancı Sözleşmeye Dayalı Ortaklık İşletmesi

Çin-yabancı sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesi SKOK ve ona dayanılarak çıkarılan SDOKUN ile düzen altına alınmaktadır. SDOK'nın ilk maddesindeki hükümden şu tanım çıkmaktadır: Çin-yabancı sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesi; yabancı ülke işletmeleri ve diğer ekonomik teşebbüslerin veya gerçek kişilerin eşitlik ve karşılıklılık

¹⁹¹ SKOKUY, md. 2.

¹⁹² ÇŞK, md. 24.

¹⁹³ SKOK, md. 4.

¹⁹⁴ SKOKUY, md. 6.

¹⁹⁵ SKOK, md. 6.

¹⁹⁶ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 83.

ilkesine uyarak, Çin işletmeleri veya diğer ekonomik teşebbüsleriyle, Çin sınırları içinde ortak kurdukları sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesidir.

Sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesi ile sermayeye katımlı ortaklık işletmesinin kurucularına ilişkin hükümler aynıdır. Bunun dışında yine birçok açıdan benzerlik göstermektedir. Örneğin, ikisinde de yerli ve yabancı yatırımcılar birlikte sermaye yatırır, işletmeyi birlikte işletir, kazançları birlikte paylaşır. Bu nedenle iki işletmeyi düzenleyen mevzuat metni de benzer biçimde hazırlanmıştır. Ancak, iki işletme örgütlenme biçimi, yönetim şekli, kar taksimi gibi açılardan farklıdır. Sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesi örgütlenme biçimi, yönetim şekli ve kar taksimi bakımından daha serbestliğe sahiptir. Yatırımcılar sözleşmeye dayanarak daha değişik biçimde yatırımı gerçekleştirebilir. Sözgelimi, ilgili konular yasal olmaktan çok, sözleşmede serbest şekilde kararlaştırılabilir. Ortaklar bu tür işletmeyi kurarken, kanundaki hükümlere göre ortaklık işletmesi sözleşmesinde yatırım veya işbirliği şartları, kar veya ürünün paylaşımı, risk ve zararın üstlenmesi, idare tarzı ve ortaklık işletmesinin feshinde malvarlığın aidiyeti gibi konuları kararlaştırmalıdır.¹⁹⁷

Söz konusu işletmenin kazançlarının paylaşım biçimi sözleşmede açıkça belirlenmemişse nasıl paylaşılacağı konusunda, kanun ve uygulama normlarında hüküm bulunmamaktadır. Uygulamada, kazançların sermaye oranına göre paylaşılacağı kolayca çıkartılabilir.

Ortakların işletmeye karşı sorumluluğu konusunda, işletmenin örgütlenme biçimine bakılarak farklı hükümler getirilmiştir. Örgütlenme biçimi konusunda ise kanun, yasal bir şekil aramamıştır. Kanun sadece ortaklık işletmesi Çin hukukundaki tüzel kişiye ilişkin hükümlere uyduğu takdirde, yasal olarak Çin tüzel kişisi statüsünü kazanacağını belirtmektedir.¹⁹⁸

Çin tüzel kişisi statüsünü kazanabilecek sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesinin yasal örgütlenme biçimi ise limited şirkettir. Diğer bir ifadeyle, ortaklık işletmesi

¹⁹⁷ SDOK, md. 2.

¹⁹⁸ SDOK, md. 2.

hukuken tüzel kişi statüsünü kazanmak için limited şirket şeklinde örgütlenmelidir. Limited şirket şeklinde örgütlenmişse, ortaklık sözleşmesinde başkaca anlaşma bulunmadıkça, ortaklar kendi yatırımları veya sağladığı koşulları sınırında ortaklık işletmesi karşısında sorumludur. Ortaklık işletmesi ise işletme sermayesinin tamamıyla işletmenin borç sorumluluğunu üstlenir.¹⁹⁹

Limited şirket şeklinde kurulmayan ortaklık işletmesi tüzel kişi statüsüne sahip değildir. Onlar, niteliği bakımından adi ortaklığa benzemektedir. Sadece Çinli ve yabancı ortakların işbirliğinde işletilen ve yönetilen ortaklık kuruluşudur. Bağımsız hukuki statüde işletme teşekkülü de kurulmaz. Bu tür ortaklık işletmesi uygulamada az görülürse de mevcuttur. Onun kurucu ortakları Çin medeni kanunlarındaki ilgili hükümlere göre hukuki sorumluluğu üstlenir.²⁰⁰ Burada bahsi geçen "medeni kanunlardaki ilgili hükümler" ise Medeni Kanun Genel Hükümleri'nde yer alan tüzel kişi statüsünde olmayan ortaklık işletmesi hakkındaki hükümlere denmektedir.

Tüzel kişi statüsüne sahip olmayan sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesinin sermayesi ortakların ayrıntılı mülkiyetinde olur. Ortaklar anlaşarak işletme malvarlığının kendilerinin birlikte mülkiyetinde olacağını ya da kısmen ayrıntılı mülkiyetinde, kısmen birlikte mülkiyetinde olacağını kararlaştırabilir. Ortaklık işletmesinin ticaretiyle edinilen mallar ise ortakların birlikte mülkiyetinde olur.²⁰¹

Sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesinin yönetiminde, söz konusu işletmenin örgütlenme biçimine göre, yönetim kurulu (limited şirket şeklinde kurulmuşsa) ya da birleşik yönetim organı (limited şirket şeklinde kurulmamışsa) kurulmalıdır. Çinli ve yabancı ortaklardan bir taraf yönetim kurulu başkanı ya da birleşik yönetim organı müdürü oluyorsa, diğer taraf yönetim kurulu başkan yardımcısı ya da birleşik yönetim organı müdür yardımcısı olmalıdır.²⁰²

¹⁹⁹ SDOKUN, md. 14.

²⁰⁰ SDOKUN, md. 50.

²⁰¹ SDOKUN, md. 52.

²⁰² SDOK, md. 12.

4.2.3. Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletme

Yabancı yatırımcıların Çin'de tümüyle yabancı sermayeli işletme kurması, yabancı yatırımın ülkeye girmesinin diğer bir yöntemidir. Tümüyle yabancı sermayeli işletmeler TYSİK ve ona dayanılarak çıkarılan TYSİKUN ile düzenleme altına alınmaktadır.

TYSİK'nın 2. maddesinde söz konusu işletme için yapılan tanım aşağıdaki gibidir:

"Bu kanunda ifade edilen tümüyle yabancı sermayeli işletme; Çin'in ilgili kanunlarına göre Çin sınırları içinde kurulan, tüm sermayesi yabancı ülke yatırımcılarınca yatırılan işletmedir. Yabancı ülke işletmeleri ve diğer ekonomik kuruluşlarının Çin sınırları içindeki şubelerini kapsamaz."

Tanımda bu tür işletmenin sermayesinin tümüyle yabancı yatırımcılar tarafından sağlanması hükme bağlanmıştır. Onun için, bu tür işletme yatırımcı unsuru bakımından, yabancı işletme ve diğer ekonomik teşebbüsler veya gerçek kişiler tarafından kurulmaktadır. Herhangi bir yerli yatırımcı unsuru söz konusu olmamaktadır. Bu da söz konusu işletmenin en önemli özelliğidir. Tümüyle yabancı sermayeli işletmeyi bir yabancı yatırımcı kendi başına da kurabilir, diğer yabancı yatırımcılarla ortak olarak da kurabilir.²⁰³ Sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesini incelerken, onun birçok açıdan sermayeye katımlı ortaklık işletmesine benzediğini ve onları düzenleyen mevzuat metninin de benzer biçimde hazırlandığını belirtmiştik. Ancak, tümüyle yabancı sermayeli işletmenin sermayesi tamamen yabancı sermayeden oluşacağı, yönetim ve kontrol yetkisinin de yabancı gerçek kişilere ait olacağı için getirilen düzenlemeler önceki iki işletme için getirilen düzenlemelerden daha farklı olmaktadır.

Tümüyle yabancı sermayeli işletme tüzel kişi statüsüne kimi zaman sahip olabilir, kimi zaman sahip olmayabilir. Çin hukukunun tüzel kişilikle ilişkin hükümlerine uygunsuz yasal şekilde Çin tüzel kişilik vasfını kazanır.²⁰⁴ İşletmenin sorumluluk şekli ise

²⁰³赵相林 / 曹俊, 第 134-135 页。(ZHAO Xianglin / CAO Jun, s. 134-135).

²⁰⁴ TYSİK, md. 8.

örgütlenme biçimine göre belirlenir. Konuyla ilgili olarak TYSKUN'nin 18. maddesinde şu hükümler yer almaktadır:

"Tümüyle yabancı sermayeli işletmenin örgütlenme biçimi limited şirkettir. Onaylanmak kaydıyla diğer sorumluluk biçimlerinde de olabilir.

Eğer tümüyle yabancı sermayeli işletme limited şirket ise, yabancı yatırımcının işletme karşısındaki sorumluluğu kendi yatırmayı taahhüt ettiği sermaye tutarı ile sınırlıdır.

Eğer tümüyle yabancı sermayeli işletme diğer sorumluluk biçimlerindeyse, yabancı yatırımcının işletmeye karşı sorumluluğu için Çin kanunları ve düzenlemelerindeki hükümler uygulanır."

İlk fıkrada geçen "diğer sorumluluk biçimlerinde de olabilir" ifadesi, aslında işletmenin diğer biçimlerde de örgütlenebileceğini ifade etmektedir. Zira Çincedeki "limited şirket" kavramı da "sınırlı sorumluluk şirketi" anlamına gelmektedir. Kavram şirket hissedarlarının şirkete karşı sorumluluğunun kendi yatırmayı taahhüt ettiği sermaye tutarı ile sınırlı olduğunu ifade etmektedir. Onun için, kanun koyucu "diğer sorumluluk biçimleri" ifadesini kullanarak işletmenin diğer örgütlenme biçimlerinde de örgütlenebileceğini ifade etmiştir. Bu nedenle, fıkradaki "diğer sorumluluk biçimlerinde de olabilir" ifadesi "diğer örgütlenme biçimlerinde de olabilir" şeklinde, üçüncü fıkradaki "işletme diğer sorumluluk biçimlerindeyse" ifadesi ise "işletme diğer örgütlenme biçimlerindeyse" şeklinde anlaşılmalıdır. Zira doktrinde de işletmenin örgütlenme biçimi incelenirken sorumluluk biçimi ile yakın bağlantı kurularak incelenmektedir. Ancak, biz yine de kanun koyucunun işletmenin örgütlenme biçimi ile sorumluluk biçimini karıştırdığı düşüncesindeyiz.

Yukarıda yer alan maddenin ilk fıkrasından, kanun koyucunun tümüyle yabancı sermayeli işletmenin örgütlenme biçimi için limited şirket şeklini tercih ettiği, ama özel durumlarda onaylayıcı kurumun işletmenin diğer örgütlenme biçiminde kurulmasına da izin verebileceği sonucu çıkmaktadır. Diğer örgütlenme biçimi ile kastedilen nedir? İlk önce anonim şirket şekli aklımıza gelebilir. Ancak, TYSİK'da ve TYSİKUN'de yabancı sermayeli anonim şirketle ilgili özel hükümler bulunmamaktadır. Yabancı yatırımlı anonim şirketleri düzenleyen Yabancı Yatırımcıların Anonim Şirket Kurmasına İlişkin

Bazı Konular Hakkında Geçici Hükümler'de, söz konusu şirketin kurulması için Çin-yabancı ortaklığı şartı aranmıştır. Onun için, bir "tümüyle yabancı sermayeli anonim şirket" söz konusu değildir. Bu nedenle, diğer örgütlenme biçimleri ise genel itibariyle, adi ortaklık ve bireysel işletme şeklini ifade etmektedir. Bu durumda yabancı yatırımcılar sınırsız şekilde işletmenin borç sorumluluğunu üstlenmelidir.²⁰⁵ Onun için, uygulamada tümüyle yabancı sermayeli işletmelerin çoğu yine de limited şirket şeklinde kurulmaktadır.

Tümüyle yabancı sermayeli işletmeye yabancı yatırımcılar bağımsız şekilde sahip olduğundan, ilgili mevzuatta işletmenin iç yönetim düzeniyle ilgili yasal hükümler getirilmemiştir. Aksine, onaylandığı ticaret alanı çerçevesinde kendi kendini idare edeceği, müdahaleye uğramayacağı belirtilmiştir.²⁰⁶ Uygulamada tümüyle yabancı sermayeli işletmenin idare organı ve onun yetkisi, karar alma usulü, yasal temsilcisi, genel müdürü gibi yetkililerin sorumluluğu ve yetki sınırı gibi konuların hepsi işletmenin tüzüğünde belirlenmektedir.²⁰⁷

Tümüyle yabancı sermayeli işletmelerle yerel ekonomik teşebbüsler arasındaki ilişki iç hukuk ilişkisidir ve bu ilişkilerde Çin hukuku uygulanır. Çin tümüyle yabancı sermayeli işletmeler üzerinde hem yerel yargı yetkisine sahiptir, hem kişisel yargı yetkisine sahiptir. Kaynak ülkeler işletme sermayesinin tümüyle kendi vatandaşı tarafından kontrol edilmesine dayanarak yargı yetkisini ileri süremez.²⁰⁸

4.3. YABANCI YATIRIMLI ANONİM ŞİRKET KURMA

Yabancı yatırımcıların Çinli yatırımcılarla ortak olarak anonim şirket kurması, doğrudan yatırımın Çin'e girmesinin bir diğer yöntemidir. Konuya ilişkin düzenleme ise, Yabancı Yatırımcıların Anonim Şirket Kurmasına İlişkin Bazı Konular Hakkında Geçici Hükümler'dir (Anonim Şirket Hükümleri). Bu düzenlemenin kabul edilip

²⁰⁵ 赵相林 / 曹俊, 第 137 页。(ZHAO Xianglin / CAO Jun, s. 137).

²⁰⁶ TYSİKUN, md. 6.

²⁰⁷ 曹建明 / 陈治东, 第 60 页。(CAO Jianming / CHEN Zhidong, s. 60) .

²⁰⁸ 赵相林 / 曹俊, 第 135 页。(ZHAO Xianglin / CAO Jun, s. 135).

uygulanmasından itibaren, yabancı yatırımlı anonim şirket Çin hukukunca resmi şekilde tanınmıştır. Anonim Şirket Hükümleri'nin 2. maddesinde söz konusu şirket için yapılan tanım aynen şu şekildedir:

"Yabancı yatırımlı anonim şirket; bu düzenlemeye dayanılarak kurulan, sermayesinin tamamı eşit değerli paylardan oluşan, hissedarların şirkete karşı sorumluluğu kendileri satın almayı taahhüt ettiği paylarla sınırlı olan, şirket kendi malvarlığının tamamıyla borçlarından sorumlu olan, şirket payları Çinli ve yabancı hissedarların elinde bulunan, yabancı hissedarlar satın alan ve elinde bulunduran paylar şirket kayıtlı sermayesinin %25'inin üzerinde olan işletme tüzel kişisidir."

Yabancı yatırımlı anonim şirket tanıtımda yer alan özelliklerin yanı sıra, yerel yatırımlı anonim şirketlerin genel özelliklerini de taşımaktadır. Anonim Şirket Hükümleri'nde farklı hüküm getirilmeyen konular için, ÇŞK'daki anonim şirketle ilgili hükümler uygulanmaktadır. Üç çeşit yabancı yatırımlı işletmeler ile hukuki statüsü, örgütlenme biçimi ve yatırımcıların şirkete karşı sorumluluğu bakımından farklılıklar göstermektedir. Üç çeşit yabancı yatırımlı işletmenin kurulması yetki sınırı koşuluna uygun olmak kaydıyla yerel hükümetlerce de onaylanabilirken, yabancı yatırımlı anonim şirketin kurulması yalnızca Ticaret Bakanlığı tarafından onaylanabilmektedir.²⁰⁹

Yabancı yatırımlı anonim şirket yeniden tescil etme şeklinde kurulacaksa, kurucularından en az biri yabancı olmalıdır.²¹⁰ Yeniden kurma, yabancı yatırımlı anonim şirketin teşekkül edilmesinin tek yolu değildir. Bir yerel yatırımlı anonim şirket de sermaye arttırma, payı devretme ve yabancı hissedarların elinde bulunduracağı payları dağıtma yoluyla şirketin yabancı yatırımlı anonim şirkete dönüştürülmesi için başvuruda bulunabilir. Bu yöntemde de yabancı yatırımcının satın aldığı ve elinde bulundurduğu hisse oranı şirket kayıtlı sermayesinin %25'inin üzerinde olması gerekir.²¹¹

²⁰⁹ Anonim Şirket Hükümleri, md. 9.

²¹⁰ Anonim Şirket Hükümleri, md. 6.

²¹¹ Anonim Şirket Hükümleri, md. 20.

4.4. YABANCI YATIRIMLI HOLDİNG ŞİRKET KURMA

Holding şirket kavramı hukuki metinlerde sınırları belli ve net bir şekilde tanımlanmamaktadır. En genel tanımıyla holding şirket, ticari hayatta avantaj elde etmek için bir araya gelen şirketler topluluğudur.²¹² Şirketin denetim unsurunu esas alan yaklaşıma göre ise holding şirket, yeteri kadar hisse senedini elinde bulundurarak gruptaki diğer şirketleri denetleyen şirket olarak tanımlanabilir.²¹³

Çin'de Reform ve Açılım'ın ilk döneminde, yabancı yatırımlı holding şirketlerin kurulmasından söz edilemezdi. 1990'lı yıllara gelince, ülkede piyasa ekonomisinin giderek gelişmesiyle tek bir yabancı şirketin, özellikle çok uluslu şirketlerin, Çin'de birden fazla yatırım projesine sahip olduğu durumlar yaygınlaşmıştır. Onun için, çok uluslu şirketler Çin'deki yatırımlarını daha iyi yürütebilmek için Çin'de holding şirket kurma ihtiyacı duymuştur. Böylece devlet yabancı yatırımlı holding şirketlerin kurulması ve ticari faaliyetlerini düzenleyen düzenlemeleri çıkararak uygulamaya koymuştur. Holding şirketle ilgili ilk kapsamlı düzenleme ise DTEB'nin 1995'te yayınladığı Yabancı Yatırımcıların Holding Şirket Kurmasına İlişkin Geçici Hükümler'dir. Bu düzenlemede holding şirket kavramı tanımlanmış, kurulma koşulları ve prosedürü, yabancı yatırımcıların sorumlulukları belirtilmiştir. Daha sonra DTEB'nin yerini alan Ticaret Bakanlığı 2004'te Yabancı Yatırımcıların Holding Şirket Kurmasına İlişkin Hükümler'i (buna "Holding Şirket Hükümleri" denir) yayınlamış ve geçici hüküm niteliğindeki eski düzenlemeyi yürürlükten kaldırmıştır.

Holding Şirket Hükümleri'nin 2. maddesinde yapılan tanıma göre, "yabancı yatırımlı holding şirket; yabancı yatırımcıların Çin'de kendi başına ya da Çinli yatırımcılarla sermayeye katılımlı şekilde kurdukları, doğrudan yatırım ile ilgilenen limited şirkettir." Tanımda holding şirketin örgütlenme biçimi limited şirket ile sınırlandırılmaktadır. Ancak, holding şirketin Çin'de yatırım yapma esnasında yabancı yatırımlı anonim şirketleri de kurabileceği dikkatten kaçmamalıdır.²¹⁴ Holding şirket

²¹² BÜYÜKİŞİK Emre: "Holdinglerde Dönem sonu İşlemleri ve Konsolide Mali Tablolari", Vergi Dünyası, S. 225, Mayıs 2009, s. 184.

²¹³ ŞİMŞEK M. Şerif: İşletme Bilimlerine Giriş, 10. Baskı, Konya, 2003, s. 81.

²¹⁴ Holding Şirket Hükümleri, md. 14.

tanımda geçen özelliklerin yanı sıra, yerel yatırımlı limited şirketlerin genel özelliklerini de taşımaktadır. Holding Şirket Hükümleri'nde farklı hüküm getirilmeyen konular için, ÇŞK'daki limited şirketle ilgili kurallar uygulanmaktadır. Faaliyet amacı, hukuki statüsü, örgütlenme biçimi, kurulma koşulları ve yatırımcıların şirkete karşı sorumluluğu bakımından üç çeşit yabancı yatırımlı işletmeden ayrılmaktadır. Onların kurulması yetki sınırı koşuluna uygun olmak kaydıyla yerel hükümetlerce de onaylanabilirken, yabancı yatırımlı holding şirketin kurulması yalnızca Ticaret Bakanlığı tarafından onaylanabilmektedir.²¹⁵

Holding şirketin kurulma amacı, doğrudan üretim yapmak ve hizmet sunmak değildir. Aksine, pay ile yatırım yapmaktır. Zira Çin'de yabancı yatırımlı holding şirketin doğrudan üretimle ilgilenmesi de yasaklanmaktadır.²¹⁶ Holding şirketin kurulma amacı şirketin yüksek tutarda sermayeye sahip olmasını gerektirmektedir. Holding Şirket Hükümleri'ne göre, holding şirket kurmak için başvuruda bulunan yatırımcılar öncelikle aşağıdaki kriterleri sağlamalıdır:²¹⁷

- Holding şirket kurma başvurusunda bulunmadan bir yıl önce yabancı yatırımcının toplam sermaye tutarı 400 milyon ABD dolarından düşük olmamak ve Çin sınırları içinde yabancı yatırımlı işletme kurmuş olmak ve fiilen ödediği kayıtlı sermaye tutarı 10 milyon ABD dolarını geçmiş olmak. Ya da, yabancı yatırımcı Çin sınırları içinde 10'dan fazla yabancı yatırımlı işletme kurmuş olmak ve fiilen ödediği kayıtlı sermaye tutarı 30 milyon ABD dolarını geçmiş olmak.

- Yabancı yatırımcılar Çinli yatırımcılarla ortak olarak sermayeye katılımlı şekilde holding şirket kuracaksa, başvuruda bulunmadan bir yıl önce Çinli yatırımcının toplam sermaye tutarı 100 milyon RMB'den düşük olmamak.

- Kurulacak holding şirketin kayıtlı sermayesi 30 milyon ABD dolarından düşük olmamak.

Bu koşullara göre, holding şirket kurmak isteyen yabancı yatırımcının Çin'de

²¹⁵ Holding Şirket Hükümleri, md. 6.

²¹⁶ Holding Şirket Hükümleri, md. 28.

²¹⁷ Holding Şirket Hükümleri, md. 3.

daha önce yabancı yatırımlı işletme kurmuş ve iyi bir performans göstermiş olması beklenmektedir.

4.5. SINIR ÖTESİ BİRLEŞME VE SATIN ALMA (M&A)

Sınır ötesi birleşme ve satın alma (Cross-Border Merger and Acquisition: M&A), yabancı yatırımcıların birleşme ya da satın alma şeklinde ev sahibi ülkedeki yerel yatırımlı işletmelerin kontrol yetkisini kazanmasıdır. Yabancı doğrudan yatırımın asıl kaynağı haline gelen çok uluslu şirketler de, kendi ülkelerinde yaptıkları birleşmeler sonucunda güçlerini arttırmıştır.²¹⁸

Birleşme, daha önce ayrı olan iki şirketin mal varlıklarını birleştirip, yeni bir tüzel kişilik oluşturması yoluyla gerçekleşir. Burada finansal kaynakların ve sorumlulukların da birleştirilmesi söz konusudur. Devralma ya da diğer bir deyişle satın alma ise bir şirketin mal varlığının başka bir şirkete transfer edilmesiyle gerçekleşir. Genellikle satın alanlar endüstri standartlarına göre daha büyüktürler ve kendilerinden daha küçük şirketleri satın alırlar. Bunun ötesinde birleşme ve devralmalarda özellikle kontrol ve yönetime ilişkin otorite ve beceriler de bu yeni yapılanmaya geçerek yeniden şekillenir.²¹⁹

20. yüzyılın 80'li yıllarında yabancı yatırımcıların Çin'de doğrudan yatırım yapma şekli esas itibarıyla yeniden üç çeşit yabancı yatırımlı işletmeleri kurmakken, 90'lı yıllarda Çin'deki işletmeleri satın alması da yatırımın önemli şekline dönüşmüştür. Ancak, o dönemde söz konusu yatırım biçimiyle ilgili detaylı düzenleme olmadığından, hükümetçe "özel olay denetimi" şeklinde yönetildiği düşünülebilir. 2003'te, konuyla ilgili ilk düzenleme Yabancı Yatırımcıların Yurtiçi İşletmeleri Satın Almasına İlişkin Geçici Hükümler DTEB tarafından yayınlanmıştır. 2006'da ise Ticaret Bakanlığı, Yabancı Yatırımcıların Yurtiçindeki İşletmeleri Satın Almasına İlişkin Hükümler'i (buna "Birleşme ve Satın Alma Hükümleri" denir) yayınlamaya koymuştur. Bununla 2003'teki geçici düzenleme uygulamadan kaldırılmıştır. Yeni düzenlemede, Çin'e yönelik

²¹⁸ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 2.

²¹⁹ BİLGİN Zeynep / ERDOĞMUŞ Z. İrem: "Birleşme ve Devralmada Uluslararası Boyut ve Pazarlama Yansımaları", Şirket Birleşmeleri, İstanbul, 2004, s. 432-433.

birleşme ve satın alma hareketlerine detaylı hükümler getirilmiştir. Birleşme ve Satın Alma Hükümleri'nin 2. maddesinde söz konusu yatırım yöntemine ilişkin olarak yapılan tanım aynen şu şekildedir:

"Bu düzenlemede geçen yabancı yatırımcının yurtiçindeki işletmelerle birleşmesi veya onları satın alması: yabancı yatırımcının yurtiçindeki gayri yabancı yatırımlı işletme (aşağıda 'yurtiçi şirket' olarak anılacaktır) hissedarlarının payını satın alıp veya yurtiçi şirketin arttırılan payını satın almayı taahhüt edip, söz konusu şirketi yabancı yatırımlı işletmeye dönüştürerek tescil etmesine (payı satın alma); ya da yabancı yatırımcının yabancı yatırımlı işletme kurup, bu işletme aracılığıyla yurtiçi şirketin varlığını satın almasına veya yabancı yatırımcının yurtiçi şirketin varlığını satın alıp, bu varlığı yatırarak yabancı yatırımlı işletme kurmasına (varlığı satın alma) denmektedir."

Tanımdaki ifadelere göre, Çin'de yabancı yatırımcıların birleşme ve satın almayı gerçekleştirme şekli aşağıdaki dörde ayrılabilir:

- Yurtiçi şirket hissedarlarının payını satın alma,
- Yurtiçi şirketin arttırılan payını satın almayı taahhüt etme,

(Bu iki şekle "payı satın" alma denmektedir)

• Daha önce kurduğu yabancı yatırımlı işletmesi aracılığıyla yurtiçi şirketin varlığını satın alma,

• Yurtiçi şirketin varlığını doğrudan satın alarak ve bu varlığı yatırarak yabancı yatırımlı işletme kurma.

(Bu iki şekle "varlıkları satın alma" denmektedir)

Tanıma göre, payı satın almada yurtiçi şirket yabancı yatırımlı işletmeye dönüştürülerek tescil edilir. Varlıkları satın almada ise yabancı yatırımlı işletme ya da yabancı yatırımcı yurtiçi şirketin varlıklarını satın alır. Satın alınacak şirketler ise yurtiçi şirketler, yani milli şirketlerle sınırlıdır. Mevcut yabancı yatırımlı işletmelerin, örneğin bir

Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesinin, ikinci bir yabancı yatırımcı tarafından satın alınması için Birleşme ve Satın Alma Hükümleri uygulanmaz. Zira Birleşme ve Satın Alma Hükümleri'nin 51. maddesinde, yabancı yatırımlı işletmelerin ikinci bir yabancı yatırımcı tarafından satın alınması için, o işletmeleri düzenleyen kanun ve düzenlemelerin uygulanacağı belirtilmektedir.

Satın alıcı yatırımcı bakımından, birleşme ve satın almayı sadece yabancı yatırımcılar değil, yabancı yatırımlı işletmeler de gerçekleştirebilmektedir. Bunların yanı sıra, yabancı yatırımlı holding şirketlerin yurtiçi şirketleri satın almasında da Birleşme ve Satın Alma Hükümleri uygulanmaktadır.²²⁰ Yani, Çin'de tescil edilip kurulan yabancı yatırımlı işletmeler ile holding şirketler Çin işletmesi (hatta belli durumlarda Çin tüzel kişisi) olmasına rağmen, birleşme ve satın almada onlar yabancı yatırımcı olarak değerlendirilmektedir. Bize göre, sermaye kaynağının "yabancı" olması onları bu özelliğe sahip kılmaktadır. Yabancı yatırımlı holding şirketler birleşme ve satın almayı gerçekleştiren önemli araçtır.²²¹

4.6. YİD (YAP - İŞLET - DEVRET) ŞEKLİNDE YATIRIM YAPMA

Yabancı yatırımcıların ev sahibi ülkede Yap – İşlet – Devret: YİD (Build - Operate – Transfer: BOT) şeklinde yatırım yapması, doğrudan yatırımın Çin'e girmesinin yeni gelişen bir yöntemidir.

YİD yatırım şeklinin uluslararası alanda genel kabul edilen bir tanımı bulunmamaktadır. Bir tanımda bu yatırım modeli "bir görevli şirketin kamu idaresine ait bir projenin yatırım ve finansmanı sağlayarak, sözleşme ve şartnamelere uygun bir biçimde inşa ve tesis edip, önceden belirlenmiş bir süre boyunca işletmesine ve nemasını gelir olarak sağlamasına ve daha sonra tesisi devlete ya da bir kamu kurumuna, eksiksiz ve çalışır durumda, borçlarından arî ve bir kül halinde devretmesine imkân tanıyan bir model" olarak tanımlanmıştır.²²² Bu yatırım modeli altyapı sektöründe

²²⁰ Birleşme ve Satın Alma Hükümleri, md. 52.

²²¹ 车丕照，第 322 页。（CHE Pizhao, s. 322）.

²²² YERLİKAYA Gökhan Kürşat: Yap – İşlet – Devret Modeli Hukuki Mahiyeti ve Vergilendirilmesi, Ankara, 2002, s. 26-27.

kullanılmaktadır. Altyapı sektörleri tekel sektörler olduğundan, bu sektörlerde her her yatırımcı yatırım yapamaz.

YİD yatırım modeli yoğun olarak altyapı sektörlerinde kullanılmaktadır. Altyapı sektörleri genelde tekel sektörler olduğundan, bu sektörlerde yatırım yapmayı isteyen her yatırımcı yatırım yapamaz. Onun için, ev sahibi ülke hükümeti belli altyapı projelerinin yatırım hakkını özel bir şekilde yatırımcılara vermektedir.²²³ Söz konusu izinler YİD özel izin anlaşmaları ile verilmektedir. Bu yatırım modelinin hukuki niteliği bakımından farklı görüşler söz konusu olmaktadır. Konuyla ilişkin tartışmalar; ev sahibi ülke ile yabancı yatırımcı arasında imzalanan YİD özel izin anlaşmasının uluslararası hukuktaki anlaşma ya da iç hukuktaki anlaşma olduğu, kamu hukukundaki anlaşma ya da özel hukuktaki anlaşma olduğu, hükümet garantisi gibi konular üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Çin’de YİD yatırım şeklini düzenleyen kapsamlı ve detaylı bir yasa henüz ortaya çıkmamıştır. Fakat ülkedeki YİD şeklindeki yatırımlara yön göstermek amacıyla, kısa ve çok genel nitelikteki hükümleri içeren bazı düzenlemeler koyulmuştur. Onlar, 1995’te DTEB’nin yayınladığı YİD Şeklinde Yabancı Yatırımları Çekmeye İlişkin Konular Hakkında Tebliğ²²⁴ (YİD Tebliği) ve aynı yılda o dönemin Devlet Planlama ve Kalkınma Komitesi’ni içeren üç Devlet Konseyi’ne bağlı birimin yayınladığı Denenecek Yabancı Yatırımlı Özel İzin Projelerinin Onayı ve Yönetimine İlişkin Konular Hakkında Tebliğ’dir²²⁵ (YİD Deneme Tebliği). YİD Deneme Tebliği’nin gerekçesinde şu ifadeler yer almaktadır:

“Uzun zamandır ulaşım, enerji gibi altyapı tesisleri ve altyapı sektörleri ülkemiz milli ekonomisinin kalkınmasındaki darboğaz olmaktadır. Bu durumun iyileştirilmesi için, devletin sektörel politikasına göre aktif şekilde yabancı yatırımlara yön gösterilerek, yatırım, ülkemizin ciddi kalkınma ihtiyacı duyulan altyapı tesisleri ve altyapı sektörlerine çekilmelidir. Onun için, devlet, yabancı yatırımcıları sermayeye katılımlı ortaklık,

²²³ 车丕照，第 321 页。（CHE Pizhao, s. 321）.

²²⁴ DTEB, 16.1.1995.

²²⁵ Çin Devlet Planlama ve Kalkınma Komitesi / Çin Elektr Enerjisi Bakanlığı / Çin Ulaşım Bakanlığı, 21.8.1995.

sözleşmeye dayalı ortaklık ve tümüyle yabancı sermayeli işletmeleri kurma şeklinde ülkemizin altyapı tesisleri ve altyapı sektörlerine yatırım yapmaya teşvik eder. Bunun yanı sıra, yabancı ülkelerin tecrübeleri örnek alınarak, YİD yatırım şekli kullanılarak da yabancı yatırımlı altyapı tesisi projeleri denenir.”

YİD Deneme Tebliği'nin 1. maddesinde, YİD özel izin projesi aşağıdaki şekilde tanımlanmakta ve projenin aşamaları özetlenmektedir:

“Bu tebliğde ifade edilen yabancı yatırımlı özel izin projesi; yabancı yatırımcının kurduğu, işlettiği, devrettiği altyapı tesisi projesidir. Hükümet birimi özel izin anlaşması ile belirlenen sürede projeyi, yabancı yatırımcının söz konusu projeyi yürütmek için kurduğu şirkete verir. Proje şirketi proje için sermaye sağlamak, projeyi kurmak, işletmek ve korumaktan sorumlu olur. Özel izin süresi bitince proje şirketi proje tesisini hükümet birimine karşılıksız devreder.”

YİD şeklindeki yatırım projelerinin denenecek alanı şu tür projelerle sınırlıdır:²²⁶

- Proje ölçütü 2 X 300000 Vat'ın üzerinde olan termik santrali, 250000 Vatın üzerinde olan hidroelektrik santrali.
- Uzunluğu 30 km ile 80 km arasında olan karayolu, 1000 metre üzerinde olan bağımsız köprü veya tünel.
- Şehir kanalizasyon sistemi.

Bu yatırım modelinde hükümet garantisine ilişkin hükümler şu şekildedir: “Hükümet kurumu genelde, proje için herhangi şekilde garanti sağlamamalı ve herhangi konuda taahhüt etmemelidir. Örneğin, döviz kambiyesi garantisi ve kredi garantisi gibi. Proje gerçekten garantiyi gerektirirse, proje öncesi mutlaka devletin ilgili merkezi birimlerinin onayı alındıktan sonra ancak yatırımcıya taahhüt edilebilir.”²²⁷

Yukarıda yer alan hükümler dikkate alındığında, Çin'de YİD şeklinde ülkeye

²²⁶ YİD Deneme Tebliği, md. 4.

²²⁷ YİD Tebliği, md. 3.

giren yatırımlara çok hassas ve ihtiyatlı yaklaşmaktadır. YİD yöntemiyle gerçekleştirilen yatırım projeleri ise deney amaçlı kalmaktadır. Konuyla ilişkin mevzuat geniş ölçüde YİD şeklindeki yabancı yatırımları çekmeye henüz hazır değildir. Sözü geçen iki tebliğ ülkeye girecek YİD şeklindeki yatırımlar için rehberlik etmektedir. Ancak, ülkede altyapı sektörünün hızlı gelişmesiyle, uygulamada bir takım yeni sorunlarla karşılaşıldığı ve hukuk düzeninin yetersiz kaldığı düşünülebilir. Bu bağlamda YİD şeklindeki yatırımların altyapı tesislerine yönlendirilmesine önem verilmesi dikkat çekicidir. Aslında, uluslararası alanda da yatırımcıların yol, enerji hattı gibi altyapı tesislerine ilişkin şartlar ya da konut, okul, hastane gibi yerel kamu projelerine katılma şartı getirilebilir.²²⁸

4.7. ÇİN-YABANCI İŞBİRLİĞİNDE ENERJİ KAYNAKLARINI GELİŞTİRME

Çin sınırları içerisindeki petrol rezervleri zengindir. Petrol sektörünün özelliği bu sektöre yapılan yabancı yatırımların ayrıca düzenleme altına alınmasını gerektirmektedir. Çin-yabancı işbirliğinde enerji kaynaklarını geliştirme, yabancı şirketlerin Çin hukukuna göre Çin şirketleriyle işbirliğinde Çin sınırları içindeki petrol ve doğal gaz kaynaklarını geliştirmesini ifade etmektedir. Konuya ilişkin düzenlemeler ise Devlet Konseyi'nin 1982'de çıkardığı Dışa Yönelik İşbirliğinde Deniz Petrolü Kaynağını Geliştirme Yönetmeliği (buna "Deniz Petrolü Yönetmeliği" denir) ve 1993'de çıkardığı Dışa Yönelik İşbirliğinde Kara Petrolü Kaynağını Geliştirme Yönetmeliği'dir (buna "Kara Petrolü Yönetmeliği" denir). Öncelikle belirtmemiz gerekir ki, bu iki yönetmelikte geçen petrol kavramı, petrol ve doğal gazları kapsamaktadır.²²⁹

Yabancı yatırımcılarla işbirliğinde enerji kaynaklarını geliştirme, günümüzde uluslararası alanda doğal zenginlikleri geliştirme alanında yaygın başvurulan ekonomik işbirliği yöntemidir. Onun önemli özelliği ise yüksek riskli, yüksek tutarlı ve yüksek kazançlı olmasıdır. Çin'in dışa yönelik işbirliğinde petrol kaynağını geliştirmesi genelde, uluslararası ihale açma şeklinde gerçekleşmektedir. Yabancı şirketler kendi başlarına ya

²²⁸ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 92.

²²⁹ Deniz Petrolü Yönetmeliği, md. 26; Kara Petrolü Yönetmeliği, md. 26.

da grup olarak ihaleye katılırlar. Seçilen şirket Çin makamları ile işbirliğinde petrol arama ve geliştirme sözleşmesi imzalar. Bununla akit tarafların hak ve sorumlulukları belirlenir. Sözleşme süresi genelde 30 yıldan kısa olmaktadır.²³⁰ Söz konusu sözleşme Ticaret Bakanlığı tarafından onaylandıktan sonra geçerli olmaktadır.²³¹ Yani, bu yatırım şeklinde de onay sistemi geçerliliğini korumaktadır. Onay yetkisinin yerel idarelere devri ise söz konusu değildir.

Çin Ulusal Deniz Petrolü Şirketi, Çin Petrol ve Doğal Gaz Şirketi ve Çin Petrol ve Kimya Grubu dışı yönelik işbirliğinde deniz ve kara petrolü kaynağının aranması, açılması ve işletilmesinden sorumludur. Bu üç şirket yabancı şirketlerle müzakereleri yürütür, anlaşma imzalar ve işbirliğinde petrol kaynağını geliştirme projelerini yürütür. Onlar, belirlenen kaynak bölgesi çerçevesinde yabancı şirketlerle işbirliğinde petrol kaynağını arama, çıkarma ve işletme imtiyazına sahiptir.²³² Yukarıda sözü geçen üç şirketin hepsi doğrudan yönetilen devlet şirketleridir. Onların dışında Çin'deki herhangi bir şirket, işletme veya diğer ekonomik teşebbüslerin yabancı şirketlerle işbirliğinde söz konusu kaynakları geliştirme yetkisi yoktur. Şubeler Çin hukukuna göre Çin sınırları içinde kurulmuş olması ve sermayesinin yabancı şirket veya işletmelere ait olmasına rağmen, onlar hukuki açıdan bağımsız değildir. Şubeler sadece ana şirket adına işlemlerini yürütebilir.²³³

4.8. ŞUBE AÇMA

Yabancı şirket ve işletmelerin Çin'de şube açarak ticari faaliyette bulunması, Çin'e doğrudan yatırımın girmesinin bir diğer yöntemidir. Şubelerin önemli özelliği ise Çin tüzel kişisi statüsüne sahip olmamaları ve tamamen bir yabancı ülke teşekkülü olarak değerlendirilmeleridir. Bu tür yatırım aracını düzenleyen hükümler ise 2005'te kabul edilen ÇŞK'nın 11. bölümünde "Yabancı Şirket Şubeleri" başlığı altında yer

²³⁰ 卢进勇： 入世与中国利用外资和海外投资， 北京， 2001 年， 第 26 页。（LU Jinyong: DTÖ'ye Giriş İle Çin'in Yabancı Sermayeden Yararlanması ve Yurtdışında Yatırım Yapması, Pekin, 2001, s. 26） .

²³¹ Deniz Petrolü Yönetmeliği, md. 7; Kara Petrolü Yönetmeliği, md. 8.

²³² Deniz Petrolü Yönetmeliği, md. 6; Kara Petrolü Yönetmeliği, md. 7.

²³³ 赵相林/曹俊， 第 135 页。（Zhao Xianglin / Cao Jun, s.135） .

almaktadır. DSTM'nin 1992'de yayınladığı Çin Sınırları İçinde Üretim ve Ticarete Bulunan Yabancı Ülke (Bölge) İşletmelerinin Kaydı ve Yönetimine İlişkin Yönerge²³⁴ (buna "Şube Yönergesi" denir) de yabancı işletme ve şirketlerin şubelerine ilişkin hükümleri içermektedir.

ÇŞK'da yabancı şirket şubelerine ilişkin bir tanım yapılmamıştır. Ancak, kanunun 192. maddesinde yabancı şirket kavramı, "yabancı ülke hukukuna göre Çin sınırları dışında tescil edilen şirket" olarak tanımlanmıştır. Kurulmadan önce onay alma zorunluluğu şubeler için de getirilmiştir. Onay ile ilgili hüküm 193. maddede aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

"Yabancı şirket Çin'de şube kurmak için Çin'deki ilgili makama başvurmalıdır ve şirket tüzüğü, ait olduğu ülkenin verdiği şirket tescili belgesi gibi ilgili evrakları ibraz etmelidir. Başvurusu onaylandıktan sonra, kanuna göre şirket kayıt kurumuna kayıt ettirerek işletme ruhsatı almalıdır.

Yabancı şirket şubelerinin kurulmasının onaylama usulünü Devlet Konseyi ayrıca belirler."

Maddede şubelerin, onaylayıcı kurumu tarafından onaylanmasının ardından kayıt ettirilerek kurulabileceği hükme bağlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, şube kurma onay belgesine dayanılarak işletme ruhsatı alınabilmektedir. Son fıkrada, onay prosedürü için ayrıca bir düzenleme çıkartılacağı belirtilmiş olmasına rağmen, Devlet Konseyi şu ana kadar bu yönde bir düzenleme yayınlamamıştır. Ancak, kanaatimizce uygulamada onay yetkisinin daha geniş ölçüde yerel hükümetlere devredildiği düşünülebilir. Şube Yönergesi ise daha çok, şubenin kayıt işlemlerinin yapılması ve yerel idarece yönetilmesine ilişkin hükümleri içermektedir.

Yabancı şirket şubeleri Çin tüzel kişisi statüsüne sahip değildir. Ancak ticari faaliyetleri yürütebilir, hukuki sorumluluğunu ise yabancı ana şirket üstlenir.²³⁵ Şubeler

²³⁴ DSTM, 15.8.1992. Bu yönerge başlığında geçen "Bölge" ise Hongkong, Maokao ve Tayvan bölgelerini ifade etmektedir.

²³⁵ ÇŞK, md. 196.

Çin hukukuna göre Çin sınırları içinde kurulmuş olmasına rağmen, ekonomik ve hukuki açıdan bağımsız değildir. Onlar sadece ana şirket adına işlemleri yürütebilir.²³⁶

4.9. TEMSİLCİLİK OFİSİ AÇMA

Çin hukukundaki temsilcilik ofisinin rolü Türk hukukundaki irtibat bürosunun rolü ile aynıdır. Temsilcilik ofisi, en çabuk ve en ucuz yol olması²³⁷ nedeniyle, Çin'de yatırım yapacak yabancıların şube veya yabancı yatırımlı resmi teşebbüsleri kurmadan önce, iş geliştirme amacıyla²³⁸ başvurduğu yöntemdir. Yabancı yatırımın ülkeye getirilmesi açısından benimsenen tipik bir yöntem olmadığından, Çin yatırım hukuku doktrininde pek önemsenmemektedir. Ancak, çok yaygın biçimde kullanıldığından²³⁹ ve yabancı yatırımları çekmekte önemli rol oynayacağından, temsilcilik ofisinin faaliyetini yabancı yatırımın girme yöntemlerinden biri olarak inceleyeceğiz.

Temsilcilik ofisine ilişkin olarak, öncelikle 1983'te DSTM tarafından Yabancı İşletmelerin Devamlı Yerleşik Temsilcilik Ofislerinin Kaydı ve Yönetimine İlişkin Yönerge (TO Yönergesi) yayınlanmıştır. Sonra, 2010'da Devlet Konseyi tarafından Yabancı İşletmelerin Devamlı Yerleşik Temsilcilik Ofislerinin Kaydı ve Yönetimine İlişkin Yönetmelik (TO Yönetmeliği) yayınlanmıştır. İlgili yönetmelik eski yönergenin yerini almıştır. TO Yönetmeliği temsilcilik ofisinin kurulmasını daha basitleştirmiştir. En göze çarpıcı gelişme ise kuruluş kaydı yaptırmadan önce onay alma zorunluluğunun kaldırılmasıdır.

TO Yönetmeliği'nde bahsedilen yabancı işletme, yabancı ülke hukukuna göre Çin sınırları dışında kurulan gelir amaçlı bir örgüttür.²⁴⁰ Bu hükme göre, şirket şeklinde kurulmayan işletmeler de Çin'de temsilcilik ofisi açabilmektedir. Temsilcilik ofisi; yabancı işletmenin söz konusu yönetmeliğe göre Çin sınırları içinde kurduğu ve yabancı

²³⁶ 赵相林 / 曹俊, 第 135 页。(ZHAO Xianglin / CAO Jun, s. 135).

²³⁷ T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Yabancı Yatırım Araçları".

²³⁸ T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Yabancı Yatırım Araçları".

²³⁹ T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Yabancı Yatırım Araçları".

²⁴⁰ TO Yönetmeliği, md. 42.

işletmenin ticareti ile ilgili gelir amaçlı olmayan faaliyetleri yürüten, tüzel kişi statüsüne sahip olmayan organıdır.²⁴¹ Dolayısıyla temsilcilik ofisi üretim yapamaz ve hizmet sunamaz. TO Yönetmeliği'nde temsilcilik ofisinin yapabileceği işlemler aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:²⁴²

- Yabancı işletmenin ürünleri ve hizmetlerine ilgili piyasa araştırması, ürün teşhiri, propaganda işlemleri.

- Yabancı işletmenin satış, hizmet sunma, satın alma ve Çin'de yatırım yapmasına ilişkin irtibat işlemleri.

Hükümde görüldüğü gibi, temsilcilik ofisinin faaliyet alanı sınırlıdır. Dolayısıyla temsilcilik ofisi piyasa araştırması yapmak, ana şirket adına işlemleri yürütmek, iş ilişkisi kurmak, ana şirket ile Çinli firmalar arasında müzakereleri yürütmek ve pazarlama veya kalite kontrolü yapmak gibi faaliyetleri gerçekleştirebilmektedir. Çin'deki faaliyetlerinden gelir elde etmeleri yasaktır. Ancak, bazı durumlarda ana şirketten gelen paraların ilgili yere ödenmesine aracılık edebilir. Faaliyet alanı sınırlı olsa da, işlemlerini yürütmek için ofis kiralayabilir ve mahalli personel istihdam edebilir. Ofiste çalışan yabancı personeller oturma ve çalışma izni, çok girişli vize alabilir.²⁴³

TO Yönetmeliği'nin 23. maddesi 1. fıkrasında temsilcilik ofisinin kuruluşu için gereken başvuru evrakları sıralandıktan sonra, 2. fıkrasında onay sisteminin uygulanması konusunda şu ifadeler yer almaktadır:

"Kanun, idari düzenlemeler veya Devlet Konseyi'nin diğer düzenlemelerinde, söz konusu faaliyet alanında temsilcilik ofisinin kurulması için onay alınması gerektiği belirtilmiş ise temsilcilik ofisi onay alındıktan sonra kurulabilir. Kayıt başvurusu sırasında onay belgesi de ibraz edilmelidir."

Sonuç olarak, temsilcilik ofisinin kurulmasında, onay alma sadece

²⁴¹ TO Yönetmeliği, md. 2.

²⁴² TO Yönetmeliği, md. 14.

²⁴³ T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, "Yabancı Yatırım Araçları".

düzenlemelerde açıkça belirtilen durumlarda yapılması gereken istisnai bir işlemdir. Dolayısıyla Çin'de temsilcilik ofisi genel itibariyle onay sistemi uygulanmayan tek yatırım aracıdır. Onay sisteminin en azından temsilcilik ofisi için kaldırılması, Çin doğrudan yabancı yatırımlar hukukunun liberalleşmesi yolunda atılan büyük bir adımdır. Uluslararası alanda yatırımın ev sahibi ülkeye girişinden önce incelemeye tabi tutulması, eskiden yaygın hatta evrensel düzeyde bir uygulama idi.²⁴⁴ Onay sistemini yaygın şekilde uygulayan Çin'de en basit yatırım aracı olan temsilcilik ofisi için onay sisteminin kaldırılması doğal karşılanmalıdır.

TO Yönetmeliği'ne göre, temsilcilik ofisinin devam etme süresi ana işletmenin devam etme süresini geçmemelidir.²⁴⁵ Bu hükme göre, temsilcilik ofisi kurulduktan sonra ana işletme mevcut olduğu sürece Çin'de de temsilcilik ofisi bulunabilir. Kalma süresi sınırlandırılmaz. Eski TO Yönergesi'nde temsilcilik ofisinin yasal devam etme süresi bir yıldır. Süre bittikten sonra yine devam etmeye ihtiyaç varsa uzatılması gerekirdi.

²⁴⁴ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 79.

²⁴⁵ TO Yönetmeliği, md. 16.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÇİN'DE YABANCI YATIRIMLI İŞLETMELERİN

KURULUŞUNDA SERMAYE REJİMİ

5.1. ÇİN DOĞRUDAN YABANCI YATIRIMLAR HUKUKUNDA YABANCI SERMAYENİN ŞEKLİ

Doğrudan yabancı yatırımı kabul eden ev sahibi ülkenin hukukunda genellikle yabancı sermayenin şekli, yatırım yapılan teşebbüsteki yabancı sermayenin oranı gibi konularda detaylı düzenlemeler getirilmektedir. Çünkü yabancı sermaye ise yatırımın gerçekleşmesindeki önemli unsurlardan biridir.

Sermaye şekli, yabancı yatırımcının yatırdığı sermayesinin objektif ifade edilmiş şeklidir. Bu başlığımızda Çin'in yabancı yatırımlı işletme kanunları ve Türkiye ile imzaladığı İYA'sında yer alan sermaye şekline ilişkin hükümleri örnek göstererek, Çin doğrudan yabancı yatırımlar hukukundaki yabancı sermaye kavramının kapsamını inceleyeceğiz.

5.1.1. Çin'in İç Hukukunda Yabancı Sermayenin Şekli

Çin'de yabancı yatırımcının yatırabileceği sermayesi esas itibariyle konvertibl döviz, makine-ekipmanlar, sınaî hak ve know-how ile yatırımcının Çin'deki daha önceki yatırımlarından edinen RMB cinsinden nakit para ve diğer haklarını kapsamaktadır. Örneğin, tümüyle yabancı sermayeli işletmede yabancı sermayenin oluşum biçimine ilgili en temel hüküm TYSİKUN'nin 25. maddesinde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

"Yabancı yatırımcı konvertibl döviz kullanarak sermaye yatırabilir veya makine-ekipmanlar, sınaî hak, know-how vesaireleri fiyatlandırarak sermaye yatırabilir.

Onaylayıcı kurumun onayı ile yabancı yatırımcı, kendinin Çin sınırları içinde

kurduğu diğer yabancı yatırımlı işletmesinden elde ettiği RMB cinsinden kazançlarıyla sermaye yatırabilir.”

Yani, yabancı yatırımcının Çin para biriminden yatırımı gerçekleştirmesinin şartı ise söz konusu miktar parayı Çin’de daha önce yatırım yaparak edinmiş olmasıdır. Maddede “vesaire” ifadesinin kullanıldığına göre, sermaye şekli maddede sözü geçenlerle sınırlı değildir.

Yabancı yatırımcı elde ettiği kar ve diğer yasal haklarını yurt dışına transfer edebilir veya bunlarla yurtiçinde yine yatırım yapabilir.²⁴⁶ Onun için, yabancı yatırımcı yurtiçinde arazi kullanım hakkı gibi taşınmaz haklarını edinmişse, bunlarla da yatırımı gerçekleştirebilir.

İlgili düzenlemelere göre, yatırımcı kiralama ya da ödünç alma yoluyla edindiği nakit dışı sermayelerle yatırımı gerçekleştiremez.²⁴⁷ Aslında, kanun şirket hissedarlarının mutlaka kendi mülkiyetindeki mal varlıklar ile şirket sermayesini oluşturmasını zorunlu kılmamalıdır. Şirket hissedarları kendi adına kiraladığı veya ödünç aldığı mal varlıklarıyla da yatırımı gerçekleştirebilmelidir. Çünkü söz konusu mallar hissedarın kendi mülkiyetinde olmazsa dahi, şirketin kayıtlı sermayesi olarak ödendiği andan itibaren şirketin mülkiyetinde olur. Şirket sona ermediği sürece, hissedar söz konusu malvarlıkları geri alamaz. Anacak, Çin’in doğrudan yabancı yatırımlar hukukuna göre Çinli ve yabancı yatırımcılar kendileri kiraladığı, ödünç aldığı mallarla yatırımı gerçekleştiremezler.²⁴⁸ Benzer sınırlama Çin’in bazı ülkelerle imzaladığı İYA’larında da yer almaktadır. Yani, Çin belli ödünç çeşitlerini hariç tutmaktadır. Örneğin, Çin-Meksika İYA’sı.²⁴⁹

TYSİKUN’nin yakın zamanda iptal edilmiş 27. maddesinde yabancı yatırımcı sınâî hak veya know-how ile yatırımı gerçekleştirecekse, onların fiyatlandırılan tutarının

²⁴⁶ SKOK, md. 8.

²⁴⁷ TYSİKUN, md. 27.

²⁴⁸ DTEB: Sermayeye Katılımlı Ortaklık İşletmesi Veya İşletmenin Çinli ve Yabancı Yatırımcılarının Kiralayan Ekipmanlarla İşletmenin Kayıtlı Sermayesini Ödeyip Ödeyemeyeceği Konusunda Tebliğ, 19.5.1986.

²⁴⁹ DULAC, s. 9, YILMAZ, s. 59’dan naklen.

işletme kayıtlı sermayesinin %20'sini geçemeyeceği hükme bağlanmaktaydı. Ancak, 19.2.2014 tarihinde yayınlanan Devlet Konseyi kararıyla²⁵⁰ bu madde iptal edilmiş, böylece %20'sini geçmeme zorunluluğu kaldırılmıştır. Sınaî hak ve know-howların da üretim ve hizmet için nakit para ve makine-ekipmanlar kadar önemli rol oynadığı günümüzde bu zorunluluğun kaldırılması doğal karşılanmalıdır. Yeni düzenleme ile elinde çok değerli sınaî hak veya know-how bulunduran, ama nakit parası sınırlı olan yabancı yatırımcıya da kolaylık sağlanacaktır. Çin-yabancı ortaklık işletmelerinde böyle bir sınırlamanın eskiden beri söz konusu olmadığını belirtelim.

Çin-yabancı ortaklık işletmelerinde sermayeyi Çinli ortak da yatıracağı için, sermaye çeşitleri daha farklı şekilde sıralanmıştır. Örneğin, sermayeye katımlı ortaklık işletmesinde "ortaklar nakit para ile sermaye yatırabilir. Ya da inşaat, fabrika binası, makine-ekipmanlar veya diğer malzemeler, sınaî hak, know-how, arazi kullanım hakkı vesaireleri fiyatlandırılarak da sermaye yatırabilir."²⁵¹

Yabancı yatırımlı ortaklık işletmelerinde Çinli ortak genelde arazi kullanım hakkı, fabrika binası veya inşaat gibi taşınmaz malların fiyatını belirleyerek sermaye yatırır. Burada konumuzla ilgili olduğu için, Çin taşınmaz mülkiyeti sisteminde arazi mülkiyetinin her hangi bir şekilde şahıslara devredilemediği, yani arazinin özel mülkiyetin konusu olamadığını belirtelim. Fakat bu sistemde arazi üzerinde sınırlı aynı haklar kurularak şahısların kullanımına verilebilmektedir. Fabrika binası, ev konutu gibi taşınmaz inşaatları ise özel mülkiyetin konusu olabilmektedir. Onun için, Çinli ortağın yerel idarelere başvurarak, üretim ve hizmet için gerekecek arazinin kullanım hakkını, yatırım süresini kapsayacak bir süre ile alıp alamadığı da yabancı yatırımcıyı ilgilendiren konudur.

5.1.2. Çin'in İmzaladığı İYA'larında Yabancı Sermayenin Şekli : Çin-Türk İYA'sı Örneği

Çin'in Türkiye ile imzaladığı yatırım anlaşmasında sermaye çeşitleri Çin'in iç

²⁵⁰ Çin Devlet Konseyi'nin 19.2.2014 tarihli ve 648 sayılı kararı.

²⁵¹ SKOKUY, md. 22.

hukukundakinden daha detaylı biçimde ele alınmıştır. Anlaşmanın “yatırım” terimi tanımlanan 1. maddesi c fıkrasında aşağıdaki ifadeler yer almaktadır:

“Yatırım terimi, yatırımı kabul eden akit tarafın kanun ve diğer mevzuatı dâhilinde yatırım olarak yapılan her çeşit malvarlığı olup, aşağıda belirtilenler de dâhil; hisse, alacak hakkı, hizmet ve yatırım anlaşmalarından doğan hakları da kapsar.

- i) İpotek, tedbir ve rehin gibi maddi ve gayri maddi haklar.
- ii) Şirket, şirket hisseleri veya şirketten ya da onun malvarlığından doğan menfaatler.
- iii) Yatırımla ilgili olup ekonomik değer taşıyan haklar ve para alacakları.
- iv) Telif hakkı, patent, ticari marka, ticari ünvan, endüstriyel tasarım, ticari sırlar, know-how ve peşte maliye dâhil endüstriyel mülkiyet hakları.
- v) Hukuken ve sözleşme ile tanınan haklar ve doğal kaynakları araştırma, çıkarma veya kullanma ile ilgili imtiyaz ve kanuna uygun belgeler ve izinler.
- vi) Yeniden yatırımda kullanılan hâsılatlar ve yatırımlarla ilgili kredi anlaşmalarından doğan anapara ve faiz ödemeleri.”

Görüldüğü üzere anlaşmadaki yatırım tanımının ucu açıktır.²⁵² Akit ülkelerin tanıdığı yabancı sermayenin şekli maddede ele alınanlarla sınırlı değildir.

5.2. KAYITLI SERMAYENİN TOPLAM YATIRIM TUTARI İÇİNDEKİ ASGARİ ORANI

Çin doğrudan yabancı yatırımlar hukukunda, yabancı yatırımlı işletmenin kayıtlı sermayesi ise işletmenin kurulması için tescil yönetim kurumlarına kayıt ettirilen, yatırımcıların işletmeye yatırmayı taahhüt ettiği sermayelerinin tamamıdır.²⁵³ Burada geçen “yatırmayı taahhüt etme” ifadesi “fiilen yatırma” ifadesinden farklıdır. Yatırmayı

²⁵² YILMAZ, s. 59.

²⁵³ SKOKUY, md. 18; SDOKUN, md. 16; TYİSKUN, md. 20.

ya da ödemeyi taahhüt etme; yatırımcıların nakit para, gerçek eşya, fikri mülkiyet veya konow-howlarla sermayeyi fiilen yatıracağını kabul eden hukuki fiiline denmektedir.²⁵⁴ İlgili düzenlemelere göre, yabancı yatırımlı işletmeler, yatırımcıların ödemeyi taahhüt ettiği sermayenin tamamının ödemesinden önce de tescil edilebilir. Fakat yatırmayı taahhüt ettiği sermayenin ödenmesi için süre sınırları konulmuştur. Bu sınırlar "Kayıtlı Sermayenin Ödenme Süresi" başlığı altında ele alınacaktır.

Çin'deki yatırım mevzuatına göre, yatırımcılar yabancı yatırımlı işletmenin ortaklık sözleşmesinde veya tüzüğünde toplam yatırım tutarını açıkça belirlemelidir. Yabancı yatırımlı işletmelerin toplam yatırım tutarı, ortaklık işletmesinin sözleşmesi veya işletme tüzüğünde kararlaştırılan üretim ve hizmet ölçütünün ihtiyacına göre yatırılacak olan esas yapı sermayesi ve işletme likiditesinin toplamıdır. Toplam yatırım tutarı, işletme kayıtlı sermayesinin dışında, krediyle gelen sermayeyi de kapsar.²⁵⁵

Krediyle gelen sermaye miktarının çok yüksek olması işletmenin sorumluluğunun üstlenmesini doğrudan etkiler. Bu nedenle kayıtlı sermayenin toplam yatırım tutarında oluşturduğu oranı belirlenerek, krediyle gelen sermaye miktarının sınırlandırılması söz konusu olmuştur. Konuyla ilgili düzenleme ise Çin-Yabancı Sermayeye Katılımlı Ortaklık İşletmesinde Kayıtlı Sermaye İle Toplam Yatırım Tutarı Arasındaki Nispetle İlişkin Geçici Hükümler'dir.²⁵⁶ Bu düzenlemenin 6. maddesinde düzenlemedeki hükümlerin üç çeşit yabancı yatırımlı işletmelerin hepsi için uygulanacağı belirtilmiştir. 3. maddesinde kayıtlı sermayenin toplam yatırım tutarını oluşturan oranıyla ilgili getirilen hüküm ise aşağıdaki gibidir:

"Söz konusu yabancı yatırımlı işletmede:

- Toplam yatırım tutarı üç milyon ABD doları veya daha altında ise, kayıtlı sermaye toplam yatırım tutarının en az % 70'ini oluşturması gerekir.

- Toplam yatırım tutarı üç milyon ABD dolarından fazla, ama 10 milyon ABD dolarına

²⁵⁴ 沈四宝 / 王军 / 焦津洪, 第 157 页。(SHEN Sibao / WANG Jun / JIAO Jinhong, s. 157).

²⁵⁵ 赵相林 / 曹俊, 第 74 页。(ZHAO Xianglin / CAO Jun, s. 74).

²⁵⁶ DSTM, 1.1.1987.

eşit veya daha az ise, kayıtlı sermaye toplam yatırım tutarının en az %50'sini oluşturmalıdır. Toplam yatırım tutarı 4.2 milyon ABD dolarından az ise, kayıtlı sermaye 2.1 milyon ABD dolarından düşük olmamalıdır.

- Toplam yatırım tutarı 10 milyon ABD dolarından fazla, ama 30 milyon ABD dolarına eşit veya bundan az ise, kayıtlı sermaye toplam yatırım tutarının en az % 40'ını oluşturmalıdır. Toplam yatırım tutarı 12.5 milyon ABD dolarından az ise, kayıtlı sermaye 5 milyon ABD dolarından az olmamalıdır.

- Toplam yatırım tutarı 30 milyon ABD dolarının üzerinde ise, kayıtlı sermaye toplam yatırım tutarının üçte birinden az olmamalıdır. Toplam yatırım tutarı 36 milyon ABD dolarından az ise, kayıtlı sermaye 12 milyon ABD dolarından düşük olmamalıdır.”

Görüldüğü gibi üç çeşit yabancı yatırımlı işletmede, kayıtlı sermaye miktarının toplam yatırım tutarının belli oranından düşük olamayacağı söz konusu olmaktadır. İşletme sermayesinin artırılması ya da azaltılması sırasında da bu kurallara uyulmalıdır. Bahsi geçen düzenlemenin 4. maddesine göre, yatırımcıların yukarıdaki şartları tamamlamaması halinde, Ticaret Bakanlığı ile DSTM'nin onaylamasına başvurması gerekmektedir. Yani, bu durumda tescil edici kurum ile onaylayıcı kurumun ikisi de devrede olacaktır. Benzer sınırlar yabancı yatırımlı anonim şirketler için getirilmemiştir.

5.3. ÇİN-YABANCI ORTAKLIK İŞLETMELERİNDE KAYITLI YABANCI SERMAYE ORANI

Devletler yabancı yatırımın ülkeye girişi için sermayenin tamamının veya belli bir kısmının yurtdışından getirilmesini isteyebilirler.²⁵⁷ Yerel paylarla ilgili tedbirlerin ölçüsü, bu tedbirlerin alınması bakımından idari makamların yeterliliği ve devlet ile yabancı yatırımcının pazarlık gücü gibi çeşitli unsurlarla ilgilidir.²⁵⁸ Çin'in yatırım hukukunda yabancı yatırımlı ortaklık işletmeleri ve yabancı yatırımlı anonim şirketler için, genel itibariyle yabancı sermayenin maksimum oranı belirtilmeyip, sadece asgari oranı

²⁵⁷ CLASEN, s. 203, TİRYAKİOĞLU, s. 85'ten naklen.

²⁵⁸ TİRYAKİOĞLU, s. 90.

belirtilmektedir. Çünkü yabancı sermayenin oranı çok düşükse, yabancı sermayeden yararlanma amacına ulaşılamaz. Zira ortaklık işletmesinin kurulmasının amacı, yabancı yatırımcıları Çin'e gelip yatırım yapmaya teşvik ederek daha çok yabancı sermayeyi çekmek ve ülkenin yapı sermayesi eksikliğini gidermektir.²⁵⁹ Ancak, yabancı sermayeye maksimum sınırın konulmaması sadece bir genel prensiptir. Bazı önemli sektörlerde yabancı sermaye için maksimum sınır söz konusudur. Yani, faaliyet alanını inceleyen başlığımızda belirttiğimiz gibi, Katalog'daki sınırlı ve teşvik edilen kategorisinde yer alan bazı sektörlerde, Çin tarafı hisseyi kontrol etme ya da Çin tarafı hisseyi nispeten kontrol etme sınırı aranmıştır.

Kanunda yabancı sermayenin asgari oranının belirlenmesi, yabancı yatırımcıların sorumluluk duygusunu artırmada önemli rol oynar. Yerel ve yabancı sermayelerin oranı yatırımcıların işletmeye karşı tasarruf yetkisi ve karların taksim biçimini belirlemektedir.²⁶⁰ Onun için, Çin mevzuatında bu konuya son derece önem verilmektedir.

Çin-yabancı sermayeye katımlı ortaklık işletmesi ve sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesinin kayıtlı sermayesinde, yabancı ortakların sermaye oranı genelde %25'ten düşük olmamalıdır.²⁶¹ Burada geçen "genelde" ifadesi dikkat çekmektedir. Konuya ilişkin bir diğer düzenleme bu ifadeyi netliğe kavuşturmuştur. Bu düzenleme ise Yabancı Yatırımlı İşletmelerin Onay, Tescil, Döviz ve Vergilendirme Yönetiminin Güçlendirilmesine İlişkin Konulara Dair Tebliğ'dir²⁶² (buna "Tebliğ" denir). Tebliğ'in 2. maddesinde şu hükümler yer almaktadır:

"Yabancı yatırımcının sermaye oranı %25'ten düşük ise, kanun ve idari düzenlemelerde başkaca hüküm bulunmadıkça, yürürlükteki yabancı yatırımlı işletmelerin onay ve tescil prosedürüne göre onay ve tescil işlemleri yapılır. Onaydan geçerse "Yabancı Sermaye

²⁵⁹ 沈四宝 / 王军 / 焦津洪, 第 159 页。(SHEN Sibao / WANG Jun / JIAO Jinhong, s. 159); 漆多俊: 第 349 页。(QING DuoJun, s. 349) .

²⁶⁰ 綦建红, 第 322 页。(QI Jianhong, s. 322) .

²⁶¹ SKOK, md. 4; SDOKUN, md. 18.

²⁶² DTEB, 30.12.2002.

Oranı %25'ten Düşük" yazısı eklenen Yabancı Yatırımlı İşletme Onay Belgesi verilir. Tescil edildiğinde işletme tipinden sonra "Yabancı Sermaye Oranı %25'ten Düşük" yazısı eklenen Yabancı Yatırımlı İşletme Ruhsatı verilir."

Tebliğ'in 4. maddesinin 1. fıkrasında, yabancı sermaye oranı %25'ten düşük olan yabancı yatırımlı işletmenin kanun ve düzenlemelerde başkaca hüküm bulunmadıkça, vergilendirme sırasında yabancı yatırımlı işletme muamelesi göremeyeceği hükme bağlanmıştır. Yani, yabancı sermaye oranı kanunda tercih edilen asgari oran sınırından düşük olan ortaklık işletmesinin kurulması özel durumlarda onaylanabilir. Fakat normal yabancı yatırımlı işletmelere tanınan teşviklerden yararlanamaz. Söz konusu asgari oran sınırına uymayan işletme, teşvik edilen sektörlerde faaliyet gösterse de, normal yabancı yatırımlı işletmenin yararlandığı vergi teşviklerinden yararlanamaz. Bu durumda da, işletmenin yabancı yatırımın girmesi yasaklanan sektörlerle giremeyeceği hükmü saklıdır.

Yabancı sermaye oranı konusunda, yabancı yatırımlı anonim şirket için de benzer hüküm getirilmiştir. Yabancı yatırımlı anonim şirketin tanımında geçtiği gibi, yabancı hissedarların satın aldığı ve elinde bulundurduğu hisselerin oranı, şirket kayıtlı sermayesinin %25'inden düşük olmamalıdır. Ancak, tanımda "genelde" ifadesi kullanılmayıp, herhangi bir istisnaya yer bırakılmamıştır.

5.4. KAYITLI SERMAYENİN ASGARİ TUTARI

Çin'in yatırım hukukunda yabancı yatırımlı kuruluşlar için, genel itibariyle asgari kayıtlı sermaye sınırı konulmamıştır. Yabancı yatırımlı işletmeler için, ÇŞK'ya göre kurulan yurtiçi şirketlere konulan asgari sermaye sınırı uygulanmamaktadır. Fakat doğrudan yatırımın belli girme yöntemlerini ya da faaliyet göstereceği sektörlerini düzenleyen düzenlemelere bakıldığında, bazı durumlarda asgari sermaye sınırı söz konusu olmaktadır. Örneğin, yabancı yatırımlı anonim şirketler için asgari kayıtlı sermaye sınırı 30.000.000 RMB'dir.²⁶³ Yabancı yatırımlı holding şirketler için ise asgari

²⁶³ Anonim Şirket Hükümleri, md. 7.

kayıtlı sermaye sınırı 30.000.000 ABD dolarıdır.²⁶⁴

Bunların dışında yabancı yatırımlı kuruluşların asgari kayıtlı sermaye seviyeleri konusunda aşağıdakileri örnek gösterebiliriz:²⁶⁵

- Perakendecilik ile ilgilenen Çin-yabancı sermayeye katımlı ortaklık işletmesinin kayıtlı sermayesi 50 milyon RMB'den düşük olmamalıdır. Orta ve Batı Çin'de yatırım yapılmışsa, kayıtlı sermayesi 30 milyon RMB'den düşük olmamalıdır.
- Toptancılıkla ilgilenen sermayeye katımlı ortaklık işletmesi için, asgari kayıtlı sermaye sınırı 80 milyon RMB'dir; Orta ve Batı bölgelerde kurulmuşsa, 60 milyon RMB'dir.
- Tümüyle yabancı sermayeli banka ya da sermayeye katımlı banka kurulacaksa, asgari kayıtlı sermaye sınırı 300 milyon RMB değerinde serbest konvertibl dövizdir.
- Tümüyle yabancı sermayeli ya da sermayeye katımlı şeklinde kurulacak bir mali kuruluşta, asgari kayıtlı sermaye 200 milyon RMB değerinde serbest konvertibl dövizdir.
- Sermayeye katımlı seyahat acentesi ortaklığında, asgari kayıtlı sermaye 4 milyon RMB'dir.
- Reklamcılıkla ilgilenen sermayeye katımlı ortaklık işletmesinde, asgari kayıtlı sermaye sınırı 300.000 ABD dolarıdır.
- Sermayeye katımlı dış ticaret şirketinde, asgari kayıtlı sermaye sınırı 100 milyon RMB'dir.
- Uluslararası yük taşımacılığı alanındaki sermayeye katımlı ortaklık işletmesinde, asgari kayıtlı sermaye sınırı 1 milyon ABD dolarıdır.
- Baskı sektöründeki yabancı yatırımlı işletmeler için, kayıtlı sermaye sınırı beş milyon

²⁶⁴ Holding Şirket Hükümleri, md. 3.

²⁶⁵ 中国商务顾问集团有限公司：《最低注册资本的限制》， 外资企业注册资本要求及有关规定，（Çin Ticaret Danışmanlık Grubu Limited Şirketi: "Asgari Kayıtlı Sermaye Sınırı", Yabancı Yatırımlı İşletmelerin Kayıtlı Sermaye Şartları ve İlgili Düzenlemeler）， <http://www.cnbs.cc/Foreign-companies-Registered-capital.php>, (E.T.: 20.4.2015).

RMB ile 10 milyon RMB arasında değişmektedir.

- Telekomünikasyon alanında faaliyet gösteren yabancı yatırımlı işletmelerde asgari kayıtlı sermaye sınırı: eyaletler arası temel telekom hizmetlerini sunacaksa iki milyar RMB'dir, eyalet içi temel telekom hizmetlerini sunacaksa 200 milyon RMB'dir, eyaletler arası katma değerli telekom hizmetlerini sunacaksa 10 milyon RMB'dir, eyalet içi katma değerli telekom hizmetlerini sunacaksa bir milyon RMB'dir.

- Yabancı yatırımlı sigorta şirketleri için, asgari kayıtlı sermaye sınırı 200 milyon RMB veya eşdeğer serbest konvertibl dövizdir.

5.5. KAYITLI SERMAYENİN ÖDENME SÜRESİ

Yabancı yatırımcı sermaye koşulunu kabul etmiş ve sonra bunu yerine getirmemiş ise, ev sahibi ülkenin yabancı yatırıma son verme ya da ona müdahale etme hakkı doğar.²⁶⁶ Çin'deki yabancı yatırımlı işletmelerde sermayenin ödenmesi, yatırımcıların ortaklık sözleşmesi veya işletme tüzüğü gereğince, kendilerinin ödeyeceği sermayeyi fiilen işletmeye transfer ederek, işletmenin sermayesine dönüştürmesini ifade eder. Sermayenin fiilen ödenmesi yabancı yatırımlı işletmenin üretim ve hizmeti zamanında başlatıp başlatamayacağını belirler.²⁶⁷ Onun için kanun, sermayenin ödenme süresi ve zamanında ödenmediği takdirde sözleşmenin ihlali sorumluluğunun üstlenmesi konusunda açıkça hüküm getirmelidir.

Çin'de sermayenin ödenme süresini düzenleyen önemli düzenleme ise Yabancı Yatırımlı İşletmelerin Onay ve Tescil Yönetiminin Güçlendirilmesine İlişkin Konular Hakkında Tebliğ'dir²⁶⁸ (buna "Tebliğ" denir).

Tebliğ'in 6. madde 1. fıkrasındaki hükme göre, Çin-yabancı sermayeye katılımlı ortaklık işletmesi ve sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesinde, yatırımcılar proje sürecine göre sözleşme ve tüzükte (tümüyle yabancı sermayeli işletmede tüzükte) sermayenin

²⁶⁶ TİRYAKİOĞLU, Doğrudan Yatırımlar, s. 85.

²⁶⁷ 赵相林 / 曹俊, 第 75 页。 (ZHAO Xianglin / CAO Jun, s. 75).

²⁶⁸ DSTM / DTEB, 3.11.1994.

ödenme süresini açıkça belirlemelidir. Belirlememişse onaylayıcı kurum onaylamaz, tescil edici kurum tescil etmez. Maddenin 2. fıkrasına göre, devletin başkaca düzenlemeleri bulunmadıkça, yabancı yatırımlı işletmenin yatırımcıları sermayeyi taksitlendirerek ödeyecekse, ödeme süresi aşağıdaki gibi belirlenmelidir:

- Kayıtlı sermayesi 500.000 ABD doları veya daha altında ise, son ödeme işletme ruhsatı alınmasından itibaren en geç bir yıl içerisinde yapılması gerekir.

- Kayıtlı sermayesi 500.000 ABD dolarından fazla ve bir milyon ABD dolarından az (bir milyon dolar dâhil) ise, kayıtlı sermayenin tamamının işletme ruhsatı alınmasından itibaren en geç 18 ay içerisinde ödenmesi gerekir.

- Kayıtlı sermaye bir milyon ABD dolarından fazla ve üç milyon ABD dolarından az (üç milyon dolar dâhil) ise, işletme ruhsatı alınmasından itibaren en geç iki yıl içerisinde ödenmesi gerekir.

- Kayıtlı sermayesi üç milyon ABD dolarından fazla ve 10 milyon ABD dolarından az (10 milyon dolar dâhil) ise, işletme ruhsatı alınmasından itibaren en geç üç yıl içerisinde ödenmesi gerekir.

- Kayıtlı sermayenin 10 milyon ABD dolarından fazla olması durumunda, ödenme süresini onaylayıcı kurum fiili duruma göre belirler.

Aynı maddenin 3. fıkrasına göre, sözleşme onaylanarak proje başlatıldıktan sonra, kayıtlı sermayenin yukarıda geçen sürelerde ödenmesinde bir zorlukla karşılaşan yatırımcı, sermaye ödeme süresinin uzatılması için, işletmenin kurulmasını onaylayan asıl onaylayıcı kuruma başvurarak onaylatmalıdır.

5.6. KAYITLI SERMAYENİN AZALTILMASI

Yabancı yatırımlı işletmenin kayıtlı sermayesinin azaltılması, işletmenin borç sorumluluğunun üstlenmesini etkileyen unsurlardan biridir. Onun için, Çin yabancı yatırımlı işletmeler hukukunda konuya ilişkin sınırlamalar söz konusu olmaktadır. Örneğin, Çin-yabancı sermayeye katımlı ortaklık işletmesi kurulduktan sonra, Çinli ve yabancı yatırımcılar genel itibarıyla proje süresi içerisinde kayıtlı sermayeyi azaltamaz.

Ancak, toplam yatırım tutarı ile üretim ve hizmet ölçütünde değişiklik olup, kayıtlı sermayenin gerçekten azaltılması gerekirse, onaylayıcı kurumun onayından geçmesi gerekir.²⁶⁹ Bunun yanı sıra, kayıtlı sermayenin azaltılması yönetim kurulu toplantısında onaylanmalı ve tescil yönetim kurumlarınca değişiklik kaydı yapılmalıdır.²⁷⁰

Konuya ilişkin yayınlanan Yabancı Yatırımlı İşletmelerin Toplam Yatırım Tutarı ve Kayıtlı Sermayesinin Değiştirilmesine İlişkin Hükümler ve Usulü Konusunda Tebliğ'de²⁷¹ (buna "Tebliğ" denir) sermayenin azaltılamayacağı durumlar belirtilmiştir. Tebliğ'in 1. maddesine göre, aşağıdaki durumlardan biri varsa yatırımcılar toplam yatırım tutarı ve kayıtlı sermayenin azaltılması için başvuruda bulunamaz:

- Yürürlükteki kanun ve yasalarda asgari kayıtlı sermaye sınırı olup, değişiklik sonrası, kayıtlı sermaye yasal asgari tutardan düşük olacaksa.
- İşletmede ticari uyumsuzluk olup, adli sürece ya da tahkim sürecine girmişse.
- İşletme sözleşmesi veya tüzüğünde üretim ve hizmet ölçütü için minimum ölçüt belirlenmiş olup, değişiklik sonrası, toplam yatırım tutarı o minimum ölçütten düşük olacaksa.
- Çin-yabancı sözleşmeye dayalı ortaklık işletmesinin sözleşmesinde, yabancı ortağın işletme sona ermeden önce sermayesini iade alabileceği belirlenmiş olup, iadesi gerçekleşmişse.

Bu düzenlemede sermayenin artırılmasına ilişkin sınırlamalar getirilmemiştir.

²⁶⁹ SKOKUY, md. 19.

²⁷⁰ SKOKUY, md. 21.

²⁷¹ DSTM / DTEB, 25.5.1995.

SONUÇ

Çalışmamızda esas itibariyle, Çin'de uygulanan doğrudan yabancı yatırımın ülkeye girmesine yönelik maddi hukuk kuralları ayrıntılı incelendi. Türkçe kaynakların eksikliğine rağmen, günümüz itibariyle konumuz açısından önemli olan noktalar incelenmeye çalışıldı. Konunun hukuki boyutunun yanında ekonomik boyutuna da genel bir şekilde değinildi.

Bütün bu çalışmanın neticesinde elde ettiğimiz en önemli sonuç, tabii ki Çin devletinin günümüzde doğrudan yabancı yatırımlara, özellikle yatırımın ülkeye girme aşamasında, nasıl bir yaklaşım sergilediğinin ortaya konmasıdır. Çin'de doğrudan yabancı yatırımlar hukukunun teoride incelenmesinden mevzuatların düzenlenmesine kadar, Türkiye'dekinden çok farklı bir yol izlenmektedir.

Çin'deki mevzuat sistemi konusunda düzenlemelerin tarihi gelişimi, uygulanma alanı ve düzenlemeyi çıkaran organlarla ilgili bilgiler verilerek, karmaşık mevzuat sistemi anlaşılabilir biçimde sunuldu. Çalışmamızın son üç bölümü Çin'in doğrudan yabancı yatırıma karşı bakışını ve tutumunu yansıtmakta ayrıca önem taşır.

Çin'de doğrudan yabancı yatırımlar hukukuna yönelik araştırmalar 1980'li yılların sonunda başlatılmış olup, mevzuat ortamının araştırmayı zorlaştırmasına rağmen, günümüze kadar ilkel adımlar arkada bırakılmıştır. Bunu ülkenin ekonomik kalkınmayı ön plana koyan iç politikasının eğitim ve bilimsel araştırma alanındaki yansıması olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Çin'in DTÖ üyeliğinden sonra hukukçular arasında, kanun koyucular tarafından tek ve kapsamlı bir doğrudan yabancı yatırımlar kanunu kodu düzenlenerek, ülkenin mevzuat ortamının iyileştirilmesi beklenmişse de, mevzuat sistemi hala 1980'li yıllarda belirlenen çizgide devam etmektedir. Beklendiği ve medyada yansıdığı kadar değişiklikler olmamıştır.

Çin'in doğrudan yabancı yatırım mevzuatında yatırımlara sınırlayıcı ve yönlendirici düzenlemelerle yaklaşılmasına rağmen, makro ekonomik verilerle belirttiğimiz gibi her sene ülkeye büyük miktarda yatırım girmektedir. Ancak, çalışmamızda görüldüğü gibi, mevzuat sistemi liberal bir sistem değildir. Bu gerçek "ev

sahibi ülkenin doğrudan yabancı yatırım mevzuatı ne kadar liberal ise, yabancı yatırım için o kadar çekici olduğu” sonucunu çıkarmanın yanlış olduğunu kanıtlamaktadır. Zira ekonomik kalkınma potansiyeli zayıf olan ülkeler yabancı yatırımlara ne kadar hoşgörüle yaklaşırsa da, yabancı sermayenin o ülkeye beklendiği kadar girmeyeceği bilinmektedir.

Çin’in yabancı yatırımlara karşı sınırlayıcı, yönlendirici, hatta yönetici tutumunun temel nedeni, ülke ekonomisinin yapısının devlet şirketlerince kontrol edilmesiyle, devletin önemli sektörlerde özel mülkiyetin, özellikle yabancıların egemenliğindeki özel mülkiyetin, genişlemesini engellemesidir. İşte bu nedenle, devlet doğrudan yabancı yatırımlara son derece seçici düzenlemelerle yaklaşmaktadır.

Çin’deki ekonomik kalkınma sürecinde, ülkedeki başlıca sosyal sorunların giderilmesi beklenmişse de, sosyal değişimler ekonomik değişimlere göre oldukça yavaş olmaktadır. Ülkede ekonomik kalkınmanın amacının sosyal refahı sağlamak olmasına rağmen, buna yeteri kadar önem verilmemektedir. Ancak, tüm bu sorunlar hukukçuların toplum önündeki sorumluluklarını yerine getirmesiyle belirli ölçüde kalkabilecektir.

KAYNAKÇA

YAYINLAR

BAYRAKTAR Fulya: Dünyada ve Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Ankara, 2003.

BİLGİN Zeynep / ERDOĞMUŞ Z. İrem: “Birleşme ve Devralmada Uluslararası Boyut ve Pazarlama Yansımaları”, Şirket Birleşmeleri, İstanbul, 2004.

BÜYÜKİŞİK Emre: “Holderlerde Dönem Sonu İşlemleri ve Konsolide Mali Tabloları”, Vergi Dünyası, S. 225, Mayıs 2009.

ERTEN Rifat: Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanununun Türk Yabancılar Hukuku Sistemi İçindeki Yeri ve Rolü, Ankara, 2005.

International Money Fund: Coordinated Portfolio Investment Survey Guide, 2nd Edition, Washington D.C., 2002.

KARLUK Rıdvan: Türkiye’de Yabancı Sermaye Yatırımları, İstanbul, 1983.

KIRLI AYDEMİR Deniz: Yabancı Yatırımların Korunması, İstanbul, 2005.

KIYMA İbrahim / KIYMA İsmail: Çin Halk Cumhuriyeti Hukuk Derlemeleri, İstanbul, 2012.

ŞİMŞEK M. Şerif: İşletme Bilimlerine Giriş, 10. Baskı, Konya, 2003.

ŞİRİN Z. Ertunç: Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Vergilendirme Rejimi, İstanbul, 2006.

TİRYAKİOĞLU Bilgin: “Yatırımlar ve Uluslararası Tahkim Arasındaki İlişki: ICSID Tahkimi” (ICSID Tahkimi), Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları, 2007, C. 1, S. 2.

TİRYAKİOĞLU Bilgin: Doğrudan Yatırımların Uluslararası Hukukta Korunması (Doğrudan Yatırımlar), Ankara, 2003.

YERLİKAYA Gökhan Kürşat: Yap – İşlet – Devret Modeli Hukuki Mahiyeti ve Vergilendirilmesi, Ankara, 2002.

YILMAZ İlhan: "Çin-Türk Yatırımların Karşılıklı Korunması ve Teşviki Anlaşması", ERKAN Mustafa, ASAT Rayhan, YENİDÜNYA Caner: İpek Yolu Canlanıyor: Türk-Çin Hukuk Zirvesi (Konferans Bildiri Kitabı), Ankara, 2013.

曹建明 / 陈治东: 国际经济法专论, 第 4 卷, 北京, 2000 年。 (CAO Jianming / CHEN Zhidong: Uluslararası Ekonomi Hukuku Özel Konuları, C. 4, Pekin, 2000).

车丕照: 国际经济法概要, 北京, 2008 年。 (CHE Pizhao: Uluslararası Yatırım Hukuku Genel Bilimleri, Pekin, 2008).

傅梦孜: 世界直接投资——发展, 理论与实践, 北京, 1998。 (FU Mengzi: Dünyada Doğrudan Yatırımlar – Gelişim, Teori ve Uygulama, Pekin, 1998).

葛亮 / 梁蓓: 国际投资法学, 北京, 1994 年。 (GE Liang / LIANG Bei: Uluslararası Yatırım Hukuku, Pekin, 1994).

李广辉 / 彭晓红: 《中国加入世贸组织与外资立法的完善》, 韶关学院学报【社科版】, 2002 年, 11 期。 (LI Guanghui / PENG Xiaohong: "Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne Girmesi ve Yabancı Yatırım Mevzuatının İyileştirilmesi", Shaoguan Enstitüsü Dergisi [Sosyal Bilimler Kısmı], 2002, S. 11).

李笑丰: "中国企业国际化经营战略选择", "对外经贸实务", 2004 年第 4 期, 第 27 页。 (Li Xiaofeng: Çin İşletmelerinin Globalleşme Stratejisi, Dış Ekonomik İlişkiler Uygulaması, 2004, S.4) .

卢进勇: 入世与中国利用外资和海外投资, 北京, 2001 年。 (LU Jinyong: DTÖ'ye Giriş İle Çin'in Yabancı Sermayeden Yararlanması ve Yurtdışında Yatırım Yapması, Pekin, 2001).

马龙图: 利用外资简明教程, 北京, 2000 年。 (MA Longtu: Yabancı Sermayeden Yararlanma Temel Ders Kitabı, Pekin, 2000).

慕亚平 / 黄勇：《适应<入世>新形势重构我国外资立法》， 律师界， 武汉， 2001 年， 11 期。 (MU Yaping / ZHAO Kang: "DTÖ'ye Girdikten Sonraki Yeni Gündemin İzlenmesi ve Ülkemiz Yabancı Yatırım Mevzuatının Yeniden Oluşturulması", Avukatlar Dünyası, Wuhan, 2001, S. 11).

綦建红： 国际投资学教程， 北京， 2005 年。 (QI Jianhong: Uluslararası Yatırım Bilimleri Ders Kitabı, Pekin, 2005).

漆多俊： 中国经济组织法， 北京， 2003 年。 (QING DuoJun: Çin Ekonomik Örgütler Hukuku, Pekin, 2003).

沈四宝 / 王军 / 焦津洪： 国际商法， 北京， 2002 年。 (SHEN Sibao / WANG Jun / JIAO Jinhong: Uluslararası Ticaret Hukuku, Pekin, 2002).

王立波 / 乔贵斌 / 纪炳南 / 邱戊学： 国际经济法， 北京， 2005 年。 (WANG Libo / QIAO Guibin / JI Bingnan / QIU Wuxue: Uluslararası Yatırım Hukuku, Pekin, 2005).

王玉梅： 中国的外国直接投资法律制度研究， 北京， 2003 年。 (WANG Yumei: Çin'in Yabancı Doğrudan Yatırımlar Hukuku Mevzuatının İncelenmesi, Pekin, 2003).

王元龙： 《外商直接投资宏观调控论》， 北京， 2005 年。 (Wang Yuanlong: Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Pekin, 2005) .

徐崇利 / 林忠： 中国外资法， 北京， 1998 年。 (XU Chongli / LIN Zhong: Çin Yabancı Yatırımlar Hukuku, Pekin, 1998).

徐景和： 中国利用外资法律理论与实务 [上], 北京, 1999 年。 (XU Jinghe: Çin'in Yabancı Yatırımlardan Yararlanma Hukukunda Teori ve Uygulama [Birinci Bölüm], Pekin, 1999).

姚梅镇： 比较外资法， 武汉， 1993 年。 (YAO Meizhen: Karşılaştırmalı Yabancı Yatırım Hukuku, Wuhan, 1993).

张敦富：中国投资环境，北京，1993。 (ZHANG Dunfu: Çin'in Yatırım Çevresi, Pekin, 1993).

张庆麟：国际投资法问题专论，武汉，2007年。 (ZHANG Qinglin: Uluslararası Yatırım Hukuku Sorunları Özel Konuları, Wuhan, 2007).

张学安：《中国外资准入法律再审视》，河南社会科学，郑州，2006年，3期。 (ZHANG Xue'an: "Çin'in Yabancı Yatırımın Girmesine Yönelik Kanunlarının Yeniden İncelenmesi", Henan Sosyal Bilimleri, Zhengzhou, 2006, S. 3).

赵相林 / 曹俊：外商投资法律事务，北京，2002年。 (ZHAO Xianglin / CAO Jun: Yabancı Yatırım Hukuku Uygulamaları, Pekin, 2002).

郑鹏程 / 徐德刚 / 张重实：《论加入 WTO 对外资法的影响》，湖南省政法管理干部学院学报，2001年，4期。 (ZHENG Pengcheng / XU Degang / ZHANG Chongshi: "DTÖ'ye Girmenin Yabancı Yatırım Hukukuna Etkisi", Hunan Eyaleti Adli Yönetim Personelleri Enstitüsü Dergisi, 2001, S. 4).

İNTERNET KAYNAKLARI

Çin Uluslararası Radyosu Çin Ansiklopedisi (Türkçe): <http://turkish.cri.cn/chinaabc/>, (E.T.: 20.4.2015).

FU Peng: "China's FDI Inflow Grows 5.25 Pct In 2013", Xinhua News Agency, 16.1.2014, http://news.xinhuanet.com/english/china/2014-01/16/c_133050941.htm, (E.T.: 20.4.2015).

FU Peng: "China's GDP Up 7.7 Pct In 2013", Xinhua News Agency, 20.1.2014, http://news.xinhuanet.com/english/china/2014-01/20/c_133058484.htm, (E.T.: 20.4.2015).

HAUB Carl: "The BRIC Countries", The Population Reference Bureau, 2012, <http://www.prb.org/Publications/Articles/2012/brazil-russia-india-china.aspx>, (E.T.: 20.4.2015).

International Centre for Settlement of Investment Disputes: List of Contracting States and Other Signatories of the Convention (as of April 11, 2014), <https://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=ICSIDDocRH&actionVal=ShowDocument&language=English>, (E.T.: 26.4.2015).

International Money Fund: IMF Publishes 2001 Global Portfolio Investment Survey, <https://www.imf.org/external/np/sec/pr/2003/pr0317.htm>, (E.T.: 20.4.2015).

Multilateral Investment Guarantee Agency: MIGA Member Countries (180), <http://www.miga.org/whoweare/index.cfm?stid=1789>, (E.T.: 20.4.2015).

T.C. Dışişleri Bakanlığı: Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomisi, <http://www.mfa.gov.tr /cin-halk-cumhuriyeti-ekonomisi.tr.mfa>, (E.T.: 20.4.2015).

T.C. Ekonomi Bakanlığı İhracat Bilgi Platformu Çin Halk Cumhuriyeti Ülke Masası: <http://www.ibp.gov.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=EF74B78105A58E20F0132CCE5219>, (E.T.: 20.4.2015).

T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği: "Genel Bilgiler", İş ve Yatırım Yöntemleri, <http://www.counsellors.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=798&dil=TR&ulke=CHC>, (E.T.: 15.4.2015).

T.C. Pekin Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği: "Yabancı Yatırım Araçları", İş ve Yatırım Yöntemleri, <http://www.counsellors.gov.tr/altdetay.cfm?AltAlanID=1257&dil=TR&ulke=CHC>, (E.T.: 15.4.2015).

The World Trade Organization: "Members and Observers", Understanding the WTO, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, (E.T.: 20.4.2015).

Türkiye Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu: Çin Halk Cumhuriyeti Ekenomisi ve Türkiye İle İlişkileri, 2003, www.deik.org.tr, (E.T.: 20.4.2015).

ZHU Ning: "Testing Times For China's Foreign Exchange Reserves", China Daily, 18.12.2014, http://news.xinhuanet.com/ziliao/2009-06/09/content_11512684.htm, s. 1, (E.T.: 26.4.2015).

维基百科：新兴市场，(Wikipedi Ansiklopedisi: Kalkınmakta Olan Pazarlar), <http://zh.wikipedia.org/wiki/%E6%96%B0%E5%85%B4%E5%B8%82%E5%9C%BA>, (E.T.: 20.4.2015).

郑策：《跨国公司生产基地转移 <中国制造>直面成本考验》，中国网，2012年7月20日，第一页，(ZHENG Ce: "Çok Uluslu Şirketler Üretim Noktasını Değiştiriyor – Çin Üretimi Maliyet Testine Uğruyor", Çin Sitesi, 20.7.2012, s. 1), http://www.china.com.cn/policy/txt/2012-07/20/content_25961854.htm, (E.T.: 20.4.2015).

中国国家发展和改革委员会政策研究室：《加快我国企业走出去步伐推进境外投资管理体制改革的重要举措》，(Çin Devlet Kalkınma ve Reform Komitesi Politika Araştırma Merkezi: Ülkemiz İşletmelerinin Yurtdışına Çıkma Kademesinin Hızlandırılması ve Sınır Dışında Yatırım Yapma Yönetim Sisteminin Reformunun İleri Sürülmesindeki Önemli Girişimler), http://zys.ndrc.gov.cn/xwfb/201404/t20140410_606608.html, (E.T.: 26.4.2015).

中国商务部条约法律司：《我国对外签订双边投资协定一览表》，2011。(Çin Ticaret Bakanlığı Anlaşma ve Kanunlar Bürosu: Ülkemizin Yabancı Ülkelerle İmzaladığı İki Taraflı Yatırım Anlaşmaları Listesi, 2011), <http://tfs.mofcom.gov.cn/article/Nocategory/201111/20111107819474.shtml>, (E.T.: 20.4.2015).

中国商务顾问集团有限公司：《最低注册资本的限制》，外资企业注册资本要求及有关规定。(Çin Ticaret Danışmanlık Grubu Limited Şirketi: "Asgari Kayıtlı Sermaye Sınırı", Yabancı Yatırımlı İşletmelerin Kayıtlı Sermaye Şartları ve İlgili Düzenlemeler), <http://www.cnbs.cc/Foreign-companies-Registered-capital.php>, (E.T.: 20.4.2015).

周咏缙：《中国连续18年成为吸引外资最多的发展中国家》，新华社，2010年9月27日。(ZHOU Yongmin: "Çin Art Arda 18 Sene Yabancı Sermayeyi En Çok Çeken Gelişmekte Olan Ülke Oldu", Xinhua Acentası, 27.9.2010), http://news.xinhuanet.com/fortune/2010-09/28/c_12615382.htm, (E.T.: 20.4.2015).

ÇİN'DEKİ YÜRÜRLÜKTE OLAN İLGİLİ DÜZENLEMELERİN ÇİNCE ADI VE İNTERNET ERİŞİM ADRESİ

Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası 中华人民共和国宪法
http://www.gov.cn/gongbao/content/2004/content_62714.htm (E.T.: 1.7.2015)

Çin Halk Cumhuriyeti Mededi Kanun Genel Hükümleri 中华人民共和国民事诉讼法通则
http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/06/content_4470.htm (E.T.: 1.7.2015)

Çin Halk Cumhuriyeti Şirketler Kanunu 中华人民共和国公司法
http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/06/content_4470.htm (E.T.: 1.7.2015)

Çin Halk Cumhuriyeti Sözleşmeye Dayalı Ortaklık İşletmesi Kanunu 中华人民共和国合作经营企业法
<http://baike.baidu.com/view/363307.htm> (E.T.: 1.7.2015)

Çin Halk Cumhuriyet Sözleşmeye Dayalı Ortaklık İşletmesi Kanunu Uygulama
Normları 中华人民共和国中外合作经营企业法实施细则
<http://www.china.com.cn/chinese/zhuanti/241037.htm> (E.T.: 1.7.2015)

Çin Halk Cumhuriyeti Çin-Yabancı Sermayeye Katılımlı Ortaklık İşletmesi
Kanunu 中华人民共和国中外合资经营企业法
http://www.gov.cn/banshi/2005-08/31/content_69775.htm (E.T.: 1.7.2015)

Çin Halk Cumhuriyeti Çin-Yabancı Sermayeye Katılımlı Ortaklık İşletmesi
Kanunu Uygulama Yönetmeliği 中华人民共和国中外合资经营企业法实施条例
<http://www.mofcom.gov.cn/article/swfg/swfgbl/201101/20110107350823.shtml> (E.T.:
1.7.2015)

Çin Halk Cumhuriyeti Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletme Kanunu 中华人民共
和 国 外 资 企 业 法
<http://www.mofcom.gov.cn/aarticle/swfg/swfgbl/201101/20110107349307.html> (E.T.:
1.7.2015)

Çin Halk Cumhuriyeti Tümüyle Yabancı Sermayeli İşletme Kanunu Uygulama
Normları 中华人民共和国外资企业法实施细则

<http://www.kmaic.gov.cn/KmaicOut/website/ShowDocument.aspx?id=44065> (E.T.: 1.7.2015)

Çin Halk Cumhuriyeti İşletmelerin Gelir Vergisi Kanunu 中华人民共和国企
业所得税法 <http://baike.baidu.com/view/848468.htm> (E.T.: 1.7.2015)

Dışa Yönelik İşbirliğinde Deniz Petrolü Kaynağını Geliştirme Yönetmeliği
对外合作开采海洋石油资源条例
<http://www.mofcom.gov.cn/article/b/bf/200207/20020700031407.shtml> (E.T.: 1.7.2015)

Dışa Yönelik İşbirliğinde Kara Petrolü Kaynağını Geliştirme Yönetmeliği
对外合作开采陆上石油资源条例
http://www.mof.gov.cn/zhengwuxinxi/zhengcefabu/201110/t20111011_598575.htm
(E.T.: 1.7.2015)

Yabancı Yatırımı Yönlendirme Hükümleri 指导外商投资方向暂行规定
<http://www.mofcom.gov.cn/aarticle/b/f/200207/20020700031063.html> (E.T.: 1.7.2015)

Yabancı İşletmelerin Devamlı Yerleşik Temsilcilik Ofislerinin Kaydı ve
Yönetimine İlişkin Yönetmelik 外国企业常驻代表机构登记管理条例
http://wzj.saic.gov.cn/zcfg/fg/201102/t20110216_104060.html (E.T.: 1.7.2015)

Yabancı Yatırım Sektörel Rehber Kataloğu 外商投资产业指导目录
<http://www.mofcom.gov.cn/aarticle/b/f/200207/20020700031063.html> (E.T.: 1.7.2015)

Yabancı Yatırımcıların Anonim Şirket Kurmasına İlişkin Bazı Konular Hakkında
Geçici Hükümler 关于设立外商投资股份有限公司若干问题的暂行规定
<http://www.mofcom.gov.cn/aarticle/b/f/200207/20020700031172.html> (E.T.: 1.7.2015)

Yabancı Yatırımcıların Holding Şirket Kurmasına İlişkin Hükümler 关于外商投资举办投资性公司的规定 <http://www.china.com.cn/chinese/PI-c/712366.htm> (E.T.: 1.7.2015)

Yabancı Yatırımcıların Yurtiçindeki İşletmeleri Satın Almasına İlişkin Hükümler 关于外国投资者并购境内企业的规定 <http://www.mofcom.gov.cn/article/b/c/200608/20060802839585.shtml> (E.T.: 1.7.2015)

Yap – İşlet – Devret Şeklinde Yabancı Yatırımları Çekmeye İlişkin Konular Hakkında Tebliğ 关于以B O T方式吸收外商投资有关问题的通知 <http://www.mofcom.gov.cn/aarticle/b/f/200207/20020700031064.html> (E.T.: 1.7.2015)

Denenecek Yabancı Yatırımlı Özel İzin Projelerinin Onayı ve Yönetimine İlişkin Konular Hakkında Tebliğ 关于试用外商投资特许经营权项目审批管理有关问题的通知 <http://wenku.baidu.com/view/12f757b369dc5022aaea0015.html> (E.T.: 1.7.2015)

Çin Sınırları İçinde Üretim ve Ticarete Bulunan Yabancı Ülke (Bölge) İşletmelerinin Kaydı ve Yönetimine İlişkin Yönerge 外国（地区）企业在中国境内从事生产经营活动登记管理办法 http://gkml.saic.gov.cn/auto3743/auto3752/200807/t20080729_112472.htm (E.T.: 1.7.2015)

Medeni Kanun Genel Hükümleri'nin Uygulanması ve Yürütülmesine İlişkin Bazı Konular Hakkında Öneri 最高人民法院关于贯彻执行《中华人民共和国民事诉讼法通则》若干问题的意见(试行) http://www.saic.gov.cn/zcfg/fl/198801/t19880126_45744.html (E.T.: 1.7.2015)

Yurt Dışında Yerleşik Çinliler ve Hongkong, Makaolu Kardeşlerin Yatırımını Korumaya İlişkin Hükümler 关于鼓励华侨和香港澳门同胞投资的规定 <http://www.gqb.gov.cn/node2/node3/node5/node9/node102/userobject7ai1540.html> (E.T.: 1.7.2015)